

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1938.

Andra kammaren.

Nr 4.

Måndagen den 17 januari.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollet för den 11 innevarande januari.

§ 2.

Upplästes följande till kammaren inkomna sjukbetyg:

Att riksdagsmannen Otto Wallén på grund av enterocolit är oförmögen deltaga i riksdagens arbete till och med den 31 januari 1938 intygas härmed.

Stockholm den 16 januari 1938.

Hjalmar Wide,
leg. läkare.

Riksdagsman Georg Nyblom, som av mig undersökts i dag, är till följd av sjukdom (angina pectoris) förhindrad att tills vidare deltaga i riksdagsarbetet; intygas på heder och samvete.

Stockholm den 17 januari 1938.

Yngve Strömbom,
legitimerad läkare.

§ 3.

Föredrogos för remiss till utskott i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1938/39 och, nr 2, med förslag till övergångsstat för budgetåret 1937/38. *Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.*

Därvid anförde:

Herr Bagge: Herr talman, mina herrar! Oberoende av regeringarnas sammansättning, majoriteter och partikombinationer här i riksdagen, ha de senaste årens remissdebatter väsentligen präglats av samma stora frågor som kommit tillbaka om och om igen. Det är frågor, som gällt den ekonomiska politiken, finanspolitiken, sedd i samband med konjunkturerna, de stora sociala reformerna och deras kostnader, och det är frågor, som rört utrikespolitiken och försvaret. Det är i själva verket icke något egendomligt att så varit förhållandet, ty alla dessa frågor sammanhånga på olika sätt med de stora världshändelser, som undan för undan upprulla sig för oss. Alla dessa ämnen ha också bevarat sin aktualitet ännu i dag. Jag förmodar att debatten i dag väsentligen kommer att röra sig kring dessa frågor, åtminstone kommer jag att begränsa mig till dem, ty vi lära väl bli i tillfälle att i annan ordning och i andra sammanhang under denna riksdag taga upp andra frågor, som också kunna vara av betydelse och vikt.

Finansministern har framlagt en budget, som bland annat är karakteriserad därav, att den föreslår mycket stora avskrivningar, av vilka en del väl när-

Andra kammarens protokoll 1938. Nr 4.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mast äro att anse såsom bokföringsåtgärder men där kärnan innebär en förstärkning av den finansiella ställningen. Detta visar bland annat, hur svårt det är att överblicka den ekonomiska utvecklingen och de ekonomiska konjunkturerna och deras konsekvenser till och med för en socialdemokratisk finansminister. Herr Wigforss tänkte sig, om jag icke missminner mig, att han skulle kunna avskriva sina tidigare krislån på 7 år. Jag kommer ihåg det, därför att det från vår sida sades, att vi tyckte att det var en olämpligt lång tid, därför att innan år 1940 kunde vi återigen vara framme vid en lågkonjunktur. Det gick emellertid varken som herr Wigforss eller vi tänkte oss. Redan förra året voro krislånen avbetalade, och nu komma ytterligare de högst avsevärda avskrivningar, varom jag nyss talat. Varpå kan nu detta bero? Kan det bero på att finansministern underskattat sin förmåga och sin duglighet? Förvisso icke. Det har naturligtvis i första hand berott därpå, att konjunkturerna utvecklats sig på ett sätt, som ingen av oss kunnat förutse, och i sista hand har det berott på att riksdagen bibehållit extra pålagor och ett skattetryck, som tidigare ansetts onormalt och som man väl aldrig tänkt sig skulle behöva bibehållas under en så våldsam högkonjunktur som den vi nu ha gått igenom. Det har däremot som bekant ingalunda berott på någon tidigare återhållsamhet från regeringens och riksdagens sida i fråga om utgifterna. I år kunna vi emellertid verkligen konstatera, att för första gången en dylik återhållsamhet inverkat på uppgörandet av årets budgetresultat.

Den konsolidering av statens förmögenhetsställning, varom jag nyss har talat, är naturligtvis en viktig och betydelsefull del av beredskapen för dåliga tider. Det är emellertid påfallande, att finansministern icke har tänkt också på en annan form av beredskap, nämligen stärkandet av näringslivets och de enskildas motståndskraft genom skattesänkningar. Det förefaller, som om det särskilt i nuvarande osäkra konjunkturläge, när även kanske mindre betydande faktorer skulle kunna påverka utvecklingen, hade varit lämpligt att en smula fördela de tillgängliga medlen, så att även denna form av beredskap för dåliga tider blivit i någon mån tillgodosedd. Förra året sade finansministern, att han ansåg det olämpligt med en skattesänkning, därför att en sådan skulle kunna på olämpligt sätt stimulera högkonjunkturen. Jag vet icke riktigt, om den motiveringen var så bärkraftig. I varje fall är det uppenbart, att den motiveringen i år omöjligen kan tillämpas. Konjunkturläget är, som jag sade, tvärtom sådant, att om vi kunna göra en skattesänkning, vore det bara till nytta och fromma för konjunkturutvecklingen. En skattesänkning förefaller också särskilt påkallad, om man tänker på de grupper i samhället, vilka icke fått sina inkomster höjda under högkonjunkturen — och dessa grupper äro icke få — men väl fått betala högkonjunkturens högre priser och som i den mån de ha ett litet sparkapital fått se avkastningen på detta nästan försvinna på grund av den allttjämt sjunkande räntan. För dessa lager av den stora medelklassen, vilka med sina skatter få bidraga till sociala reformer, som de i regel icke ha någon direkt glädje av, borde högkonjunkturen åtminstone föra med sig, såsom vi varit vana vid förut, en skattesänkning, som i någon mån skulle kunna kompensera dem för deras ökade utgifter och svårigheter.

I detta sammanhang kan jag icke heller förbigå frågan om jordbrukets folk och dess ställning. Det kan väl kanske vara för tidigt att fälla det slutgiltiga omdömet om det löpande prisregleringsårets utfall, men ett är säkert, och det är, att jordbrukets utgifter ligga betydligt högre än som beräknades av den s. k. kompensationsutredningen, medan inkomstnivån hittills icke har skänkt den förutsatta kompensationen. Det gäller också för jordbruket och för dess utövare att högkonjunkturen sannerligen icke varit enbart till välsignelse utan tvärtom för dem i hög grad medfört ökade kostnader i olika avseenden. En

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

post, som jag skulle tro är särskilt besvärande, är byggnadskostnaderna, men på alla möjliga andra konti får jordbruket i våra dagar känna av ökade kostnader, vilka dels, som sagt, bero på prisutvecklingen, men dels också på den lagstiftning, som riksdagen har godtagit.

Finansministern har i år i sin översikt varit återhållsam icke bara i fråga om utgifterna, utan han har också — det är mycket påfallande — varit återhållsam i uttrycken, när det gäller möjligheterna att genom en s. k. positiv konjunkturpolitik påverka konjunkturutvecklingen i landet. Det säges sålunda till exempel om det, som väl skulle vara själva kärnpunkten i en sådan politik, nämligen att genom statens utgifts- och inkomstpolitik påverka konjunkturutvecklingen, att man härigenom kan åstadkomma »en tendens till konjunkturutjämning inom näringslivet». Men finansministern fortsätter omedelbart: »Om betydelsen av denna tendens är det icke möjligt att göra något allmänt uttalande, då allt beror på styrkan av de inom näringslivet verksamma konjunkturstyrande krafterna vid de tidpunkter då över- eller underbalanseringen kommer till stånd.» Jag tar gärna fasta på detta uttalande bland annat därför, att med detta uttalande har finansministern kommit mycket nära den ståndpunkt, som intogs av oss, vilka kritiserade den våldsamma optimismen och yverboreheten hos 1933 års socialdemokratiska regering, och den plan, som denna regering ville lägga till grund för de kommande årens ekonomiska och sociala politik. Vi veta ju, att denna plan alls icke tett sig på samma sätt i verkligheten som på papperet eller, och detta ännu mindre, i valagitationen. Det är ur denna synpunkt en mycket upplysande läsning att jämföra exempelvis herr Möllers valpamfletter i arbetslöshetsfrågan med finansministerns uttalande nu. Det är en mycket nyttig läsning. När man kommer ihåg vad som sagts från regeringshåll i fråga om den märkvärdiga konjunkturpolitikens inverkan på all vår välfärd i landet under en uppåtgående konjunktur, blir man onekligen litet överraskad över den blygsamhet och den måtta, som nu visas, när man kanske befinner sig inför en kommande försämring av konjunkturläget och de där märkvärdiga metoderna verkligen skulle visa vad de duga till.

Vad som emellertid också är överraskande är, att man i alla fall efter alla de gjorda erfarenheterna alltjämt tyckes vilja lägga huvudvikten i en kommande konjunkturpolitik på de s. k. beredskapsarbetena. Om det är någonting, som erfarenheten visat, är det väl att beredskapsarbetena och hela den sidan av regeringens konjunkturpolitik och även av konjunkturpolitiken i andra länder, icke alls får de resultat, som man hoppats på och som man proklamerat och reklamerat för ända in i det sista. För min del beklagar jag att frågan om beredskapsarbetena kommit att inta en så dominerande roll inom konjunkturpolitiken och inom diskussionen om denna. Därigenom försummar man de andra sidorna av konjunkturpolitiken, som borde ägnas en helt annan uppmärksamhet, därför att de ha så mycket större betydelse, främst penningpolitiken och i viss mån det redan omnämnda handhavandet av de offentliga finanserna, för att icke tala om det stärkande av de enskilda företagens ställning, som med all sannolikhet får en avgörande betydelse, när vi en gång på nytt komma in i nedåtgående konjunkturer. Inom högern ha vi för vår del alltid varit synnerligen villiga att på detta område medarbeta i en klok och effektiv konjunkturpolitik. Det tror jag att finansministern skall kunna intyga. Däremot kunna vi icke vara med om att kasta ut nya pengar på en form av konjunkturpolitik, som har visat sig förfelad. Jag kan icke förstå annat än att erfarenheten till punkt och pricka visat, att det är riktigt, vad som sagts om de offentliga arbetenas roll inom konjunkturpolitiken ända från början, nämligen, att det är vackert så, om vi skulle kunna utjämna dem under konjunkturernas lopp, så att man icke ökar på dem i en högkonjunktur och drar tillbaka dem under

Vid remiss av statsverkspropositionen n. m. (Forts.)

en lågkonjunktur, utan jämnar ut dem så mycket som möjligt. Detta är en svår uppgift redan det. Av förra riksdagens överläggningar framgår det ju också, hur besvärligt det var för de statliga affärsverken att hålla igen under högkonjunkturen, och vi finna samma sak framhållen i de yttranden över beredskapskommitténs betänkande, som avgivits av en del av våra större kommuner. Om vi skulle kunna koncentrera oss på den saken och låte bli att försöka åstadkomma det omöjliga, nämligen en motkonjunktur med hjälp av offentliga beredskapsarbeten, tror jag, att man skulle komma betydligt mycket längre. Att beredskapsarbetena fått spela en dominerande roll är dessutom beklagligt på den grund, att vår arbetslöshetspolitik därigenom kommit in på vägar, som i längden äro ofarbara. Det visade sig redan vid förra årets riksdag, att riksdagsmajoriteten börjat få upp ögonen för detta, då man ju biföll statsutskottets uttalande rörande nödvändigheten ur denna synpunkt av en förändring i beredskapsarbetenas karaktär och handhavande. Om herr finansministern vill ha en riktigt fin auktoritet, kan jag ju citera — jag höll på att säga hans kollega — president Roosevelt, som i ett av sina senaste budskap i kongressen meddelar, att han föreslår begränsning av vad vi skulle kalla beredskapsarbeten, då han funnit att dessa alldeles icke kunna giva så mycken selsättning som andra metoder att ta hand om de arbetslösa, och då han dessutom anser att de medföra alltför stora utgifter i förhållande till den nytta, de skulle kunna göra. För vår del ha vi nog gynnsammare förutsättningar än många andra länder att genom arbete lämna de arbetslösa uppehålle, men det måste ske genom arbeten, som äro ägnade härför och administrerade på ett för ändamålet lämpligt sätt, d. v. s. ha de egenskaper, vilka karakteriserat reservarbetena, som man nu tycks vilja ställa på avskrivning, under det att de tidigare utgjorde själva kärnan i vår arbetslöshetspolitik. Att jag ännu en gång tagit till orda i denna fråga — jag har så många gånger talat därom i riksdagen — beror därpå att det förefaller mig vara ett av de viktigaste problemen vi ha att knäcka, och det beror också därpå, att det förefaller mig, som om man undan för undan ville gå över så småningom till en arbetslöshetspolitik, där utslutande beredskapsarbeten skulle användas, under det att den enligt min mening lämpliga typen offentliga arbeten kommer bort. Det ser man också i årets statsverksproposition på femte huvudtiteln.

Jag framhöll nyss, att den nu framlagda budgeten karakteriseras av återhållsamhet i fråga om förslag, som medföra utgifter för året. Den utgiftsökning, som härrör sig från föregående års beslut, är också sannerligen tillräckligt stor ändå. Den har medfört ett läge, som av finansministern själv konstateras innebära att »för nya utgifter i mera avsevärd omfattning skulle sålunda täckning kunna beredas endast genom utvidgning av den statliga inkomstramen». Med nuvarande skattetryck och med kommande redan beslutade utgifter, är detta ett oroande läge, i synnerhet inför utsikterna av en vikande konjunktur, då man i alla fall icke kan tänka sig, att man under denna skulle kunna sätta någon större del av statsverket på vigilans. Det är under sådana förhållanden givetvis tillfredsställande, att man i alla fall i år kunnat hålla tillbaka så pass mycket, som man gjort. Jag har ingen anledning alls att dölja detta, och icke heller, att det i själva verket var ganska oväntat — jag vet icke, om finansministern betraktar detta erkännande som en komplimang eller icke.

Från vårt håll ha vi alltid framhållit nödvändigheten av att det sociala reformarbetet anpassas efter de förefintliga resurserna och icke i längden kan forceras på sätt som hittills har skett. Varje sådant yrkande från vårt håll har följts av försäkringar från framför allt socialministern men också statsministern, att något avbrott finge det ej bli tal om och kostnaderna borde man icke ta någon hänsyn till. Det är ur vår synpunkt glädjande, att man i statsverkspropositio-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nen nu finner en alldeles motsatt uppfattning göra sig gällande. Nu talar också den socialdemokratiska pressen berömmande ord om den av dess regering föreslagna »reformpausen». Bara ordet verkar ju sensationellt, när det kommer från det hållet.

Finansministern säger i sin översikt, att den enda rätta vägen är »att tillfälle beredes att i något större sammanhang taga i betraktande de olika åtgärder, som nått fram till aktualitet, väga dem mot varandra och mot de kostnader, som krävas för deras förverkligande. Någon annan väg torde f. ö. icke finnas för att komma fram till ett rimligt svar på frågan, vad samhället 'har råd till' av sociala reformer.» Också detta uttalande förefaller mig särdeles bekant. Det är ju i själva verket det yrkande som vi från högern alltid ha ställt, när det gällt de stora utgifterna under senare år, men som man aldrig hittills velat gå med på. Varför har man inte kunnat göra det på ett tidigare stadium; då stode vi kanske i ett annat läge än vi göra nu? Ty det måste sägas att om också den nuvarande budgeten från vissa utgångspunkter i många avseenden ter sig tillfredsställande, så är styrkan mera — för att använda ett uttryck som kommit i bruk på senare tid — »symbolisk» än verklig. När man tänker på framtiden, på de väldiga utgifter som riksdagen redan genom fattade beslut har ådragit landet och på de olika uppgifter som ligga framför oss, så måste vi göra detta med mycket stora bekymmer. Detta framgår ju tydligt och klart också av det siffermateriel, som finansministern framlagt på ett så ytterst övertygande sätt i årets statsverksproposition.

Jag tänker kanske i detta sammanhang inte främst på den konjunkturför-sämring, som i alla fall förr eller senare är oundviklig, fastän jag knappast vågar ta så lätt på de finansiella svårigheterna under en sådan som finansministern tycks göra. Vad jag åsyftar är att man inte genom de sociala reformernas forcering får på förhand diskontera vad som under alla förhållanden måste bära upp dem, nämligen en ökning uti näringslivets produktivitet. Först måste vårt näringsliv visa sig kunna lämna bättre försörjning, sedan kan man komma med de sociala reformerna. Eljest kunna vi dra på oss konsekvenser, som vi åtminstone inte vilja vara medskyldiga i. Och jag tror att vi ha all anledning att tala en smula om den saken också i dag, om vi nämligen vilja tänka på framtiden och inte bara på stunden.

Ur de synpunkterna kan det vara särdeles lärorikt att med uppmärksamhet studera den pågående utvecklingen i Frankrike, som just i dessa dagar ju har nått ett så dramatiskt stadium. Där var man inte heller under folkfrontens första klang- och jubelår anhängare av några pauser. Hela den s. k. reformpolitiken gick till en början för full musik ända till den dag i juni i fjol, då M. Blum trädde fram på podiet i deputeradekammaren och uttalade just det där ordet »reformpaus», som för hans del betydde att han fick sig silkessnöret övverräckt.

Häromdagen stod hans efterträdare M. Chautemps på samma plattform och protesterade emot dem inom regeringskoalitionen, som krävde fullföljandet av folkfrontprogrammet och upphävandet av den s. k. pausen i de sociala reformerna. Frankrike var inte i stånd, sade han, att bära de »våldiga utgifter» som det härvidlag gällde. Han krävde en tids lugn och ro »för den finansiella återhämtningen». Och nu ha vi i dagarna fått en ny regeringskris av samma anledning, men något lugn lär väl knappast inträda, förrän man nått den ekonomiska balans som är nödvändig.

Detta skådespel utgör i mitt tycke ett utmärkt åskådningsmaterial beträffande följderna av en efter vad jag skulle vilja benämna futuristiska principer bedriven ekonomipolitik, som varit så »socialistisk» som det bara är möjligt. Man kanske också kan erinra vår »triumferande» regering om vad de engel-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ska socialdemokraterna fingo gå igenom under åren 1929—1931. Under det skedet lyckades det dem att leda sitt folk mot en hotande ekonomisk katastrof. Englands folk — ja, också en del av dess socialdemokratiska ledare — togo som vi veta sitt förnuft till fånga och slog till reträtt. Precis samma läxa som Englands folk då lärde och fransmännen nu äro i färd med att läsa, fick man gå igenom i Australien på 1920-talet, andra exempel att förtiga. Den där reformpolitiken är således inte något fullkomligt stabilt och ofelbart. De mer eller mindre socialistiska åtgärderna i diktaturstaterna överlämnar jag åt regeringens medlemmar att själva bedöma. Att man också i Nordamerika nu tycks ha fått nog av en alltför vittsvävande ekonomipolitik har jag redan berört. Allt detta visar vad man råkar ut för, om man nonchalerar de ekonomiska begränsningar, som ju kunna vara generande nog för en allom bjudande, enväldig majoritetsregering.

Det är alltså hög tid att vår regering nu synes villig att göra bot och bättring, men detta måste då ske inte bara med tanke på stunden utan även på framtiden. Det är därför jag har talat om denna sak, och för att redan från början bemöta den invändningen: varför talar herr Bagge om allt detta nu, när regeringen just har börjat på att dra in på tentaklerna i årets statsverksproposition? Jo, jag talar om det, därför att jag tror att just nu är rätta ögonblicket att tala om detta och att försöka att även för framtiden få upp ögonen för vad dessa frågor innebära.

Vad som framför allt har burit upp välständsökningen i vårt land under de senaste decennierna har varit exportindustrien och dess väldiga utvidgning. En fortsättning av den utvidgningen kommer emellertid att stöta på stora hinder i framtiden. Vi kunna i flera viktiga fall inte vänta oss att få tillgång till råvaror på samma sätt som hittills. Vi kunna bara tänka på våra skogstillgångar, för att ta ett exempel, eller den billiga råvaruimporten, för att ta ett annat. Vår pappersmasseindustri har att emotse en mycket svår och besvärlig konkurrens; och om både denna industri, om verkstadsindustrien och andra grenar av exportindustrien gäller, att de i allt högre grad komma att få svårt att utvidga sig på samma sätt som hittills — kanske få svårt rent av att behålla sin nuvarande omfattning — ju längre den alltmer genomförda ekonomiska rationalismen ute i världen gör sig gällande, stänger våra marknader och leder till att man upprättar industrier av samma slag utomlands. Även om vi äro stolta och glada över och tro på våra företagares och ingenjörers duglighet och våra arbetares yrkesskicklighet, så har det ju visat sig att man rent tekniskt på många håll i utlandet kommit kanske lika långt som vi. Och skall den internationella avgränsningen fortsätta, så lär man väl i utlandet gå vidare på den vägen.

Jag har omnämnt detta, icke för att ge uttryck åt någon otillbörlig pessimism på något sätt, utan ur två synpunkter.

Den ena är den redan framhållna faran att diskontera en kommande utveckling av det näringsliv, vars resultat alltid måste bli grunden för allt socialt reformarbete genom att forcera detta och icke ta hänsyn till riskerna för framtiden i fråga om näringslivets utveckling. Den takt, varmed kostnaderna ha ökats, har ju hittills varit mångdubbelt större än takten i ökningen av vår nationalinkomst.

Den andra är nödvändigheten av att låta näringslivet övervinna sina svårigheter genom den enskildes driftighet och duglighet under eget personligt ansvar. Det är i alla fall härigenom som vi uppnått den nuvarande levnadsstandarden i vårt land. Hindras detta genom en olämplig skattepolitik eller genom någon sorts låt-gå-socialisering litet här och där och en alltmer utvidgad kontroll från politiska och administrativa institutioner, varom man ju

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

alltjämt talar från regeringshåll, bli enligt min mening framtidsutsikterna föga ljusa.

Den föreliggande statsverkspropositionen har i flera avseenden, som jag har påpekat, slagit in på vägar, som vi tidigare anvisat. Vill regeringen fortsätta på sådana vägar, hälsa vi detta givetvis med tillfredsställelse; det vore väl emellertid kanske alltför bra för att vara sant. Det är ju uppenbart att särskilt brännbara ämnen ha hållits borta ifrån denna riksdag, i vilket syfte vill jag lämna därhän. Men de komma väl icke förty igen — kanske redan efter nästa års val? — tillsammans med de berömda »härskaror av sociala reformer», som ha bebådats av socialministern och vilkas marschordning väl endast tillfälligt hejdats för att föra fram dem till avgörande vid en ur vissa synpunkter lämpligare tidpunkt.

Hela det nuvarande läget ute i världen varslar om en utveckling som gör att frågan om vår försvarsberedskap ur alla synpunkter måste sägas vara den allra viktigaste uppgiften för svensk politik för närvarande. Som strandägare vid Östersjön och Västerhavet tvingas vi med eller mot vår vilja att vara rustade, för den händelse konflikter, som beröra länder vid dessa vatten, skulle utbryta. De säkerligen ytterst allvarsamma problem vi då få möta skall jag inte närmare gå in på i detta sammanhang; vi känna ju till dem litet var. Men den utomordentliga vikten av att i ett sådant läge kunna bevara vår handlingsfrihet så långt det är möjligt är uppenbar, och ett lands utrikespolitik blir alltid ytterst beroende på den handlingsfrihet som dess militära resurser kunna skänka det.

Jag konstaterar därför med tillfredsställelse att regeringen i år äntligen själv har kommit med förslag, ägnade att utöver besluten i 1936 års försvarsordning stärka vårt försvar. Som vi alla veta, är det första gången som regeringen slagit in på den vägen. Härmed har äntligen den beryktade »ramen» från 1936 fått sluta att tjänstgöra som politiskt *tabu*, hindrande alla rationella åtgärder, nödvändiga både för att täcka ytterst betydelsefulla luckor i 1936 års försvarsordning och att följa med den utveckling som sedermera har ägt rum och som ju inte har stått stilla sedan 1936.

Förra riksdagen ville man på regeringshåll inte ens gå in i diskussion om dessa ytterst viktiga frågor. Nu hoppas vi emellertid att åtminstone det hindret är övervunnet. Jag tänker därvid främst på den föreslagna förstärkningen av rikets luftvärn men också på en del andra förslag, såsom de som gälla förbättring av flottans tekniska materiel och underlättande av Göteborgs skärgårdsförsvar o. s. v., allt frågor som vi motionerat om under de senaste riksdagarna. För oss måste det som sagt vara ur alla synpunkter tillfredsställande, att regeringen nu har kommit på bättre tankar härvidlag. De utgöra steg i rätt riktning, också om de föreslagna åtgärderna icke äro tillräckligt omfattande.

Bekymmersamt är att regeringen icke ansett sig kunna vidtaga åtgärder för att påskynda den utbyggnad av lant-, flyg- och kustartilleristridskrafterna, som beslutades av riksdagen 1936. Men då jag inte är inne i de faktiska och tekniska förhållanden som kunna ligga bakom detta skall jag inte nu yttra mig om saken; anledningen till regeringens hållning kanske vi kunna få veta ändå.

Vad flottan beträffar, så har, som av statsverkspropositionen framgår, utredningen rörande ersättningsbyggnaden av flottans fartyg överlämnats för yttrande till chefen för försvarsstaben. Det är att hoppas att detta yttrande snart måtte komma. Då ersättningsbyggnaden av fartyg tar år i anspråk och just nu är av allra största betydelse för vårt försvar, vädjar jag till regeringen att forcera frågans behandling, så att årets riksdag får tillfälle att ta stånd-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

punkt i saken. Ett uppskov ytterligare ett år skulle betyda, att vi först 1944 finge ett ersättningsskepp för det pansarskepp som redan 1941 faller för åldersstrecket. Beslut i år om byggandet av ett sådant fartyg vore en den mest betydelsefulla manifestation av svensk neutralitetspolitik, som i nuvarande situation kan tänkas.

När man ser, hur lång tid det tar, innan försummelserna mot försvaret kunna gottgöras, kan man inte undgå att önska att vi hade haft möjlighet att övertyga regeringen litet tidigare än vad som nu skett. Det är nu tyvärr en gång så, att världshändelserna knappast vänta på våra förberedelser, och att ingen vet, när vårt försummade försvar får sin provostund. Det synes mig även nu som tidigare vara av en viss vikt att få erinra därom, att underlåtenhetssynder på detta område i första hand, om det skulle gälla en annan lek än den parlamentariska, komma att gå ut över vårt folks vapenpliktiga ungdom.

Krigshotet ligger alltså tungt över världen. Jag skulle tro, att vårt folk nu på ett helt annat sätt än tillföre känner, hur det hotande internationella läget på det allvarligaste berör och angår även vårt land och oss alla. Det fordras också sannerligen, att vi noga ge akt på vad som sker ute i världen. Det är inte nog, att bara en sluten krets har läget klart för sig och har övertänkt, hur vi böra handla och hur vår motståndskraft skall stärkas, så att vi med någon tillförsikt kunna se framtiden an. Jag inser till fullo, att det under vissa förhållanden kan innebära en risk att anordna offentliga debatter om utrikespolitiska angelägenheter. Detta gäller naturligtvis särskilt om utvecklingen lett oss in i en svår och avgörande situation. Det är därför bättre att göra det dessförinnan. Vi kunna inte se bort ifrån, att det också utgör en styrka för ett folk att få sin utrikespolitiska uppfattning och sin mening om landets utrikespolitiska läge uttryckt, att få klarhet om mål och medel. Det är därför jag skulle vilja önska, att riksdagen i år med ansvar och intresse ville ägna utrikesfrågorna en saklig och fyllig behandling. För att detta skall kunna ske kräves naturligtvis utrikesledningens medverkan. Det beror emellertid för visso också på riksdagen själv. Det veta vi alla från föregående erfarenhet.

Om vi se på det nuvarande läget i världen omkring oss, måste man till en början känna en stor tacksamhet för, att den spanska branden i alla fall kunnat begränsas inom det olyckliga landet. De finnas, som härvidlag hade anledning att visa större tacksamhet än vad de göra. Oavsett Europas egna bekymmer skärpes vår världsdels osäkra situation genom de upprörande händelserna i Fjärran Östern. Dessa skulle antagligen aldrig ha upprullats på sätt som skett, om inte Västerlandet förlamats genom den olyckliga söndringen i Europa. Krigsfaran kan visserligen för tillfället förefalla oss något mindre omedelbar än vid vissa andra tillfällen för kort tid sedan, men den allmänna stämningen har i alla fall blivit förtrogen med krigsperspektivet. Stormakternas rustningar, både de militära och de ekonomiska, ha tagit ett sådant omfång, att man måste fråga sig, om vi inte stå inför en^a de stora stormarnas tid. Blockbildningen makterna emellan fortskrider. Till grund för misstron mellan olika utrikespolitiska kombinationer, som vi snart sagt dagligen se uppkomma, ligga djupgående realpolitiska motsättningar, som upprepade gånger ha motstått försöken till fredlig reglering genom frivilliga överenskommelser. I den mån de realpolitiska motsättningarna förstärkas genom s. k. ideologiska ståndpunktstaganden skärpes den fara, som i våra dagar icke kan förbises, även om den också understundom överdrives, nämligen att folken skola förlora den fredskärlek, som ännu finns hos dem alla, för att i stället uppeggas till någon sorts falsk korstågsiver. Även om denna agitation användes för uppenbart realpolitiska syften, kan den dock smitta av sig på ett ytterst betänkligt sätt.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Detta är ett förhållande, som också vi ha all anledning att beakta i vårt eget land. Vårt intresse är framför allt, att vårt land skall hållas utanför den pågående blockbildningen. Vad vi kunna ha att säga och göra, i den mån det kan ha något inflytande, måste gå ut på försoning, icke på partitagande inför de mäktiges fejder. Detta bör övertänkas av dem, som i den politiska agitationen ständigt främja föreställningen om en ofrånkomlig förestående sammandrabbning i Europa mellan ett s. k. fascistiskt och ett icke fascistiskt statsblock — vad nu detta senare skall innebära.

En sådan uppfattning av de utrikespolitiska problemen, som jag nu berört, är olycklig ur både europeisk och svensk synpunkt. Ur europeisk därför att om det vore på det sättet, att demokratier och diktaturer omöjliga skulle kunna finnas bredvid varandra i Europa, skulle inga utjämnningar vara möjliga, det slutet kunde endast bli en ohygglig katastrof. Men krig lösa inga problem, det veta vi. Snarare föda de av sig nya, olösliga problem, det har ju erfarenheten visat. Ur svensk synpunkt därför att agitationen bearbetar folkstämningen för att ta ställning i andras konflikter och kan därför undergräva vårt folks neutralitetsvilja. Om ett europeiskt krig bryter ut, kan folkets sammanhållning komma att sättas på hårda prov. Vi behöva i detta land i farans stund också en sinnenas försvarsberedskap, om vi skola kunna gå igenom det provet.

Det är icke försvarligt att samtidigt med att man stöder den officiella neutralitetspolitiken uppmuntra meningsfränder till något helt annat än neutralitet, till motsatsen. Man tycks på sina håll tro, att neutralitetspolitik — ja, det är något som excellensen Sandler bedriver i sina ämbetsrum eller i utländska kabinett, som han stundom flitigt besöker, medan andra, som icke äro i ansvarig ställning, kunna nöja sig med att då och då berömma honom för detta och dessemellan gå sina egna villovägar. Man förbiser då, att den neutralitetspolitik, som icke vilar på en stark och äkta neutralitetsvilja hos folket, hänger i luften. Jag kan i detta sammanhang icke gå förbi en liten episod, som väckt en viss uppmärksamhet, nämligen att en inflytelserik medlem av det mäktigaste av regeringspartierna i dagens ömtåliga utrikespolitiska situation hävdar, att någon full enighet om utrikespolitiken icke kan vinnas på neutralitetslinjen — jag citerar — och rekommenderar vårt folk att gå in i en blockbildning, omfattande främst Sovjetunionen och västmakterna, en rekommendation, som förefaller mig lika olämplig, som om den hade gällt för ett annat stormaktsläger. Det är ju möjligt, att detta endast varit en förflugen tanke, men uttalandet är gjort. Jag förmodar att utrikesministern har något att säga i denna sak, varför jag för närvarande ej längre skall uppehålla mig vid den.

För svensk höger — och jag vågar säga numera även för andra partier — är det ett bekymmersamt problem, hur vårt medlemskap i Nationernas förbund skall kunna förenas med vår strävan att kunna hålla oss utanför krig och så långt det är möjligt föra en utrikespolitik i neutralitetens tecken.

Det har talats mycket om det oriktiga i att längre använda ordet neutralitetspolitik. Jag tror för min del, att detta hävdvunna namn alltjämt är en ganska lämplig beteckning på den politik, som Sverige bör föra, även om neutralitetsbegreppet i juridisk mening genomgått åtskilliga förändringar. Den politiken innebär inte bara att vårt land bör hålla sig »alliansfritt», som det senaste uttrycket lyder, utan även att vi böra vidtaga alla åtgärder för att över huvud taget icke bli indragna i konflikter. Det är kanske en något populär definition, det erkänner jag gärna, men ibland äro de populära definitionerna betydligt mycket bättre än de som äro aldrig så vetenskapliga.

Nationernas förbund har under trycket av de senaste världshändelserna fallit samman. Sanktionssystemet har visat sig omöjligt att tillämpa i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

praktiken. Förbundets inflytande på världshändelserna närmar sig nollgränsen, och något mera maktlöst och hopplöst än förbundsförsamlingen i höstas får man leta efter. Skall Nationernas förbund kunna fylla några uppgifter, så kan det enligt min uppfattning endast ske genom att avstå ifrån tvångsmedlen, genom att anpassa sig efter verkligheten och söka på andra vägar främja människornas fredliga samarbete. Sanktionernas definitiva avskaffande skulle i nuvarande läge stärka Nationernas förbund, icke minst genom att återge förbundet dess anseende och det inflytande som i längden endast kan baseras på detta anseende i den allmänna opinionen. Jag har tidigare vid flera tillfällen haft anledning påyrka, att vi ur vår egen säkerhetssynpunkt måste arbeta på att få bort sanktionerna, genomtågsrätten m. m., om vi skola kunna stanna kvar i Nationernas förbund.

Den deklaration, som gjordes av riksdagen förra våren och som godtagits av regeringen, gick, enklast uttryckt, ut därpå, att Sverige, såsom sakerna utvecklats sig, i likhet med en del andra medlemsstater i förbundet, icke anser sig förpliktadt att uppfylla paktens bestämmelser beträffande sanktioner, genomtågsrätt och liknande åtgärder. Riksdagen själv uttalade också, att man borde påkalla godkännande i någon form av denna uppfattning hos förbundets organ, eventuellt i samband med behandlingen av paktreformen. Denna paktreform tycks nu äntligen ha kommit i det läget, att en dylik aktion kan inledas från Sveriges sida, och jag tar för givet att vår regering kommer att göra allt för att i detta sammanhang få den nyssnämnda uppfattningen om våra förpliktelser godtagen och få dem klart preciserade i enlighet med detta.

Frågan om medlemskapet i Nationernas förbund och de risker, som detta kan medföra, har emellertid blivit i hög grad påverkad av en händelse, som inträffat, sedan riksdagen i våras behandlade saken. Jag syftar på Italiens utträde ur förbundet, vilket omedelbart åtföljdes av en förklaring, att Tyskland sympatiserade med detta Italiens steg och att Tyskland aldrig kunde väntas återgå till Nationernas förbund. Man skall naturligtvis aldrig säga aldrig, som bekant, men detta innebär i alla fall en mycket väsentlig förändring av läget. Det är inte nog med att »universaliteten» på detta sätt blivit undanskjuten till en obestämd framtid och att även paktreformen har blivit på ett ofördelaktigt sätt påverkad, utan härigenom ha vi också kommit mycket närmare den risk, som herr Sandler den 6 november förlidet år angav vara »den verkliga risken, nämligen att förbundet utvecklas till en alliansgrupp, direkt motställd utanför förbundet stående stater». Detta är givetvis en ytterst allvarlig sak, som vi icke kunna se bort ifrån. Även om vi för närvarande inte ha omedelbar anledning att frångå den ståndpunkt, som riksdagen förra året intog, så är det tydligt att den risk, varom herr Sandler talat, lätt kan bli av den storleksordning, att vi ånyo måste överväga vår ställning till Nationernas förbund, i all synnerhet om reformen av förbundet skulle stranda eller låta vänta på sig. Koalitionsfaran sammanhänger nämligen enligt mitt sätt att se ganska nära med en rekonstruktion av förbundet. Den blir inte alls så påfallande och besvärlig, om man kan förändra Nationernas förbunds karaktär.

Nationernas förbund av år 1938 motsvarar på intet sätt den bild man gjorde sig av förbundet 1920. Sverige inträdde efter mycket ingående utredningar och förhandlingar i förbundet, sådant det gestaltade sig 1920, genom beslut av Konung och riksdag. 1920 års Nationernas förbund finns inte längre. Under sådana förhållanden är det förvisso påkallat att statsmakterna få tillfälle att på ett lika ingående sätt som 1920 taga ställning till 1938 års Nationernas förbund och vårt medlemskap i detta.

Jag ber, herr talman, att få yrka att Kungl. Maj:ts proposition nr 1 måtte remitteras till vederbörande utskott.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr **Andersson** i Rasjön: Herr talman! Omfånget av statsverkspropositionen gör det svårt för den enskilde riksdagsmannen att ägna densamma något grundligt studium under den korta tid, som förflyter från riksdagens öppnande till remissdebatten. På sin höjd hinner man bläddra igenom huvudtitlarna och stanna vid ett och annat som förefaller att vara intressant. Därför måste också ett bedömande av statsverkspropositionen på detta tidiga stadium bli i högsta grad summariskt.

Mitt intryck efter en sådan flyktig granskning är emellertid, att det mesta som här föreslås är ur vår synpunkt acceptabelt och att de uttalanden, som finansministern gör såväl i fråga om den ekonomiska utvecklingen i landet som jämväl om det statsfinansiella läget, i huvudsak kunna godtagas. Naturligtvis har budgetarbetet i år i hög grad underlättats av de goda ekonomiska konjunkturerna. Statsinkomsterna flöda ännu så länge rikligt, ja, till och med rikligare än vad man har beräknat, och även om utgifterna här och var stiga och visa ytterligare tendens till stegring, har det ännu så länge gått ganska smärtfritt att få debet och kredit att gå ihop. Vi röra oss fortfarande såväl i det statliga som i det enskilda livet som ett förmöget folk med den behagliga självsäkerhet, en dylik ställning medför.

De forna tvisterna om varifrån den allmänna välmågan härleder sig kunna nu lämnas å sido. För något år sedan hävdades från regeringshåll med styrka, att uppsvinget till väsentlig del berodde på av statsmakterna i senare tid vidtagna stödåtgärder, och att vi följaktligen stode i stor tacksamhetsskuld till de styrande, för att de ordnat allt så väl. Vi å vår sida framhöllo, att omslaget i konjunkturerna här hemma i allt väsentligt vore en reflex av en allmän förbättring i den världsekonomiska situationen och att verkan av statsåtgärderna härvidlag måste ha varit av sekundär beskaffenhet. Nu se vi med tillfredsställelse, att finansministern i sitt allmänna resonemang ansluter sig till denna uppfattning och förklarar, att den ekonomiska expansionen i Sverige sedan 1933 i stor utsträckning betingats av exportens fortgående stegring och att vi även i fortsättningen väsentligen äro beroende av utvecklingen utomlands — ett senkommet medgivande att den s. k. välfärdspolitikens ekonomiska verkningskraft på sin tid voro något uppreklamerade. Men för resten skall ju ingen förhåva sig. Vi ha ett ganska färskt exempel på svårigheterna för varjom och enom och även för nationalekonomerna av facket att bedöma ens den närmaste tidens ekonomiska utveckling. Det är ju inte ett år sedan vi sutto här i den svenska riksdagen och övervägde, vilka åtgärder vi skulle vidtaga, därest högkonjunkturen fortsatte på ett sådant sätt, att samhällslivet därigenom allvarligt skulle störas. Nu möta vi i statsverkspropositionen en märkbar och fullt förklarlig oro för att den närmaste tidens ekonomiska utveckling skall gå åt det andra hållet. Det är också utan tvivel välbetänkt att inte dra allt för stora växlar på en fortsatt högkonjunktur.

Genom sitt uttalande, att vi i det nuvarande läget böra undvika nya kostnadskrävande statsåtgärder, kommer regeringen precis i linje med den uppfattning, som råder inom vår meningsgrupp. Vi ha som parti medverkat till åtskilliga av de beslut, vilka föranleda de stora automatiska utgiftsstegringarna, och ämna icke undandraga oss ansvaret härför. Tvärtom känna vi naturligt nog förpliktelse att tillse jämväl i fortsättningen, att vad som redan har beslutats skall kunna genomföras utan några allvarliga störningar. Genom en fortsatt hastig utvidgning av de statliga utgifterna under en befärad försämrad konjunktur riskeras en överbelastning av skattekraften, som kunde äventyra effekten av vad vi förut bestämt oss för att göra. Redan detta manar till en viss försiktighet i fortsättningen. Andra skäl till återhållsamhet kunna också anföras, exempelvis kravet på samhällsåtgärder av annat

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

slag än de som vi närmast haft i åtanke, då vi tala om de sista årens reformarbete, exempelvis förbättring av vårt undervisningsväsende. Allt som kan förbättra individernas möjligheter att fullgöra sina funktioner i samhället måste även det vara beredskapsåtgärder av betydelsefull natur.

Med nöje kunna vi också acceptera finansministerns förklaring att skattehöjningar under en kommande lågkonjunktur böra undvikas, ävensom att, om och när en utvidgning av den statliga inkomstramen erfordras, detta bör ske efter ett överbäggande i större sammanhang och under största möjliga anslutning. Vågade man tyda detta sist citerade uttalande såsom omfattande jämväl det tänkta sättet för anskaffande av nya statsinkomster, så skulle därmed ytterligare ett irritament, som funnits mellan oss och finansministern, vara avlägsnat. Kvar kommer givetvis ändå att stå en viss differens i uppfattningen om lämpligheten av att från medborgare och företag utkräva allt högre skatter. Finansministern säger sig vilja undvika skattehöjningar *nu*. Men jag skulle vilja formulera vår uppfattning så, att vi vilja undvika skattehöjningar såväl nu som i framtiden. Den obesvärade ton han använder, när det blir tal om möjligheten av fortsatt utgiftsexpansion och eventuellt nya skatter verkar något oroande. Ty ju hårdare det enskilda näringslivet belastas med skatter, dess mera beskäres också företagarnas möjlighet till fortsatt expansion. Det är dock obestriddt, att det ekonomiska uppsving, som inträtt och av vilket vi — och särskilt finansministern — nu kunna draga fördelarna, är baserat på det fria näringslivets insatser. Det är detta näringsliv, som förmedlat högkonjunktorens verkningar till statskassan, och våra fortsatta möjligheter till ekonomisk expansion måste givetvis bero på villkoren för detta näringsliv.

Naturligtvis kunna krav på sänkning av de direkta skatterna resas i ett läge, då budgeten är överbalanserad med ett tjugutal miljoner och då stora belopp föreslås till avskrivningar och skuldtäckning. Men om vi däriigenom ha större utsikter att slippa skattehöjningar, när konjunkturen försämras, är det utan tvivel lika bra att taga bördorna på sig nu, när man med visst fog kan säga, att de äro jämförelsevis lätta att bära. De kraftiga konsolideringsåtgärder, som föreslås i statsverkspropositionen, te sig också ur våra synpunkter såsom sunda och lämpliga. Sammalunda kan man säga om förslaget att direkt reservera vissa medel för en kommande, väntad depression. Samtliga dessa propo-nerade åtgärder äro närmast jämförliga med vad en klok och omtänksam enskild företagare gör under goda tider, och det är glädjande, att finansministern nu vill tillämpa dessa obestriddigen sunda ekonomiska grundsatser för statens verksamhet. När allt kommer omkring, har kanske ändå en socialdemokratisk finansminister åtskilligt att lära av den förkättade privatkapitalismen.

Sedan kan man givetvis ställa under diskussion, huruvida förberedelserna för att möta en ny kris äro tillräckliga, eller om icke det lysande finansiella läget borde ha motiverat betydligt större avsättningar för framtida behov. Med hänsyn till de konsekvenser i ekonomiskt avseende, som man vet att en konjunkturförsämring medför, särskilt i arbetslöshetshänseende, vore det utan tvivel motiverat att fondera 100 miljoner i stället för exempelvis 20 miljoner. Jag är för min del benägen att vid behandling av de olika utgiftsposterna rekommendera all möjlig sparsamhet, icke för att vi skola nå fram till skattesänkning under nästa budgetår utan fastmera för att skapa större reserver för en osäker framtid. Men sin vana trogen kommer väl riksdagen, som så ofta tidigare, att handla på det rakt motsatta sättet och såmedelst ytterligare reducera de förut skäligen knappa reserverna.

Nu har det befarade konjunkturuomslaget jämväl fått tjäna som motiv för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en andhämtningspaus i det slags reformarbete, som medför ökade statsutgifter. Jag tror, att det kan vara motiverat även ur andra synpunkter att härutinnan något vila på hanen. Det behövs tid till att smälta alla reformerna — om ett sådant uttryck tillåtes. Erfarenheten har redan visat, att det hakar sig åtskilligt, när de nya anordningarna alltför hastigt skola iscensättas. En viss tid för övergång och anpassning är behövlig. Icke minst ha vi den erfarenheten från landstingen, att de sista årens forcerade reformerande vållat åtskilligt besvär.

I detta sammanhang kan jag icke underlåta att påpeka den tendens, som varit förhärskande under senare år att lasta över på landstingen allt mer av de ökade utgifterna för den sociala verksamheten. I en rad fall ha landstingen insatts som huvudmän för nya sociala välfärdsanordningar. Erfarenheten har dock visat, att det till sist gått så, att landstingen fått bära huvudparten av bördan, en utveckling, för vilken man i tid bör varna, icke minst av den anledningen, att landstingsskatterna utgå efter samma irrationella grunder som kommunalskatterna så att skattebördorna för de sociala reformer, som vi här i riksdagen anse behövliga och önskvärda, därigenom vältras över på skattebetalare, som många gånger ha svårt att komma ut med slantarna. Nu är det visserligen ifrågasatt, att det skall bli en revision av den kommunala beskattningen, men som allt annat vidlyftigt arbete tager dylikt lång tid, och ingen vet ännu, när ett förslag kan framläggas. Och så mycket tror jag man kan förutse, att när förslaget i sinom tid kommer, det icke lär medföra någon särdeles stor förändring, utan att även i fortsättningen en väsentlig del av den kommunala skattebördan kommer att vila på fastighetsägarna. Jag skulle särskilt vilja lägga bondeförbundets representanter i riksdagen på hjärtat att komma ihåg, då vi gå att behandla förslag, som avse att öka utgifterna för landstingen, att det i stor omfattning blir fastighetsägarna, som få bära kostnaderna. Det vore följaktligen önskvärt, om statsmakterna ville i fortsättningen betrakta samhället som *ett* hushåll, och att riksdagen icke sökte skjuta över på landsting och kommuner kostnaderna för vad vi här besluta.

Beträffande detaljerna i budgetförslaget vore kanhända åtskilligt att säga, men tillfälle gives ju att återkomma vid behandlingen av de olika huvudtitlarna. Det är givet, att icke alla specialkrav kunnat tillgodoses. Det är naturligt, och det har alltid varit så. Avvägningen mellan det som släppes fram och det som får stå tillbaka är nog icke alltid så lätt för en departementschef. Men jag skulle i detta sammanhang vilja ge ett erkännande åt regeringen och i synnerhet åt försvarsministern för att 1936 års försvarsbeslut respekterats, så att man icke väjt för de anslagsökningar, som tvingats fram på grund av prisstegringen.

Nu glädjas vi alla åt de goda tiderna och den därav följande standardhöjningen för stora grupper av medborgare. Det är då måhända mindre opportunt att erinra om, att medaljen också har en baksida. Först och främst är det, som den föregående talaren här anfört, långt ifrån så, att alla samhällsgrupper blivit delaktiga av uppgångstidens rikliga hävor. För många innebär konjunkturförbättringen en direkt försämring av levnadsvillkoren. Den föregående talaren nämnde alla dem som icke fått sina inkomster förbättrade men som i varje fall få vara med om att bära följderna av prisstegringen. Jag kan helt och hållet instämma i hans analys av läget därvidlag. Han nämnde särskilt stora grupper av småbrukare och annat småfolk såväl på landet som i städerna och alla dessa som leva på ett litet sparkapital. Men man kan heller icke undgå att känna en viss oro över vissa andra konsekvenser, som standardhöjningen har i släptåg. Jag åsyftar då i främsta rummet den uppväxande ungdomens hemfallande åt ett allt dyrbarare och överdådigare nöjesliv. An-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

språken härvidlag ha under de senaste åren stegrats i otrolig grad. De som själva vuxit upp under enkla och sunda förhållanden undra, varthän det till slut skall bära. Denna anda av överdåd eller, som det heter, »flotthet», hämtar på visst sätt näring ur den gängse och halvt officiella uppfattningen, att det icke längre är behövt att leva sparsamt och försiktigt och att lägga av något för ålderdomen, då det allmänna i varje fall tager hand om alla till slut, oavsett graden av vederbörandes egna insatser för att sörja för sig själva. De neddragande följderna av föreställningen om en för alla tryggad statsförsörjning komma säkerligen icke att inställa sig i den nu arbetande generationens tid, men när den ungdom, som nu växer upp, en gång går mot ålderdomen, är det fara värt att verkningarna komma att skönjas. Det borde verkligen höra till krisberedskapen att upplysa ungdomen och jämväl andra om angelägenheten av att spara under de goda tiderna för att ha något att taga till, när de onda dagarna komma. Förutom det upprörande slöseri, som florerar, måste man konstatera, att den allmänna moralen lider av det osunda nöjesliv, som följer i penningöverflödets spår.

Efter denna lilla utvikning får jag väl återgå till det ämne vi här egentligen skola behandla. Vad trontalet angår, saknas anledning att i detta sammanhang gå in på de däri bebadade förslagen, så mycket hellre som dessa nästan samt och synnerligen förefalla att vara av tämligen neutral karaktär. Jag tycker mig liksom den föregående talaren minnas, att en betydligt längre och omfångsrikare lista presenterades av regeringsledamöterna under hösten. Att den blivit något beskuren är blott i sin ordning. Med begagnande av härdvunnen vokabulär skulle jag vilja säga, att trontalet i år är lika magert som budgeten är fet. Därmed är från min sida intet klander uttalat utan snarare beröm. Trontalet liksom statsverkspropositionen röjer nämligen en hänsyn till oppositionens uppfattning, som är oväntat stor och bådär gott för samarbetet under denna riksdag.

Nu som alltid får dock trontalet icke bedömas bara efter vad som står i det utan jämväl efter det som icke finns där. Det tjänar ingenting till att efterlysa våra gamla och fordom av justitieministern delade önskemål angående en förbättrad arbetsfredslagstiftning och en skyddslagstiftning för tredje man. Sådant anses ju icke på något sätt aktuellt nu. Av J. O:s redogörelse finner man, att dessa frågor inom departementet visserligen rört sig ett tuffjäät — om framåt eller bakåt svävar man i ovisshet om. Eljest äro de, som det heter, beroende på Kungl. Maj:ts prövning. Om de speciella fredsförhandlingarna mellan delegater för arbetsgivare- och arbetareorganisationerna innehålla de officiella publikationerna ingenting. Man ser bara då och då i tidningarna, att dessa herrar sammanträda — och det är gott och väl. Men när man iakttager, med vilken snabbhet vissa andra ärenden behandlas genom utredningar och i departementen och föras fram till avgörande, förstår man, att det i detta speciella fall är något särskilt, som gör, att ärendena stannat i stöpet. Tydligt fattas viljan att komma någon vart, vilket är beklagligt, då det obestriddligen i förevarande hänseende föreligger stora luckor i vår rättskultur. Dagens situation visar, att arbetsstrider ingalunda äro uteslutna utan kunna förekomma jämväl under denna fridens och samförståndets tid. Det är ju möjligt, att det, innan restaurangkonflikten bragts ur världen, på nytt skall gå upp för regeringspartierna, att en skyddslagstiftning för tredje man icke är alldeles obehövt.

Nu har den allmänna opinionen gjort sig stora förväntningar om att utrikespolitiken skulle få stort rum i årets remissdebatt, och herr Flyg har på passligt nog skyndat sig att taga ut litet förskott på intresset genom en interpellation. Försättningen får visa, i vad mån dessa förväntningar komma att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

infrias. Själv skall jag draga bara ett litet strå till stacken. Jag har visserligen den uppfattningen — och jag har givit uttryck åt den förut — att vi här i den svenska riksdagen med större öppenhet borde debattera utrikespolitiska frågor. Men det behöver ju icke ovillkorligen ske vid remiss av statsverkspropositionen — i varje fall icke från min sida, alldenstund jag icke avser att rikta något klander mot utrikesministrernas eller regeringens allmänna utrikespolitik utan endast vill anföra vissa synpunkter på de mellanfolkliga förhållandena.

Det är främst i tre hänseenden, som ett starkare allmänt intresse koncentreras kring vår utrikespolitik. För det första är det vårt allmänna förhållande till Nationernas förbund och graden av de fördelar och förpliktelser, som detta medlemskap medför. För det andra är det frågan om våra möjligheter i övrigt, oavsett vår ställning inom folkförbundet, att hålla oss utanför ett befarat krig i Europa och huruvida säkraste vägen därvid är neutralitet under alla förhållanden eller en mer eller mindre utvecklad allianspolitik. Och för det tredje och, kan man säga, som en konsekvens av de andra två problemen är det frågan om vårt förhållande till grannländerna i Norden.

Beträffande medlemskapet i Nationernas förbund finns för dagen ingen anledning för mig att frångå det uttalande jag gjorde i fjolårets remissdebatt, att frågan om vårt utträde ur förbundet icke gärna kan resas. Visserligen är det allt flera som förlorat tron på folkförbundets möjligheter att värna freden i Europa och eljest i världen, men så länge icke något annat och bättre instrument finns att tillgå för det mellanfolkliga samarbetet, nödgas vi klamra oss fast vid det som finns, hur bräckligt det än må vara. Dock borde strävandena fortast möjligt inriktas på att skapa en ny grund för bättre gemenskap mellan folken, en fortsättning, om man så vill, till Nationernas förbund, som gjorde sig urarva till den moraliska belastning, som tyvärr vidlåder detta, först på grund av dess ursprung från Versaillesfreden och sedan genom dess många misslyckanden. Tillsvidare tycks Sverige dock få inrikta sig på att vinna större klarhet rörande sin egen och de små nationernas förpliktelser inom förbundet och de konsekvenser, som kunna inträda för dessa nationer i händelse av en krigisk stormaktskonflikt i Europa. Säkerligen är den svenska opinionen tämligen enhällig i kravet på en svensk utrikespolitik, som i ett sådant läge låter oss behålla neutraliteten. Jag räknar då icke med den ledamot av denna kammare, som mer eller mindre direkt pläderat för en allianspolitik åt öster. Dessbättre synes han vara ganska ensam inom sitt parti, fastän den socialdemokratiska riksdagsgruppen egendomligt nog ånyo insatt honom i utrikesutskottet.

Förhållandet till våra grannländer och jämväl till andra länder skulle säkert kunna bli förtroligare och därmed också tryggare genom en mera öppen och mindre restriktiv handelspolitik. Sambandet mellan de över hela världen bestående handelspolitiska restriktionerna och svårigheterna att driva ett verkligt fredsarbete folken emellan är påtagligt. Den ekonomiska samfärdseln betyder mycket för umgänget mellan staterna. Fördenskull borde allvarligt övervägas, om icke vi i tullpolitiskt hänseende och eljest ekonomiskt sett kunde knyta sambandet mellan de nordiska länderna fastare i fredstid. Härigenom vore den bästa grunden lagd för att ett intimare samarbete skall kunna tryggas i händelse av krig i Europa.

I fråga om det nordiska samarbetet råder väl också enighet därom, att våra gränder och låtanden i avseende på vår ställning till folkförbundet helst böra övervägas i samförstånd såväl med våra grannländer som med övriga exneutrala, alliansfria stater. I allt mörker ute i världen är det en ljusglimt att ett nära samarbete mellan dessa nationer upprätthålles. Möjligen kunde

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

denna hittills begränsade gemenskap utvidgas och bilda grunden för ett nytt och bättre folkförbund. Det av herr Bagge rekommenderade såväl till ändamål som former uttunnade folkförbundet kan icke vara något verkligt framtidsmål.

Vad jag nu anfört om de utrikespolitiska förhållandena får som sagt ingalunda uppfattas som någon direkt eller indirekt kritik av utrikesledningens dispositioner men gärna som en uppfordran till hans excellens utrikesministern att här i kammaren taga till orda och lämna den översikt av läget, som han anser sig kunna giva inför ett offentligt forum. Därvid bör han också få anledning att taga avstånd från de planer på en onaturlig och riskabel allianspolitik, som synas vara omhuldade på visst håll inom hans eget parti. Det är nämligen icke blott herr Flyg som känner behov av klarhet härvidlag utan även många andra. Efter vad som förekommit skulle tystnad i denna sak kunna missförstås inte endast här hemma utan även annorstädes.

Naturligtvis sitter kammaren nu i väntan på att jag skall komma in på det parlamentariska läget och på förhållandet mellan regeringspartierna och oppositionen. Förhållandena inom regeringen och mellan de samverkande partierna törs man ju icke diskutera. De äro tydligen så subtila, att de icke få oskäras genom beröring av främmande händer. Jag gjorde en liten raljant ansats i den vägen i fjol, vilket blev mycket illa upptaget på vederbörligt håll.

Här har jag nu talat många erkännande ord om regeringen för dess försiktiga framträdande såväl i trontalet som i statsverkspropositionen, men åhörarna ha till sist rätt att vänta något av det traditionella klandret. Herr statsministern har flera gånger sagt sig längta efter en skicklig opposition, och jag antar att han därmed också menar en kampglad och stridbar sådan. I det fallet förstår jag honom, ty han själv liknar rätt mycket en boxare, vilken som bekant icke kommer fullt till sin rätt utan en värdig partner. Den som är stark vill gärna slås för att visa sin styrka. Emellertid måste nog herr statsministern bli besviken även denna gång, ty jag ämnar verkligen icke anförä något skarpare klander mot regeringen. Det är helt enkelt icke behövt i detta sammanhang, därför att den hittills i sitt framträdande inför riksdagen i år visat så stor moderation, att den kommit helt nära de linjer, som vi uppdragit för vår politik. Att då kritisera och klandra skulle vara att illa löna den intelligenta anpassning från regeringens sida som vi fått bevittna, en anpassning som förtjänar sitt särskilda kapitel.

Den utvecklingsprocess, som den svenska socialdemokratin genomgått under de senaste åren, är ur våra synpunkter en intressant företeelse. På avsnitt efter avsnitt har det socialdemokratiska partiet av i dag lämnat vägar, på vilka det vandrade för låt oss säga 15 å 20 år sedan. Detta gäller icke endast partiets principiella inställning till samhällsordningen utan även ståndpunkts-tagandet till de dagsaktuella problem, som tid efter annan föreligga. Dragningen har gått åt det håll, där vi befunnit oss förut, en utveckling som tyder på en alltjämt ökad mognad såväl hos ledarna som hos de ledda. Jag väntar förstås ett kategoriskt bestridande av riktigheten i min analys. Det svaras att socialdemokratin nu som alltid strävar till samma mål som förr, vilket är att bevara demokratin samt höja de stora folkgruppernas standard och skapa ökad trivsel och trygghet. Det går dock icke att trola bort fakta med stereotypa talesätt. Demokratin vilja också många andra värna, och att skapa ökad trivsel och trygghet är målet för *alla* partiers strävanden. Men det är om vägarna till detta mål som den politiska debatten rör sig och skall röra sig. Och det är i fråga om dessa vägar, som en viss åsiktsförskjutning skett inom det socialdemokratiska partiet, alla bestridanden till trots.

Det invändes kanske, att samhället blivit ett annat och bättre under tiden.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Ja visst, tack vare våra gemensamma strävanden ha samhällsförhållandena oupphörligt reformerats. Ända till för ett år sedan skedde detta städse genom åtgöranden beroende på medverkan av och i många fall på initiativ från icke socialistiska grupper och regeringar, en utveckling, vågar jag påstå som haft ganska litet med socialistisk åskådning att skaffa, och som i stället gett till resultat en samhällsomvandling, vilken gjort socialismen som politisk arbetslinje överflödigt även i deras ögon, som äro formella bekännare av denna religion. Denna samhällsutveckling kan, så vitt jag förstår, komma att fortgå jämväl framgent, om inga störande moment tillkomma utifrån.

Vi å vår sida ha också fått justera vissa av våra uppfattningar i samhällsfrågorna, men det skulle aldrig falla mig in att förneka eller överskyla detta faktum. Snarare vore det väl beklagligt, om icke ett parti vore mäktigt den omvandling till tänkesätten, som betingas av att tiden rör sig. Skillnaden mellan oss och socialdemokratien i detta hänseende är, att det för oss dock icke är fråga om att rygga gamla fundamentalsatser i vårt programmatiska postament.

Naturligtvis kan man från socialdemokratiskt håll invända emot mitt inlägg i denna del, att det inte angår någon utomstående, om nämnda parti vill behålla en programmatisk bekännelse, som håller på att bli apokryfisk för flertalet av medlemmarna. Men saken är icke utan betydelse för de samförståndssträvanden som föregivas vara för handen. Det skulle i hög grad underlätta närmandet mellan andra meningsgrupper och socialdemokraterna, om dessa senare ville acceptera den nuvarande samhällsordningen i princip, taga den som ett faktum och nöja sig med att söka förbättringar på grundvalen av det bestående.

Jag vet att man inom det allierade partiet, bondeförbundet, med tillfredsställelse iakttagit medkontrahentens fortgående dragning åt det politiska centrum och tillskriver sig och samverkan överhuvud förtjänsten av denna omvandling. Det är en sak som kontrahenterna få klara upp mellan sig själva. Det förtjänar dock påpekas, att processen inträtt redan tidigare, och allt tyder på, att den skulle fortgått tämligen lika, även om någon koalition under nuvarande former icke kommit till stånd. Till saken hör att också bondeförbundet liksom vi andra betydligt fått justera sina gamla ståndpunkter t. o. m. i de frågor, som varit alldeles speciella för detta parti. Dessa uppgifter ha väl icke alltid skett fullt frivilligt men i alla händelser medfört den bestående effekten, att partiet nu har en vidare syn på tingen än tillföre. Inte heller högern är sig alldeles lik. Det ligger något av motsägelse i detta, men det är ett faktum, att konservatismen här i landet håller på att reformera sig själv.

Allt detta samverkar givetvis till den avspänning som råder, en avspänning, som mer beror av historiska utvecklingsfenomen än på den bestående koalitionspolitiken. Denna har nämligen hittills icke varit inriktad på något allmänt samförstånd utan snarare visat oförtydligt partipolitiska drag, trots påståenden om motsatsen.

Herr statsministern och andra representanter för koalitionen pläga städse framhålla, att den nuvarande regeringen representerar två stora folkgrupper, ett talesätt som låter bestickande men som, avklätt den retoriska skruden, är en stiliserad kliché liksom så mycket annat i den politiska rustkammaren.

Sanningen är naturligtvis den, att regeringen företräder två partier rätt och slätt, av vilka det ena innesluter en icke ringa del av landets jordbrukare, långt ifrån alla, och det andra omsluter, förutom en stor del av arbetarklassen, en mängd olikartade element. Men om nu regeringen, som man kan förstå, vill företräda speciellt arbetare och bönder, hur blir det då med alla de andra folk-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
grupperna? Äro de ställda utanför och skola de ohörda dömas att tillhöra oppositionen med de konsekvenser detta kan medföra under nuvarande system?

Och därmed äro vi inne på spörsmålet om vidden av det samförståndsarbete, som den nuvarande regeringen enligt statsministerns flera gånger gjorda uttåg säger sig vilja bedriva. Det kan aldrig skada att bringa så pass stor klarhet över läget som det överhuvud taget är möjligt. Med någon tillspetsning blir alltså frågan: vill regeringen bedömas som en partiregering eller som en landsregering? Om, som jag förmodar, svaret blir det senare, får dock taktiken på regeringssidan något läggas om. För det första få dess företrädare sluta upp att framställa regeringen såsom representerande allenast vissa folkgrupper. Vidare få koalitionspartierna även i riksdagen medge andra partier ett behörigt rum för sina synpunkter och en rättmätig andel i äran för arbetsresultaten. Och slutligen får man icke vara så angelägen som hittills att vid varje tillfälle hissa ner järnridån mellan sig och de andra. Som det nu är röjes det ofta från koalitionsida en påtaglig benägenhet att markera en skillnad gentemot dem som kallas oppositionen, även i fall där en sådan skillnad icke finns. Slutligen skulle jag vilja säga inte som en personlig bön utan som ett allmänt konstaterande, att man får sluta upp med att häna de utanför alliansen stående därför att dessa föra en lojal politik mot regeringen.

Vilkendera skylten regeringen än kommer att hissa, så kan jag från folkpartiets sida garantera ett *korrekt* bemötande. Huruvida förhållandet mellan oss och koalitionen sedan skall komma att präglas av något förtroende, beror på vad regeringen företar sig. Vad som hittills föreslagits, jag säger föreslagits, ty det är även en del som förekommit inför årets riksdag, bådar visserligen ganska gott, men kvar står alltjämt frågan, vart regeringspolitiken siktar i framtiden. Jag har här med erkännande noterat den utveckling i moderat riktning, som socialdemokratien undergått på senare tid. Men kommer denna utveckling att fortsätta åt samma håll, eller kan man befara ett återfall? Så länge partiet i programmatiskt hänseende envist håller fast vid sina socialistiska principer, måste vi från våra utgångspunkter betrakta regeringen och därmed det nuvarande parlamentariska tillståndet med en viss misstro. Angående medkontrahentens förmåga att dirigera utvecklingen hysa vi nämligen inga större förhoppningar. Naturligtvis kunna de olika kulörerna vid ett långvarigt umgänge färga av sig på varandra, men det blir väl i så fall den starkare nyansen som härskar över den bleka och svagare. Sannolikt har väl bondeförbundet vid det här laget kommit underfund med, att dess inflytande som parti var större på den tiden, då de stodo fria och självständiga.

Då och då kommer den allmänna diskussionen in på kapitlet om oppositionens ställning och möjligheter under det nuvarande systemet. Stundom beklagar man oss för att vi ingenting kunna uträtta, och nu till sist har man upptäckt, att det inte finns någon opposition alls. För vår del undanbedja vi oss medömkan. Vi ha alltsedan denna regerings tillkomst varit medvetna om vår ställning och dess vanskligheter. Jag bestred i fjol det berättigade i att betrakta de utanför alliansen stående partierna som ett block, och jag har anledning att i år upprepa denna självständighetsförklaring. Men det finns på koalitionsidan, i varje fall i dess press, åtskilliga som varken vilja höra eller se, och inför dem hjälpa ju inga försäkringar.

Om jag slutligen skulle komma fram till en deklaration av vår ställning som parti, får jag säga, att folkpartiet ser som sin uppgift i första hand att värna frihet och demokrati, dess värden må sedan vara hotade utifrån eller inifrån. För oss är frihetsbegreppet vidare än för andra. Friheten kan förkvävas icke endast genom yttre våld och en diktatorisk statsmyndighet, den kan även sättas i fara genom ett ensidigt partinit och genom övertro på kollektivismen som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

samhällsform. Och demokratin kan lida skada icke endast genom att samhällsformerna hotas. Den kan frätas sönder inifrån genom korruption och likriktning. Emot sådana yttringar gäller det att stå på vakt.

Vidare hävda vi som alltid med styrka den enskilda företagsamhetens värde som grund för den ekonomiska ordningen i samhället, och vi bekämpa varje öppet eller förtäckt hot mot den ekonomiska friheten, där densamma lojalt begagnas till samhällets materiella förkovran. Därvid få vi kanske stå på vakt icke allenast emot statssocialistiska strävanden utan jämväl emot mäktiga organisationers överhandtagande herravälde. Slutligen är det ett av våra huvudintressen att samhällsutvecklingen ledes i en riktning, som präglas av humanitet och kultur. Vår inställning till en regering, vilken som helst, ävensom till de partier, som tävla med oss, bestämmes uteslutande av i vad mån dessas strävanden äro förenliga med våra. Det som strider mot vår åskådning i väsentliga ting komma vi att bekämpa, kalla det sedan opposition eller vad man vill. Men vår medverkan till det, som vi anse ändamålsenligt och gott, lämna vi också utan småsint hänsyn till upprinnelsen. Således även när ursprungsbetegningen lyder: firma Hansson och Bramstorp. Därmed har jag angivit den plats där vi stå och vilja stå, utan andra anspråk än att bli bedömda efter våra gärningar.

Herr Svensson: Herr talman! De båda föregående talarna ha i sina anföranden sysslat med den nu framlagda statsverkspropositionen och budgeten.

Jag ber att i anledning av den sista ärade talarens yttrande få säga bara ett enda ord. Han erinrade, att bondeförbundet övergivit sin tidigare ställning, om jag fattade honom rätt, och han ifrågasatte, huruvida detta skett fullt frivilligt. Ja, herr talman, det var ett uttryck av herr Andersson i Rasjön, som kanske överraskade flera än mig. Han talade om intelligent anpassning. Jag måste säga, att om man hörde hans anförande vid förra årets remissdebatt och hans anförande i dag, måste man nog konstatera, att en viss anpassning förekommit under denna tid. Det är en betydlig skillnad i hans sätt att framföra sin mening gent emot den nu sittande regeringen och dess politik i hans anförande i år och det han hade förra året. Jag kan gå ett steg längre och säga när han ifrågasätter frivilligheten hos bondeförbundet, att hans egen anpassning kanske fortsatt sedan fem år tillbaka, från år 1933 och nu. Det har visserligen kanske tagit lång tid, men jag skall inte klandra honom för det. Jag förmodar, att hans ställning är så mycket fastare nu.

Vad sedan herr Bagges anförande angår fäste jag mig vid, att han i början därav nämnde någonting om återhållsamhet i fråga om statsutgifter. Det är uppenbart — i varje fall fattade jag hans yttrande så — att han med tillfredsställelse i år konstaterat, att finansministern och regeringen i den nu framlagda budgeten verkligen ålagt sig sådan återhållsamhet. Men jag kunde inte undgå att gent emot herr Bagges anförande i denna del göra följande reflexion: Hur var det med återhållsamheten förra året från herr Bagges och hans partis egen sida? Och om vi skulle räkna samman de krav i ekonomiskt avseende, som från den sidan framställts under de senaste riksdagarna, vet jag inte, om det kommer fram ur dessa siffror någon särskild anledning att slå sig för sitt bröst och mena, att vi skola iakttaga återhållsamhet med statens utgifter.

Det var också en annan sak i herr Bagges anförande, som jag fäste mig vid, och det var, när han talade om 1933 års uppgörelse och de utgifter som föranletts därav, ävensom att vi nu kommit så långt, att vi inte endast betalat de skulder, som vi nödgades åsamka oss på grund av den dåvarande krisen, utan också i vår budget fått ett förslag om beredskapsställning för kommande tider. Han nämnde något om, att man från högerns sida hade den uppfattningen, då

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

finansministern den gången talade om återbetalning av dessa lån på 7 år, att den tiden var för lång, ty då skulle vi komma fram ända till år 1940 och kunde ha en ny kris över oss. Han medgav, att vi behövde inte alls dessa 7 år. De kortfristiga lånen kunde betalas på kortare tid, och det var enbart tillfredsställande. Det är från mina synpunkter så mycket roligare att konstatera att de, som den gången spådde ofärd över landet på grund av den lättsinniga finanspolitik, som då började tillämpas, och gjorde gällande, att vi från bondeförbundets sida helt och hållet kastat loss de linjer vi tidigare kämpat för, visat sig icke vara sannspådda. Dessa linjer ha varit och äro ännu att i mån av vår förmåga vilja söka motverka, att statens utgifter gå utöver vad som är oundgängligen nödvändigt. Å andra sidan försöka vi få jordbrukets berättigade intressen beaktade på likställighetens grund. Jag vill försäkra, att vi inte på någon punkt släppt efter i dessa hänseenden. Man säger givetvis, att vi gjorde en avvikning från dessa raka linjer år 1933. Men det finnes väl ingen skicklig strateg, vilken, om motståndet på vägen rakt fram befinnes vara stort, inte gör en avvikelse, därest sådant gagnar hans sak för framtiden. Med hänsyn till det läge, vari vi då befunno oss, tror jag, att, om vad som då åstadkoms inte var till fördel för jordbrukets folk enbart, så kan man, om man ser till landet i dess helhet, konstatera, att om vi gjorde ett offer den gången, så har valuta erhållits därför. Ingen torde kunna hävda motsatsen. Det är klart, att av oss, som buro ansvaret för beslutet år 1933, det i varje fall var några, som med tveksamhet voro med om den stora upplåningen. Det är med tillfredsställelse vi nu konstatera — jag upprepar detta — att vi nu kommit in i andra förhållanden, så att vi t. o. m. kunna tänka på att ha något i reserv för kommande svårigheter.

Så kommer jag till en annan sak, som blivit berörd här. När vi kommit in i ett sådant läge, att vi ha möjlighet att få överskott i budgeten, varför skola vi inte använda denna möjlighet för att sänka skatterna? Naturligtvis kan man resonera på det sättet, och det är alltid tacksamt att tala om skattesänkning. De närmast föregående talarna voro också överens om att i varje fall de grupper, som inte haft något gagn av den nuvarande konjunkturen, borde bli ihågkomna med skattesänkning. Ja, det är naturligt. Men jag undrar, om det skulle bli någon stimulans för näringslivet i fall man skulle taga ut bara dessa grupper. Jag tror, att det skulle bli en så oväsentlig sak, att man knappast från budgetsynpunkt kan tala om den. Men det är kanske från andra synpunkter fördelaktigt och lämpligt att tala därom i detta sammanhang. Naturligtvis kan man diskutera frågan om skattesänkning, men skall en sådan ske, få vi tänka på, att vi inte sänka den egentliga statsskatten för att eventuellt vältra över utgifterna på kommunerna, oavsett om det skulle bli på primärkommunerna eller landstingen. I stort sett är det så, att man under konjunkturen, då man har möjlighet att få relativt goda inkomster, har bättre utsikter att kunna taga ut skatter, då folk har lättare att betala skatterna än under sämre tider. Det är under sådana förhållanden och sålunda även i närvarande tid som man måste resonera på det sättet, att det icke skulle vara klokt att nu sänka skatterna. Det är bättre, att man då försöker att behålla något för kommande tider.

När jag nu går in på att tala om budgeten och finansplanen, har jag i likhet med de föregående ärade talarna intet annat att säga därom, än att jag för min del med tillfredsställelse hälsar de linjer, som i årets budget uppdragits av finansministern. Jag tror, att det är klokt att även under relativt goda tider söka något måttfullt behandla framställda krav. Jag tror det så mycket hellre, som det, om vi under högkonjunktur få in nya anslag i budgeten, är svårt att utan vidare stryka dessa under sämre tider. Detta så mycket mera,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som det är bättre att inte få in ett anslag än att en gång få in det och sedan nödgas stryka det. Jag menar även, med andra ord, att man under relativt goda tider bör vara än återhållsammare med anslagen. Ty det är väl ändå så, att samhällets möjligheter att hjälpa dem som ha det sämst ställt till syvende og sidst är beroende på dess ekonomiska möjligheter överhuvud taget. Därför tror jag, jag upprepar det ännu en gång, att det är en klok politik, om man här gått in därför.

Vad finansministerns inkomstberäkning angår har jag för min del icke några erinringar att göra. Det är bara en liten parentes, som jag skulle vilja göra i anledning av resonemanget om inkomsterna för ett par av våra affärsdrivande verk, nämligen postverket och statens järnvägar. Beträffande dessa verk förhåller det sig ju så, att man för dem beräknat en ökad bruttointkomst. På grund av väsentliga utgiftsökningar minskas emellertid överskottet. Jag gör ingen anmärkning mot detta förhållande, som väl läser bero av riksdagens beslut, redan fattade eller sådana som komma att fattas, men jag gör följande reflexion: om vi under en högkonjunktur minska överskottet, om vi med andra ord under en högkonjunktur tillskapa ökade utgifter av den storleksordning att överskottet minskas även under samma högkonjunktur, vad kommer då att inträffa vid en inträdande lågkonjunktur? Jag tror att det vore klokt om man från regeringens sida hölle ett vakande öga just på denna utveckling. Jag har härmed inte velat uttala något klander i fråga om det sätt, varpå man hittills förfarit, men jag tror att en invändning sådan som den jag här gjort är motiverad och att den reflexion, som jag här tillåtit mig göra, är befogad.

Övergår jag så till utgifterna för arbetslöshetens bekämpande, så är det ju i budgeten bara fråga om beräknade utgifter. Jag har i recitet på denna punkt i propositionen funnit, att man därvidlag resonerat om ett anslag, vilket egentligen skulle stå utanför hjälpverksamheten såsom sådan, på 2.2 miljoner kronor, och avsett för färdigställandet av redan påbörjade arbeten. Jag har ju ingen möjlighet att kunna bedöma, huruvida beloppets storlek motsvarar behovet. Jag har heller inte någon annan mening i detta stycke än den förhoppningen — ett uttalande som också riksdagens revisorer gjort — att ingångsatta arbeten på starkt trafikerade vägar, vilka kommit så långt, att endast oväsentliga eller mindre väsentliga delar därav återstå att fullborda, så snart som möjligt måtte bli färdigställda, då ju dylika arbeten åsamka såväl vägdistrikten som trafikanterna väsentliga olägenheter.

Medan jag är inne på vägväsendet må det tillåtas mig att något dröja vid förslaget om fondering av bilskattemedel. Vid första påseendet måste man ställa sig frågan, om det verkligen är möjligt att i ett enda tag ta ifrån det löpande vägarbetet ett så stort belopp som 43 miljoner kronor. Komma inte därigenom väsentliga förskjutningar att inträda i möjligheterna att skaffa medel, så att stora svårigheter uppstå för vägdistrikten i de olika länen? Om jag emellertid rätt fattat statsrådets ståndpunkt i detta hänseende, är meningen icke att frånta vägväsendet några medel utan att förskjuta tidpunkten för utförandet av vissa vägarbeten, att med andra ord skjuta fullgörandet av vissa arbeten framåt i tiden. Detta tydligen i avsikt att arbetet i fråga skall bli utfört, när tiderna äro sämre och det finns fara för en ökad arbetslöshet. För närvarande är det ju så, att det snarast råder brist på arbetskraft. Om jag tolkar statsrådets resonemang i den nu antydda riktningen, måste jag ju erkänna riktigheten av detsamma. Det är, inte minst ur jordbrukets synpunkt, självfallet inte något intresse att forcera vägarbetena och därmed dra ifrån jordbruket arbetskraft under tider, då brist på arbetskraft råder. Vägarbeten som sådana äro ju lämpliga arbetsobjekt att ta till, då arbetslösheten är i stigande. Det är från dessa utgångspunkter som jag, efter att ha försökt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att närmare sätta mig in i de tankegångar, som kommunikationsministern här fört fram, för min del — om jag nu fattat kommunikationsministern rätt — inte har något att erinra på denna punkt.

Om jag överhuvud taget ännu en gång skulle resonera något om den beredskapsställning, som är utmärkande för årets budgetförslag, så vill jag bara kort och gott säga, att det vittnar om klok betänksamhet att under relativt goda tider bereda sig för kommande sämre tider. Jag vill i det sammanhanget bara tillägga, att det vore av värde att även enskilda företagare i någon mån följde samma linje, att de med andra ord under goda tider försökte att reservera medel för kommande sämre. Det har hänt, det veta vi ju alla, att företag, som gått bra en kortare tid och därunder inkasserat allt som kunnat inkasseras, då krisen kommit, låtit stat och kommun ta hand om sina arbetare. Detta har emellertid inte på något sätt hindrat samma företags ledare att uttala hårda ord om statsmakternas ingrepp på det enskilda näringslivets områden. Jag tror att det vore klokt, om dessa enskilda näringsutövare, i likhet med vad staten nu är inne på, försökte att under goda tider konsolidera sina företags ställning, så att man inte vid en kris omedelbart är färdig att utlämna ett större eller mindre antal av sina arbetslösa till stat och kommun.

Så skulle jag vilja säga ett ord om jordbruket, och jag vill då ett ögonblick uppehålla mig vid talet om, att den utlovade s. k. kompensationen uteblivit. Jag skall icke ingå i något detaljerat svaromål på den punkten, då jag förmodar, att ett sådant svar kommer från annat håll, men jag vill säga, att man i någon mån underskattar det värde, som de statliga ingripandena härvidlag haft. Man kanske säger, att om vi på bondeförbundshåll nu erkänna fördelarna med statliga ingripanden, så beror detta därpå, att vi äro engagerade i dessa åtgöranden. Ja, det ligger kanske något uti detta, men det kanske också kan ligga något i det förhållandet, att jordbrukarna sannerligen inte varit bortskämda med några statliga ingripanden, som i någon väsentlig mån höjde priserna under den tid, då herrarna från högern och folkpartiet stodo för regimen här i landet. Det är kanske med hänsyn härtill, som vi nu förklara oss relativt nöjda med förhållandena sådana de äro och därtill hysa en viss förhoppning om, att dessa förhållanden inte skola försämrast utan snarare utvecklas i motsatt riktning. Jag nämnde nyss ordet kompensation. Man säger, att de statliga åtgärderna till förbättrande av levnadsstandarden för de sämst ställda i samhället, nämligen lantarbetarna, fördyrat jordbrukets produktionskostnader. Jag vill ingalunda bestrida att så kan vara fallet, men jag undrar, om man inte överskattat betydelsen härav. I själva verket ha kritikerna fällt sina hårda omdömen om »verkningar» av denna lagstiftning långt innan densamma trätt i tillämpning. Tittar man närmare på hithörande förhållanden skall man finna, att det inte är så farligt. Vi jordbrukare kunna i vart fall inte gå med på att den gärning våra arbetare utföra skall värdesättas sämre än andra grupper. Det är från den utgångspunkten som vi varit med om att medverka till åtgärder, ägnade att förbättra levnadsstandarden för jordbrukets arbetare. Vi vilja att även lantarbetarna, jordbrukets arbetare, skola komma i åtnjutande av de förmåner, som innefattas i de åtgärder, som beslutas av statsmakterna. Vi ha givetvis också rätt att fordra, att statsmakterna uppmärksamma hithörande förhållanden, så att jordbrukets läge i fortsättningen förbättras och inte försämrast.

Till slut skulle jag vilja säga ett par ord om samarbetet de olika grupperna emellan. Man har ju, varom redan tidigare erinrats, klandrat oss för detta samarbete. Nu i dag är man nog beredd att bedöma det något mera gynnsamt. Men jag tror, att man i alla fall underskattar dess betydelse. Här har talats om utrikespolitiska frågor, och man har talat om Schweiz' politik. Jag undrar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i alla fall, om icke det samarbete, som inleddes här mellan två folkgrupper — man har diskuterat, att man icke skall säga två folkgrupper, utan att man skall skilja ut vissa delar av dem, men jag kan ändå få behålla det uttrycket »mellan två folkgrupper» — både inåt och utåt haft stor betydelse. Vi skola icke underskatta vilken betydelse det kan ha, att man tack vare detta samarbete tänker mera gemensamt och tycks förstå varandra på ett annat sätt. Jag tror för min enkla del, att detta att lära folk förstå varandra, så att de inse, att de ha något gemensamt att försvara, har från försvarspolitiska synpunkter större betydelse än en och annan teknisk åtgärd. Vi kunna ändå icke, herr talman, vara med om att konkurrera, när det gäller upprustning, då våra ekonomiska resurser äro begränsade. Men vi kunna genom detta samarbete visa, att vi äro ett enigt folk, och att vi såsom sådant vilja leva i fred utanför stormarna ute i världen. Vi ha någonting att försvara, och det tänka vi också göra i fortsättningen. Jag menar således, att om man ser detta samarbete från dessa utgångspunkter, är det nog ansvarslost att klandra det. Så har man icke gjort i dag, men jag kanske ändå får erinra om att man bör uppskatta den betydelse, som jag anser, att det har.

Hans excellens, herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det är onekligen en ganska egendomlig bakgrund, som de två oppositionsledarna skapat för mitt första uppträdande vid denna riksdag. Jag vill icke påstå, att jag är överraskad. Jag har ju själv spått blidväder. Men jag hade ändock tänkt mig dagen något annorlunda. Jag fäster icke så stort avseende vid att en framstående högertidning begärt opposition med näbbar och klor, men jag erinrar mig, att herr Bagge tidigare haft den uppfattningen, att högern numera är hänvisad till att göra sina framstötter i debatterna, och han yttrade vid högergruppens sammanträde, att en väsentlig uppgift för högeroppositionen var att väcka folkopinionen. I dag har herr Bagge använt tillfället till att söka inkassera praktiska resultat av högerns framstötter, och jag antar, att jag får tolka detta så, att högern känner sig vara så betydelsefull vid det praktiska arbetet, att vi ha att motse ett fortsatt samarbete i de gamla formerna, och att den där tanken, som man en gång hyste, att göra särskilt stora interpellationsdebatter för att glänsa utåt, numera har övergivits.

Det var mycket blommor, som regeringen fick mottaga. Herr Andersson i Rasjön förklarade till och med, att det mesta, som finns i trontolet och budgeten, är sådant, som endast väcker tillfredsställelse. Herr Bagge gav också en rad erkännanden och ville tolka vad vi nu framlagt så, som om regeringen vore stadd på vandring till bot och bättring. När jag satt och hörde dessa lovord, försökte jag att tolka den situation, vari jag befann mig, och då kände jag mig nästan som ett litet lamm, som lunkade vid herr Bagges sida, snällt och gemytligt, och följde med ungefär i den takt, som han angav. Jag tror emellertid, att det icke förhåller sig riktigt så. Det är för bra för att vara sant, såsom herr Bagge sade. Jag tror också, att det finns anledning för mig att icke blott tacka, utan också taga upp vissa av de ting, som berörts. Därvid kommer jag att lägga huvudvikten vid talet om den s. k. reformpausen. Men innan jag kommer in på det kapitlet, kan lämpligen ett par andra saker beröras.

Vad då först angår herr Bagges hemställan, att regeringen skulle påskynda utredningen om våra marina typer, är jag icke säker på att det önskemålet bör tillmötesgås. Det råder inom riksdagen och även bland försvarets målsmän så delade meningar om hur man skall bygga upp vår flotta, att jag tror, att det är bättre, att man tar tid på sig för att komma till verklig klarhet, än att nu försöka forcera fram ett beslut, som kanske sedan visar sig på ett

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

eller annat sätt förhastat. Jag måste erinra därom, att när försvarskommissionen avgav sitt utlåtande, anvisades åt flottan en mera begränsad roll än som tidigare tillskrivits den. I den proposition, som den socialdemokratiska regeringen framlade 1936, försökte man att finna ett större utrymme åt flottan, och i det beslut, som riksdagen fattade, följde man det socialdemokratiska förslaget. Men även enligt detta och även enligt riksdagens beslut var flottan anvisad en mera begränsad roll än tidigare. Den omständigheten måste beaktas, när man går att avgöra, huru flottans fartygsbestånd skall vara sammansatt. Det kan nämligen icke få bli så, att man först bygger upp, ganska omfattande, ett lantförsvär och ett flyg, under det att man tillmäter flottan en mera begränsad roll, och sedan bryter sönder hela ramen genom att framlägga ett flottprogram av mycket stora dimensioner. Ur den synpunkten tror jag, det kan vara nödvändigt, att man för en gångs skull ägnar en verkligt ordentlig prövning åt spörsmålet, vilken roll flottan skall ha, och det är också ur den synpunkten, som jag finner det mera angeläget att få tid till en verklig prövning än att forcera typutredningen. Att en sådan utredning pågår och att ett förslag rörande ersättning för de pansarskepp, som falla för åldersgränsen, icke framlägges för årets riksdag, betyder icke, att man stoppat upp ersättningsbyggnaden. I den nu föreliggande fjärde huvudtiteln upptages ett belopp av 7,600,000 kronor till fortsatt ersättningsbyggnad.

Jag tror heller icke, att jag kan ge herr Bagge något löfte om att forcera genomförandet av 1936 års försvarsordning. Erfarenheten är nog närmast den, att detta är en så betydande omorganisation, att man alltför väl behöver den tid, som riksdagen beräknat för organisationens genomförande.

En annan sak, som jag också vill beröra, är frågan om vem som hade rätt eller icke år 1933. Det kan ju anses vara ganska likgiltigt, och det är rätt ändamålslost att här förnya den diskussionen. Men jag kan icke utan vidare stillatigande finna mig i den tolkning av vad som står skrivet i finansplanen, som herr Bagge här gjort. Det är litet för lättvindigt att bryta ut ett par satser och citera dem och sedan på detta bygga det omdömet, att regeringen företräder en annan åsikt rörande vad som förorsakade uppsvinget, och om huru man bör möta en ny nedgång, än vad som tidigare kommit till uttryck från socialdemokratiskt håll. Herr Andersson i Rasjön var också i någon mån inne på det kapitlet, då han talade om, att nu hade finansministern erkänt, att det väsentligen var uppsvinget inom exportindustrierna som möjliggjorde för vårt näringsliv att så raskt återhämta sig efter den svåra kristiden. Jag har många gånger förut sagt — och jag upprepar det i dag — att aldrig någon på vårt håll — åtminstone aldrig någon i ansvarig ställning — gjort gällande, att det var de statliga åtgärder, vilka vidtogos under åren 1933, 1934 och 1935, som ensamt föranledde uppsvinget. Vi ha alltid varit angelägna om att framhålla, att därtill medverkat en rad faktorer, och jag har sagt i denna kammare, att hade icke vårt näringsliv haft den kraft till utveckling, som det visade sig ha, skulle naturligtvis även de statliga åtgärderna blivit långt mindre effektiva än de blevo. Vi ha alltså inrangerat i det, som gjorde detta uppsving, en rad av faktorer. Vi ha konstaterat betydelsen av återhämtningen inom exportindustrierna. Det skulle vara ganska egendomligt från vår sida, där man driver den tesen, att underlaget för produktionsutvecklingen är den större köpkraften, om vi icke skulle medge, att också den mersysselsättning, som vi få genom våra möjligheter att sälja på utlandsmarknaden, skulle ha betydelse för återhämtningen inom hela näringslivet. Vi ha emellertid sagt, att precis som det är av betydelse att vi genom vår handel kunna sysselsätta ett ökat antal folk hemma och ge dem en

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ökad köpkraft, måste det också vara av betydelse, att andra folkgrupper få sin köpkraft höjd. Vår jordbrukspolitik har avsett att uppehålla jordbruksbefolkningens köpkraft. Vår politik för stödjande av hemmaindustrierna och våra direkta insatser till att skapa arbete ha verkat i samma riktning för andra grupper. Så ha här en samling åtgärder, som vi kunnat bestämma över, liksom lyckliga omständigheter samverkat till att vi kommit i det förbättrade läge, där vi nu befinna oss.

Twisten om vem som har rätt i sitt bedömande kan man, om man vill, fortsätta i det oändliga. Det förefaller mig dock, som om herr Bagge borde ha varit litet försiktigare med att taga upp den tvisten igen. När han nämner år 1933, tvingar han mig att direkt påminna om att han då icke blott förnekade, att den politik, som vi företrädde, skulle få någon gagnelig effekt, utan han förespådde också, att den skulle bringa allsköns olycka över vårt land, förstöra våra statsfinanser etc. etc. Jag tror emellertid, att man kan säga, att den politik, som då inleddes, hade mycket stor betydelse för uppsvinget. Det talas i finansplanen något om de psykologiska faktorerna. Det verkade mycket gott på hela vårt näringsliv, att staten i det svåra krisläget visade sig våga och vilja någonting. Jag är också övertygad om att genom de arbetstillfällen, som bereddes, lämnades ett stort bidrag till uppsvinget. Herr Bagge kan ju, så länge han vill, bestrida detta, men herr Bagge befinner sig i den olyckliga situationen, att han kommer aldrig att lyckas övertyga någon större del av nationen om riktigheten i sin ståndpunkt, eftersom nationen, med rätt eller orätt, har funnit, att under denna politik ha vi gått fram från svåra till bättre förhållanden.

Sin egentliga betydelse har tvisten, när det gäller, huru vi skola handla för framtiden. Herr Bagge ville draga den slutsatsen, att de omjusteringar av våra synpunkter, som man trodde, att vi gjort, skulle leda till att vi inför en förändrad situation icke skulle upptaga åtgärder av samma slag som dem vi satte in år 1933 och de följande åren. I det fallet lämnar väl bebudandet av den särskilda beredskapsbudgeten tillräcklig upplysning om att regeringen alltjämt anser det vara en stor uppgift för statsmakterna att i händelse av försämrade konjunkturer motverka en minskning av arbetstillfällena och uppehålla köpkraften, samt att detta bör ske efter i huvudsak samma linjer som dem, vi följde under bekämpandet av den förra krisen. Jag skulle tro, att vi, om det gäller att möta en ny kris, befinna oss i ett gynnsammare läge än vi gjorde 1930. Det har icke blott skett en konsolidering av statens finanser utan även de enskilda företagen ha i mycket stor utsträckning lärt av den senaste krisen på ett helt annat sätt än tidigare och företagit konsolideringar. Jag understryker den förhoppning, som uttalats i trontalet, att om man ställes inför en nedgång, så skall också den ökade styrkan hos de enskilda företagen utnyttjas för att möta svårigheterna, framför allt för att uppehålla sysselsättningen. Om herr Bagge tror, att regeringen vid mötande av en nedgång i konjunkturerna tänker slå in på andra vägar än de, som anlitades under den föregående krisen, har han läst fel i skrifterna.

Därmed kan jag nu gå över till frågan om den s. k. reformpausen. Jag tror, att det är ganska viktigt, att man från början fastställer, vad det här i verkligheten gäller. Till utgångspunkt bör man då taga, vad finansministern skriver därom, att för nästa budgetår håller man budgeten praktiskt taget inom den utgiftsram, som framgår av redan fattade beslut. Detta är det praktiska uttrycket för den återhållsamhet, som iakttagits. Den närmaste konsekvensen av detta har också blivit den i trontalet angivna, att det i årets budget upptagits förslag, som kräva nya utgifter för det allmänna, endast i mycket begränsad omfattning.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Går man sedan över till finansministerns motivering, finner man, att han pekar på särskilt två skäl för denna återhållsamhet. Det ena — och det, som man väl får anse vara det förnämsta — är, att man skall genom denna lilla paus få tillfälle till en översikt och även tillfälle till att se, huru vissa redan beslutade utgifter komma att verka. Det andra skälet är, att han vill genom denna metod vinna garantier för att nya steg på vägen till att höja folkets levnadsstandard skola kunna tagas under så stor anslutning som möjligt, under en anslutning så pass allmän som den redan varit i fråga om många av de stora reformer, som genomförts. En annan anledning till en sådan tillfällig återhållsamhet är det ovissa drag, som konjunkturläget företer.

Detta är vad som sagts. Sedan var man naturligtvis beredd på att detta skulle utnyttjas ungefär såsom här skett i dag. Det har talats om att vad som här sägs står i strid med de optimistiska uttalanden, som fällts särskilt av socialministern och mig, och på något håll har man till och med velat tolka denna återhållsamhet såsom resultatet av särskilda insatser i regeringen av våra kolleger från bondeförbundet. Annars har det varit sed att framställa dessa våra kolleger såsom hopplöst prispivna åt den socialdemokratiska övermakten. Jag unnar dem gärna det erkännande av deras betydelse, som nu kommit. Men även om jag gör detta, måste jag göra invändningar. För det första är det icke riktigt, att bondeförbundsrepresentanterna i regeringen äro prispivna åt socialdemokraterna. För det andra kan jag upprepa, att vårt samarbete varit av sådan art, att ingendera parten ännu behövt pressa den andra. För det tredje är sanningen den, att det icke behövs några diskussioner inom regeringen rörande förutsättningarna för den finansplan, som här framlagts. Vi ha varit på förhand tämligen inställda på att gå denna väg. Vad nu särskilt socialministern beträffar, skulle jag närmast vilja klandra honom såsom upphovsmannen till ordet »reformpaus». Vad mig själv angår känner jag mig icke ha kommit på något sätt i motsättning till en tidigare ståndpunkt genom att utan att anmäla avvikande mening vara med, när statsverkspropositionen justerades. Det förstås lätt om man håller sig till vissa fakta. Man har väl då närmast att taga hänsyn till två anföranden, som jag hållit offentligt under det senaste halvåret och som mycket utförligt ha refererats och också ganska mycket diskuterats. Det ena hölls den 20 augusti i Kronobergsparken, då jag försökte tillfredsställa dem, som voro nyfikna på vad regeringen närmast hade för händer. Därvid tillkom den s. k. katalogen över de reformer, som regeringen hade på sitt arbetsprogram. Jag tror, att de nyfikna blevo mer än tillfredsställda, och att man fick ett klart intryck av att regeringen icke var arbetslös och icke på lång tid hade någon utsikt att bli det. Det andra talet hölls i Auditorium i dag för jämnt två månader sedan. Där tog jag till huvudsaklig uppgift att försöka konstatera hur området för de inrepolitiska striderna hade sammanträngts. Jag uppehöll mig emellertid också vid det väntade fortsatta reformarbetet. Jag framhöll, att socialreformen komme att präglade även den förestående riksdagen. »Mycket är gjort, men mera återstår att göra.» Jag framställde själv frågan, om det icke finns en gräns. Herr Bagge har här sagt, att jag skulle ha uttalat, att det absolut icke fick bli något uppehåll i reformarbetet och att man framför allt icke, som herr Bagge uttryckte det, skulle taga någon hänsyn till kostnaderna. När jag svarade på frågan, om det icke fanns någon gräns, så sade jag, att den naturliga gränsen är för oss den, där vi kunna sägas ha nått syftet: trygghet och trivsel. Men jag tillade, att det finns givetvis också vid varje särskild tid en gräns, som bestämmes bland annat av de statsfinansiella möjligheterna. Sedan jag nämnt några siffror för kostnaderna för de reformer, som under de senaste åren beslutats, strök jag ytterligare under, att den finansiella sidan av socialpolitiken

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kräver uppmärksamhet. Jag tillade emellertid, och det understryker jag här i dag, att av detta får man icke draga den slutsatsen, att man inför de stora talen måste slå sig till ro och låta det, som alltså är dåligt, så förbliva. Vill man nå en god ordning, måste man också söka finna utvägar att åvågabringa denna.

Den, som kan påvisa en motsättning mellan den ståndpunkt, som jag sålunda har utvecklat i mina offentliga tal, och den, som uttryckes i den stasverksproposition, som här har fått så mycket beröm, den skall jag gärna skänka en mycket stor prispokal till bevis på hans skicklighet. Jag har alltid varit angelägen om att betona nödvändigheten av att göra ett avvägande med hänsyn till varje tids möjligheter, men jag har också alltid understrukit, att man icke får slå sig till ro, förrän folket får det bra.

Om nu någon till äventyrs tror, att finansministern i det fallet har en annan uppfattning än jag, har han ju tillfälle att fråga honom om saken. Det gäller för övrigt också mina andra kolleger. Jag bör kanske dock än en gång erinra därom, att i den regeringsförklaring, som avgavs vid denna regerings tillträde, hette det, att grundvalen för vår samverkan är en gemensam övertygelse, att vårt land har möjligheter att åt breda folklager skaffa bättre och tryggare levnadsförhållanden, och en gemensam strävan att omsätta denna övertygelse i praktiska åtgärder. Jag tror också, att det bör sägas ut, att de, som vänta på att vi skola bromsa upp reformarbetet, icke kunna få något löfte härom.

Självtalet om en reformpaus är naturligtvis ett resultat av den lust vi alla ha att tillgripa ett expressivt uttryck. Den ene lägger sedan in mycket och den andre litet i uttrycket. För regeringens del kan emellertid däri icke läggas in, att vi ha för avsikt att bromsa upp reformarbetet. Redan vad som meddelades i trontalet vittnar ju om att regeringen icke har lagt armarna i kors. Där ha bebådats så betydelsefulla sociala reformer som lagstadgad allmän semester, ny sjöarbetstidslag, som redan är till innehållet känd, ordnande av allmän folktandvård, upprättande av ett institut för folkhälsan och effektivisering av yrkesinspektionen. Om vi i år icke kunna lägga fram det även betydelsefulla förslaget om en laglig reglering av de affärsanställdas arbetstid, så beror det helt och hållet på olyckliga omständigheter, som ha gjort, att sakkunnigas förslag kommit in till regeringen så sent, att det först i dagarna har kunnat remitteras till de myndigheter och andra, som böra yttra sig över förslaget.

År 1938 kommer för övrigt att karakteriseras på ett särskilt sätt av den sociala reformeringen därigenom, att detta är det år, då flera av de stora besluten komma ut i praktiska livet. De högre pensionerna på dyrorterna träda nu i tillämpning, likaså den omfattande mödravården och mödrahjälpen, likaså barnbidragen och bosättningslånen. Det betydelsefulla arbetet för fortsatt bostadsförbättring och bostadsbyggande fullföljes, till och med med utbyggnader för att även landsbygden skall få del av den speciella omsorgen på detta område om de barnrika familjerna och för hjälp vid anordnandet av hem för äldre och änkor. Upprättandet av arbetarsmåbruk och arrendegnagem fortsätter i oförminskad takt o. s. v.

Det är under sådana förhållanden ganska meningslöst att tala om en reformpaus. Dessutom kan ju tilläggas, att förberedandet av nya reformer fortlöper. Befolkningskommissionen sysslar med stora frågor, rationaliseringskommittén fortsätter, fritidsutredningen pågår, hembiträdesfrågorna äro icke bortglömda och icke heller de fattiga studerandenas, de små jordbrukarnas och arrendatorernas eller de blindas och dövstummas frågor.

Det vore ganska lätt att fortsätta en uppräknings även från andra områden för att visa, att vi i själva verket befinna oss uppe i ett mycket omfattande

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

reformarbete, men eftersom man i allmänhet, när man talar om reformpausen, tänker på de i inskränkt mening sociala reformerna, har jag icke anledning att här syssla med några andra områden. Min avsikt har endast varit att förekomma vantolkningar rörande regeringens avsikter, vartill ju icke ha saknats ansatser. Vad som förekommit är en återhållsamhet, betingad av de skäl finansministern har angivit och även i vissa fall, t. ex. på bostadspolitikens område, av den omständigheten, att åtgärder, som i och för sig äro behöfliga, kunna göra större gagn, om man skjuter dem till en tid, då de dessutom kunna bereda sysselsättning åt sysslolösa människor. Om man vill, kan man också motivera återhållsamheten med hänvisning till den snabba takten i reformarbetet under de senaste åren. Jag har för min del ingenting emot att ansluta mig till det uttalande, som gjordes av herr Andersson i Rasjön, att det kan också behövas en tid att smälta reformer. Jag kan mycket väl tänka mig, att folket ute i kommunerna redan för anpassning till detta nya behöver ha en viss tid, innan de få mera nytt.

Det bör kanske i detta sammanhang också sägas något om snabbheten i reformarbetet. Det har en och annan gång talats om reformjakt. Förhåller det sig emellertid icke så, att denna anhopning av reformer just nu helt enkelt är ett resultat av de försummelser, som under tidigare år ha förekommit? Skulle jag göra en jämförelse, kommer jag närmast att tänka på åren 1917—1920, då vi också hade en mycket betydelsefull reformperiod i vårt land. Den liberal-socialistiska regering, som då tillkom, var säkerligen beredd att sätta in allt vad den förmådde på att även under normala förhållanden ämtligen uppfylla folkkraven på delaktighet i landets styrelse, d. v. s. på genomförandet av den stora författningsrevisionen. Det visade sig emellertid, att årtionden av väntan på denna delaktighet hade skapat sådana stämningar bland folket, att när därtill kommo vissa impulser utifrån, alla drevos mycket längre i reformerande än man från början hade tänkt sig. Det är väl rätt karakteristiskt för situationen den gången, att den höger, som i det längsta hade sagt nej till en verklig demokratisering, plötsligt i samförstånd med de andra partierna genomförde en mycket radikal författningsrevision. Denna period gav oss också rätt betydelsefulla resultat på det sociala området. Det var då vi genomförde den allmänna lagliga begränsningen av arbetstiden inom industrien, och det var också då, som det på ett par andra områden tillkom särskilda lagar, för sjöfolket och för bagerinäringen. Jag är tämligen övertygad om att man också den gången talade om reformjakt, men denna hast hade blivit nödvändig på grund av de tidigare försummelserna.

Det förhåller sig på samma sätt nu. Man hade den förhoppningen efter den stora författningsrevisionen, att ett fortlöpande socialt reformarbete skulle börja, men det visade sig vara mycket svårt att vinna några resultat. Ännu för 15 år sedan motionerade högern om upphävande av arbetstidslagen. År 1926 genomdrev man till och med en försämring av bagerilagen. Den stora sjukkassereformen fick vänta ända till år 1931. Förbättringen av folkpensionerna, omvårdnaden om mödrarna, om barnen etc., allt sådant fick anstå. Det är ganska förklarligt under sådana omständigheter, om det sedan skulle komma en period av något, som liknar rastlöshet.

Parallellen kan också dras på det sättet, att utgångspunkten för denna senare reformperiod var en svår kris, som väckte till livs vissa stämningar hos folket men som samtidigt öppnade ögonen för att det icke blott var en tillfällig nöd för jordbruket och en stor arbetslöshet, som vi hade att sysselsätta oss med, utan att det också fanns en mera ordinär samhällsbrist, som man måste taga ihåll med. På det sättet leddes vi i hög grad via krispolitiken in i ett kraftigt reformarbete. Att det fanns förutsättningar härför visas väl kanske

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bäst därav, att liksom högern år 1918 tog den radikala författningsrevisionen, så har till och med högern varit med om flertalet av de viktigaste och mest genomgripande och mest kostnadskrävande sociala reformer, som på senaste tiden ha genomförts. Jag tror, att det kan vara ganska nyttigt att betrakta vad som skett ifrån sådana utgångspunkter.

Till detta vill jag nu blott lägga, att sedan vi nu ha hunnit göra undan något av det allra nödvändigaste, så är det ganska naturligt, att man faller in i en mera ordinär takt. Detta får dock icke betyda, att vi slå oss till ro och säga, att nu är det bra, eftersom vi veta, att detta icke är sant, när det gäller ännu mycket stora grupper av vårt folk. Herr Bagge har vid upprepade tillfällen förklarat, att högern är beredd att medverka i ett socialt reformarbete för förbättring av vårt folks ställning. Han har ständigt sagt, att man måste anpassa detta efter de finansiella tillgångarna, och att man framför allt icke kan bygga upp en social reformering, om det icke finns det naturliga underlaget i vårt ekonomiska liv, hos vårt näringsliv, att bära upp densamma. Ja, detta är icke något, som jag har något att invända emot. Jag har vid upprepade tillfällen just förklarat, dels att man måste taga hänsyn till statsfinanserna, dels att grunden för hela denna samhällsförbättring måste till sist vara våra möjligheter att producera, att stärka hela underlaget för vårt folkhushåll. Det kan ju än en gång få erinras om den överensstämmelse, som där finns mellan de samverkande partierna och för övrigt långt in i även andra läger. I regeringsförklaringen hette det nämligen: »Regeringens hela ekonomiska politik syftar till sådana åtgärder, som främja näringslivets jämna gång och öka effektiviteten av människornas arbete. Det har alltid varit uppenbart, att en kraftig utveckling av det produktiva arbetet är en förutsättning för högre välstånd, även så tillvida, att därigenom lägges grunden starkare för statens strävan att höja de svagast ställda medborgargruppernas levnadsstandard. Men det har så småningom blivit allt klarare, att här en växelverkan råder, att breda folklagers levnadsstandard måste upprätthållas, om det skall vara möjligt att hålla näringslivet i gång och fullt utnyttja landets produktiva tillgångar.»

Här ligger kanske ändå skillnaden i uppfattning mellan herr Bagge och mig. Båda äro vi överens om att man kan icke bygga upp en socialreform utan tillräckligt underlag. Vi, som starkt ivra för reformer, måste ju vara särskilt angelägna att beakta detta, då vi icke kunna önska oss ett bakslag. Vi äro också överens om att tillgångarna i statskassan spela en roll. Men vi tyckas icke vara alldeles ense därom, att vår uppgift är att finna utvägar för att gå vidare på samhällsförbättringens väg. Jag vill icke nöja mig med att säga, att vi ha höga skatter, och att det för närvarande är svårt att ha större utgifter. Jag vill säga, att det primära är, att människorna i vårt land skola kunna leva såsom människor, och att det är statsmakternas uppgift att söka finna förutsättningarna för att förverkliga det målet. Här kan man komma in på en diskussion, om icke vissa lager av folket kunna bära mera skatter, där kan man också komma in på diskussion om hela fördelningen av samhällsinkomsten, men framför allt kommer man naturligtvis in på frågan, hur man genom den produktiva utvecklingen skall skapa det bestående underlaget. Därvid får man också beakta den växelverkan, varom det talades i regeringsförklaringen.

Detta om reformpausen.

Jag trodde, att jag skulle kunna sluta här, men i sin iver att verka något oppositionell tog herr Andersson i Rasjön till slut också upp den fråga, som vi ju kunna leka med, när vi ha blivit överens om allt det aktuella, som skall ske, nämligen frågan om framtiden och framför allt om socialdemokratiens utveckling. Om jag fattade herr Andersson i Rasjön rätt, så menade han, att vi socialdemokrater redan skulle ha övergivit de fundamentala grundsatser, var-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på vi från början byggde, och att det enda, som nu irriterade, vore, att vi icke ströko dessa satser ur partiprogrammet. Herr Andersson i Rasjön skulle ha rätt, att vi gärna kunde stryka dessa saker i vårt partiprogram, om det vore så, att vi hade övergivit de fundamentala grundsatserna för vårt arbete. Det ha vi emellertid inte gjort. När socialistiska krav stå kvar i partiprogrammet, är det därför att vi tro, att utvecklingen kommer att bära fram till en tid, då även detta slags åtgärder bli nödvändiga för att genomföra vad vi alla, som herr Andersson i Rasjön nyss uttalade, anse bör ske, nämligen att skapa goda förhållanden för folket i landet. Tills vidare äro vi emellertid fullkomligt tillfreds med att som herr Andersson i Rasjön uttryckte det arbeta på den nuvarande samhällsordningens förbättring.

Han yttrade också någonting om, att vi skulle söka på det beståendes grund genomföra dessa förbättringar. Med förlov sagt, herr Andersson i Rasjön, vet jag egentligen ingenting som är så meningslöst som detta talesätt om det beståendes grund. Vad menas med det bestående samhället? Har man inte upptäckt, att samhället ständigt skiftar karaktär? Det ena slaget av samhälle avlöser det andra, och samma samhälle antar alltjämt nya former. Om man vet, att samhället på grund av den pågående utvecklingen ständigt förnyas, är det ganska meningslöst att tala om det bestående. För 50 år sedan talade man också om »det bestående samhället». Det såg ut på helt annat sätt än »det bestående samhället» av i dag.

Herr Andersson i Rasjön menade väl, att man måste bygga på det man har? Det är alldeles klart. Jag tror inte på en samhällsomdaning, där man bara slår i kras det man har och sedan bygger allting nytt. Från det som är växer det nya fram. Jag tror, att även det samhälle, som vi drömma om, ett bättre samhälle med rättvisare fördelning och med större makt för folket även över det ekonomiska livet, kommer att successivt växa fram. Denna tro har jag ingen anledning att fördölja. Jag föreställer mig också, att när vi ha hunnit litet längre fram i utvecklingen, och det då visar sig, att det för folkets trygghet och trivsel behövs ingripanden på det ekonomiska området av annan art, än vi nu föreställa oss äro nödvändiga, skola herr Andersson i Rasjön och kanske herr Bagge nödgas erkänna att dessa åtgärder äro nödvändiga och medverka till dem för att sedan åter tala om det då bestående samhället, som man icke får kränka. Jag tror inte vi komma till rätta med varandra på dessa punkter, om vi icke ställa in hela vår syn på det faktum, att det sker en utveckling, som förändrar samhället och som också som herr Andersson i Rasjön sade förändrar partier och personer.

Att här söka utreda, vem som har ändrat sig mest, tjänar ingenting till. När jag på Auditorium talade om en sammanträngning av det inrepolitiska stridsfältet, försökte jag just visa, att själva orsaken till att det fanns så litet motsättningar och att oppositionen hade så svårt att finna sak med regeringen var, att man på viktiga områden kommit varandra närmare. Jag hänvisade t. ex. till försvarsfrågan, till den gamla tullstriden och till det sociala området, där det visat sig att vi hade närmast oss varandra på ett sådant sätt, att vi kunnat finna gemensamma lösningar. Nu säger någon att socialdemokratien, när den biträder uppbyggandet av ett ökat försvar, har ändrat ståndpunkt. Det är alldeles riktigt, att jag ifråga om försvarsanstalternas omfattning intar en annan ståndpunkt nu än 1925, när vi genomförde en betydande nedrustning av det svenska försvaret. Det rådde emellertid ingen skillnad i min uppfattning nu och då om nationens rätt att försvara sig och dess skyldighet att göra det om den kan. Det förhåller sig helt enkelt så, att situationen har förändrats. Vi befunno oss 1925 i den situation, som förelåg efter världskriget, då Nationernas förbund byggdes upp, då hela stämningen i världen tog sig uttryck i ropet

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

»Aldrig mera krig» och då man hoppades på en internationell rättsordning, som skulle möjliggöra nedrustning. Det var i detta läge ganska naturligt, att vi eftersträvade en minskning i försvarsanstalterna. Förhållandena ha förändrat sig sedan dess. Läget är icke detsamma. Det är med hänsyn härtill naturligt, att vi nu äro med om att göra mera på det militära området för att förstärka våra egna möjligheter till skydd. Men det är inte någon principiell skillnad i ståndpunkt. Vi ha alltid utgått från nationens rätt att leva ett fritt liv och dess rätt och skyldighet att försvara detta.

På detta sätt kunna vi hålla på länge och söka utröna vem som har ändrat sig mest. Den saken intresserar mig dock ganska litet. Jag är glad att andra ha ändrat sig så mycket, att i den mån vi ändrat oss, vi tillsammans ha kunnat i samförstånd uppnå de resultat, som tillkommit.

Herr Andersson i Rasjön undrade om denna regering vill anses såsom en partiregering eller en landsregering. Han svarade själv att det senare är det naturliga, och jag tror det ganska bra motsvarar verkliga förhållandet. Jag har alltid varit angelägen att betona, att denna regering bygger på två stora folkgrupper, som bilda huvudmassan i det underlag, som regeringspartierna ha. Men jag har även — jag tror det var under förra remissdebatten — försökt visa, att den stora framgång, som socialdemokratien hade vid 1936 års val icke betydde, att arbetarklassen i detta land förfogar över det röstetal, som då tillkom socialdemokratien. Valutgången måste anses innebära, att socialdemokratien numera praktiskt taget har anslutning inom alla folkgrupper. Det är mig naturligtvis angeläget, även ur politisk synpunkt, att påvisa det faktum, att det inte är bara arbetare och bönder, som arbeta samman, utan att det är en koalition, som företräder de bredaste lager inom detta folk.

Jag nästan fattade herr Anderssons i Rasjön slutord så, som om han önska- de, att detta skulle ytterligare markeras i regeringens sammansättning. Efter den form, som denna debatt har tagit, med alla de erkännanden, som lämnats regeringens politik, och efter alla instämmanden i de synpunkter, som vi företräda, och med all deklarerad vilja att gå tillsammans, motser jag att den dagen kan komma, då vi icke bara samarbeta i riksdagen utan då vi föra detta samarbete vidare. Jag motser med glädje en utveckling inom folkpartiet, som kanske en dag gör det naturligt, att herr Andersson i Rasjön sitter med oss i regeringen. Det kommer nog att dröja litet längre innan herr Bagge kommer med.

Herr Holmgren: Herr talman! Genom riksdagens fjolårsbeslut moderniserades, som vi alla veta, vår armé, och våra landstridskrafter ha nu uppnått en styrka, som anses motsvara våra ekonomiska och levande resurser. Vi äro också nu ganska väl förberedda att taga emot en fiende, som lyckats ilandsätta även betydande stridskrafter på svensk jord. Flygvapnet fick ett gott handtag, även om det återstår mycket att göra på detta område. Men vad flottan beträffar kunna vi konstatera en försämring för den närmaste framtiden och en oroande ovisshet i fråga om den tid, som därefter följer.

Vårt försvar har icke blott till uppgift att skydda den svenska jorden, när vi bli anfallna av en fiende, utan även, och enligt min mening i främsta rummet, att förhindra att vi bli indragna i krig. Vid krig mellan andra makter har försvaret sålunda den mycket viktiga uppgiften att värna vår neutralitet, trygga våra handelsvägar och överhuvud taget tillvarataga våra sjöintressen, som äro av långt större betydelse än vad vi i allmänhet äro böjda att antaga. För detta ändamål erfordras bland annat en flotta. 1936 års riksdag var inte på det klara med hur vår flotta skulle se ut, och infordrade därför förslag från de marina myndigheterna. Chefen för marinen har nu kommit med ett sådant. Det slutade emellertid på

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ett belopp, som av många anses oöverkomligt och av andra betraktas med rätt stora bekymmer. Som inte var alldeles oväntat har man från olika håll kastat sig över marinchefens utredning och talat om glupska militära krav. Man har även angripit chefen för marinen personligen i synnerhet för hans politiska åsikter. För min del känner jag inte till hans politiska ståndpunkt, men jag saknar inte anledning till det antagandet, att han icke hör hemma inom mitt parti. Jag kan i varje fall inte begripa vad hans politiska åsikter ha med utredningen att skaffa. De angrepp som riktats mot honom ha möjligen tillkommit på den grund, att det på sina håll har varit obehagligt och obekvämt att få höra sanningen, ehuru jag för min del aldrig har förnummit att någon farit illa av att få höra den. Chefen för marinen måste ju se denna fråga uteslutande ur sjömilitär synvinkel. Han saknar som chef för marinen kompetens att ur riksfinsanssiell synpunkt bedöma det program han framlagt. Jag tror knappast att någon människa skulle våga åtaga sig att korrekt utföra en sådan bedömning, inte ens finansminister Wigforss skulle kunna det. Illa hade chefen för marininstaben handlat om han förfarit på annat sätt än han gjort. Det är intet önskemål att ha myndigheter, som i sina uttalanden ta hänsyn till politiska vindkast. Det är ytterst på oss, som sitta i detta hus som valda representanter för Sveriges folk, det ankommer att besluta om statsutgifterna. Det är vi som bära ansvaret för vad som beslutes och vad som icke beslutes. Vi äro inte betjänta med att höra annat än sanningen ifrån dem, vilkas upplysningar skola ligga till grund för våra avgöranden.

Chefen för marinen har nu framlagt ett förslag till förstärkning av flottan. Han uppdelar detta på det sättet att programmet för den första byggnadsperioden endast avser att vidmakthålla kustflottans slagkraft och taktiska användbarhet, sedan våra gamla Sverigeskepp nu på grund av ålder snart måste överflyttas till lokalstyrkorna. För detta ändamål erfordras icke mindre än 185 miljoner kronor. Hans excellens statsministern gav uttryck åt sin betänksamhet på denna punkt. Han ansåg det nödvändigt med ett uppskov för en bättre utredning av frågan. Jag skulle kunna förstå hans excellens statsministerns tveksamhet, om det här vore frågan om en förstärkning av flottan. Men denna första byggnadsperiod avser ju endast att vidmakthålla densamma vid sin nuvarande styrka. Skall det verkligen i ett sådant fall behövas någon tvekan, och skall det vara nödvändigt med ett uppskov, när det endast gäller att underhålla den flotta, man redan har. Jag har svårt att förstå den saken.

Det belopp som erfordras är stort, men det är inte så underligt att det är nödvändigt. Behovet av anslag till ersättningsbyggnad för flottan har av myndigheterna beräknats till något över 17 miljoner om året. Detta uttalades senast av amiral Lybeck för 15 år sedan. Detta belopp erfordrades då för att bibehålla vår flotta vid den styrka den hade, när våra tre Sverigebåtar voro moderna. Om vi närmare granska huru detta behov blivit tillgodosett under årens lopp, skola vi finna, att under åren 1920—1922 inga anslag till ersättningsbyggnad beviljades. Vi ha alltså här att räkna med ett behov av 3 gånger 17 miljoner, som icke blivit tillgodosett, alltså sammanlagt omkring 50 miljoner. De följande 15 åren har riksdagen i genomsnitt årligen beviljat något över 7 miljoner för samma syfte. Här har alltså uppstått en brist på 10 miljoner kronor om året eller 150 miljoner kronor. Sammanlagt har alltså sedan 1920 flottans värde minskats med 200 miljoner kronor. Det är under sådana förhållanden inte så underligt, om det behövs 185 miljoner för att fylla ut de luckor, som uppkommit. Beträffande användningen av dessa pengar böra vi ha i åtanke, att de nya fartygsbyggena utföras vid svenska verkstäder och med svenskt material och att cirka 90 procent av kost-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

naderna utgå i form av löner till de anställda. Eftersom vi ha att motse en nedgående konjunktur, kan det vara ganska gott att ha dylika arbeten i reserv åt verkstadsindustrien.

Detta är icke något limspö som jag lägger ut. När jag började min bana i riksdagen år 1921, stod jag på samma plats där jag nu står för att söka ge kammaren en liten fläkt ifrån sjön liksom i dag. Detta år rådde penningbrist, och flottan fick naturligtvis då som alltid sitta emellan. Jag fäste vid detta tillfälle kammarens uppmärksamhet på hur man i det affärskunniga England såg på liknande förhållanden och hur man handlade där. Parlamentet hade beslutat att bevilja medel till 8 slagskepp, och man beviljade till en början anslag att sätta i gång arbetet på 4. Det uppstod då arbetsbrist inom verkstadsindustrien, och regeringen lade av egen maktfullkomlighet de andra fyra på stapeln, så att alla åtta voro under byggnad. Genom dessa åtgärder lättades situationen på arbetsmarknaden inom verkstadsindustrien. Att regeringen fick absolution för sin åtgärd av parlamentet, behöver jag knappast framhålla för den, som någorlunda känner engelskt psyke. Jag vill dock inte precis rekommendera åt regeringen att bygga fartyg utan riksdagens hörande; jag tror inte konstitutionsutskottet skulle sätta nämnvärt värde på en sådan åtgärd. Det kan emellertid icke vara annat än en synnerligen förnuftig åtgärd, att man i tider av arbetslöshet låter folk arbeta på att stärka rikets försvar.

Kapprustningen inom världens mariner ökar för närvarande i intensitet. Jag skall be att få belysa detta genom ett exempel. I vårt södra grannland på andra sidan Östersjön har man för närvarande 3 pansarfartyg färdiga, vardera på 10,000 ton, men man har 6 slagskepp på stapeln på vardera 26,000 ton, och 2 av dem bli färdiga vilken dag som helst. Man har vidare 2 hangarfartyg på vardera 19,000 ton under byggnad, och 2 tunga kryssare löpte av stapeln i början av fjolåret. Man har 6 lätta kryssare färdiga och 4 under byggnad, 7 färdiga jagare och 15 under byggnad, 12 färdiga torpedbåtar och 18 under byggnad, 36 färdiga u-båtar och 25 under byggnad. På ungefär liknande sätt går det till inom de andra marinerna.

Denna kapprustning är tvivelsutan en fullständig galenskap. Men det är tyvärr en ännu större galenskap att inte följa med i svängen. Jag tror inte, som herr Svensson nyss framhöll, att det viktigaste är, att vi komma till förståelse för varandra. Jag vill inte på något sätt undervärdera förståelse mellan oliktankande människor — jag har tvärtom alltid arbetat för och kommer alltid att eftersträva sådan — men det räcker inte med förståelse; det behövs fartyg och kanoner också, ty annars blir det ingenting av det hela.

Det är därför som jag med allra största oro i statsverkspropositionen förvägs har efterspanat något anslag för ökning av flottans ersättningsbyggnad. Av herr statsministerns uttalande framgick, att regeringen icke har för avsikt att vidtaga någon åtgärd i detta syfte. Jag kan i varje fall inte lämna denna plats utan att uttala en protest mot en sådan uppfattning. Jag kan ej heller gå härifrån utan att rikta en allvarlig och från hjärtats djup gående vädjan till regeringen, att den utan uppskov energiskt griper sig an med uppgiften att sätta vår flotta i gott stånd, vid risk att annars den försvarsreform, som vi beslöt år 1936, kommer att bli en halvmesyr. Detta är av så mycket större vikt särskilt i dessa tider, då vi se hur man i alla länder arbetar för att stärka sitt försvar och då det utanför våra knutar är gott om ugglor i mossen.

I detta anförande, varunder herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, instämde herr *Lithander*.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr **Hallén**: Herr talman! Vid årets riksdag har samtidigt med statsverkspropositionen till riksdagen överlämnats en blå bok från utrikesdepartementet. Den heter visserligen »Nationernas förbunds församlings adertonde ordinarie möte i Genève 1937», men enligt sakens natur är den på samma gång liksom en resumé över den svenska utrikespolitiken, och jag förmodar, att hädanefter, om denna goda praxis följs, att man lämnar denna resumé samtidigt med statsverkspropositionen, komma dessa utrikespolitiska spørsmål att alltid ventileras vid remissdebatten.

För nio år sedan, alltså 1929, diskuterade andra kammaren den s. k. Kelloggspakten, beträffande vilken vi nog erinra oss, att undertecknarna av densamma högtidligen förklarade, att de fördömde krig som verktyg för en nationell politik. Vid det tillfället tillät jag mig att jämte en del andra av kammarens ledamöter anknyta några kritiska kommentarer till det beslut som skulle fattas. Jag sökte framhålla, att dessa platoniska yttranden av världens stater hade ett mycket diskutabelt värde. Dels vore den s. k. Kelloggspakten ett uttryck för vad man kallar en viss amerikansk mentalitet, en naivism, som vore ganska farlig, enär den inbjöde till ett förenklande av problemen, vilket alltid drar mycket elände med sig. Dels vore det högst riskabelt, att man genom högtidligt avgivna idealistiska deklarationer ingäve människorna förhoppningar, som sedan kunde visa sig vara falska, ty därigenom skulle man blott skapa nya desillusioner och alstra bitterhet och besvikelse samt, vad värre vore, bana vägen för en ödesdiger reaktion. Det är, herr talman, ingalunda med någon glädje, som man konstaterar, att man blivit ganska sannspådd på denna punkt. När man besinnar, hur många av dem, som då undertecknade Kelloggspakten, besudlat sina händer med blod eller stå beredda att göra det, då inställer sig den frågan, om Sverige egentligen tjänar fredens sak genom att alltid biträda deklarationer i pacifistisk anda, deklarationer som samtidigt biträdas även av dem, som kanske i samma ögonblick slipa sin kniv för att stöta den i grannens rygg.

Jag går några år framåt i tiden och erinrar om vad som skedde för ett år sedan här i riksdagen, den 3 mars i fjol. Då diskuterade denna kammare regeringens proposition om förhindrande av frivilligas deltagande i det spanska inbördeskriget. Jag tillät mig även då framhålla samma synpunkt som de nyss angivna i debatten om Kelloggspakten. Jag yttrade bl. a., att det ju alltid var förenat med en viss risk att vidtaga vittgående dispositioner i ideell och moralisk riktning, som, om de misslyckas, endast öka människornas desillusioner. Det påpekades då från flera håll i denna debatt, hurusom redan tidigt nog — det var i augusti 1936, alltså sedan inbördeskriget i Spanien utbrutit — flera stater visserligen slutit sig till den s. k. noninterventionsöverenskommelsen men uppenbarligen och bevisligen svikit sitt högtidligt givna ord. Jag tillät mig i denna debatt också framhålla, att den effektiva kontroll, som natten mellan den 6 och 7 mars skulle träda i kraft för att stoppa all intervention, förutsatte en sinnesändring hos vissa stater, en sinnesändring som väl ingen trodde egentligen vara möjlig. Jag slutade med att uttala en förhoppning om att om också *detta* försök att hävda lydnaden för givna ord och överenskommelser skulle misslyckas, vi ej längre skulle engagera oss i dylika affärer. Nu veta vi allesammans, vad som sedermera har inträffat. Trots de västeuropeiska demokraternas ärliga och berömvärda strävan att lojalt upprätthålla denna noninterventionsöverenskommelse, så se vi, huru andra medlemmar av denna konferens, samtidigt som de med munnen bedyra sin villighet att ej blanda sig i det olyckliga landets förhållanden, samtidigt av alla krafter kränka dessa högtidligt ingångna förbindelser.

Jag vill som en liten illustration till det läge, som har uppstått och till vil-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ket vi genom vårt medlemskap i noninterventionskommittén medverkat, erinra om de officiella telegram, som vid den s. k. nordfrontens i Spanien sammanbrott växlades på en del håll. Då telegraferade bl. a. den italienske statschefen till rebellernas ledare den 1 september i följande ord: »Jag är synnerligen glad över att de italienska legionärerna under 10 dagars hård drabbning lämnat ett kraftigt bidrag till den glänsande segern vid Santander. Detta *hädanefters intima vapenbrödraskap* är en garanti för den slutliga segern, som skall befria Spanien och Medelhavet från varje hot mot vår gemensamma civilisation.» Samma statschef skickade också till befälhavaren för sina landsmäns trupper i Spanien följande telegram: »Segern har krönt legionärernas hjältemod, som nu erkännes och lovordas icke endast i Italien utan i hela världen. Folket har följt striden med lidelsefullt intresse, alltid säkert på seger. Till Eder, de generaler som fört befälet över de olika kolonnerna samt officerarna och alla legionärer riktar jag mina entusiastiska lyckönskningar. Italien är stolt över att ha kämpat på spansk mark.» Ifrån general Terruzzi, som var ledare för dessa italienska legionärer, kom följande telegram, ställt till statschefen i Italien: »Alla svartskjortorna ha hjältemodigt gjort sin plikt Il Duces order har utförts.»

Herr talman! Allt detta är visserligen ingalunda något nytt. Vi känna till det. Men det är en sak, som verkligen bör allvarligt beaktas. Vi ha också läst om vad som förekommit, då denna noninterventionskommitté efter ändlösa diskussioner, under vilka man ej låtsat om dessa flagranta brott mot givna överenskommelser, äntligen släpat sig fram till en överenskommelse om att företaga en symbolisk evakuering av de i Spanien frivilligt stridande men däremot, såvitt jag minns, ej sökt lösa den viktigaste frågan om antalet av dem som skulle evakueras eller proportionen mellan de frivilliga på den ena och på den andra sidan. Man förhållade i stället tiden genom att söka konstruera en administrativ apparat för hemsändande av de frivilliga, vilken förmodligen aldrig kommer att tagas i bruk. Jag tror, herr talman, att man kan säga att överallt i vårt land och förmodligen överallt i världen betraktas detta, som försiggår i denna noninterventionskommitté, helt enkelt som ett stort gyckelspel, men ett i högsta grad äventyrligt sådant, ty detta gyckelspel går i det långa loppet ej ut över bedragarna utan över de bedragna.

Vi förstå mycket väl här hemma i vårt land de västeuropeiska demokratiernas ärliga uppsåt att trots allt detta hålla god min och söka invänta en lösning av krisen — vilken som helst — bara man undgår att branden sprider sig. Förvisso äro vi allesammans dessa stater tack skyldiga för att de påtagit sig denna för världen så betydelsefulla uppgift, och vi kunna också förstå, att vår egen svenska utrikesledning känt sig förpliktad att vara med om att betyga sin solidaritet med fredens och ordningens makter, men jag tror mig i alla fall uttrycka en vida spridd uppfattning i vårt land, om jag vågar uttala önskvärheten av att Sverige lägger ned sitt mandat i denna noninterventionskommitté, och det av det skälet, att man ej skall i onödan vara med och låta utsätta rätten för avsiktligt gyckel och sabotage. Om vissa stormakter för högre och viktigare syftens skull anse sig kunna låta dylikt passera och vilja se genom fingrarna med det, må det vara deras ensak, men Sverige har ingen anledning att deltaga däri. Man medverkar därigenom blott till att undergräva aktningen för rätten. Och varför det går så gale, det beror enligt min mening på att man ej kan förhandla med totalistiska stater, som ej erkänna den internationella rättens bindande förpliktelser.

Det fanns, herr talman, en gång en tysk tänkare, som försökte rita upp konturnerna till ett folkens förbund i fredens och frihetens tecken. Hans namn var Immanuel Kant, som i sin skrift om »Den eviga freden» framhåller, att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en förutsättning för en varaktig fred är, att ett folkförbund i sig upptager endast sådana stater, som själva erkänna en allmängiltig folkrätt och som i sina egna länder — märk väl — tillerkänner sina medborgare den andliga friheten. Detta var Kants ord, och det är hundra år sedan de skrevos. Jag tror, herr talman, att det är tankar, som borde beaktas av männen i Genève, som med sina mångåriga klagomål över folkförbundets bristande universalitet tycks ha fastnat i ensidiga numerära och kvantitativa synpunkter. Om man studerar den blå boken för i föl, finner man där för den 29 augusti 1936 en deklARATION av den svenska regeringen, där man också på tal om folkförbundets brister erinrar om dettas otillräckliga universalitet. Vi känna också till, hur den s. k. 28-mannakommittén, som tillsattes i slutet av 1936, haft folkförbundets uppdrag att söka framarbete en revision av pakten, som möjliggör en större anslutning av staterna ute i världen.

Om man läser den sista blå boken, som vi fingo för några dagar sedan, finner man där en rapport, som Lord Cranborne lämnat till 28-mannakommittén och i vilken skisserats tre olika former för folkförbundet. Den första är den, där allesammans förbinda sig att iakttaga de tvångsmedel, statuterna föreskriva att man skall röra sig med. En annan form av folkförbundet är den, där alla dessa maktmedel och tvångsmedel äro uteslutna. Det blir alltså ett slags mera resonerande, konsulterande och överläggande förbund. Sedan anger han ett slags mellantyp, och jag undrar om det ej är den typen, som börjat att på en del ledande håll i vårt land föresväva vederbörande och som det därför kan vara värt att något röra vid. Det är alltså den typ, där man visserligen ej vill förplikta alla medlemmar att alltid vara beredda att tillgripa tvångsmedel men där man skall pröva från fall till fall, om man vill använda dem och om man vill använda dem antingen för alla medlemmars vidkommande eller åtminstone för någras. Jag tror för min del, att om man vågar uttala sig i denna ytterst svåra fråga, även denna s. k. mellanlinje är en högst äventyrlig historia, som kanske en vacker dag resulterar i att det även inom folkförbundet uppstår en motsättning mellan medlemmarna. I det sammanhanget vågar jag uttala, att såsom förbundet nu decimerats och tyvärr kanske kan bli ytterligare decimerat, är det väl nästan vår skyldighet att, om också med svidande hjärta, låta dessa betydelsefulla och framsynta förpliktelser, som § 16 i pakten innebär, helt enkelt fara. Den schweiziske förbundspresidenten Motta uttryckte någon gång i slutet av förra året på tal om Schweiz ställning till folkförbundet efter Italiens utträde ur Nationernas förbund, att landets neutralitet »ej kan inskränkas till att vara differentiell utan att den måste enligt sekelgamla geografiska och historiska traditioner vara fullständig». Jag tror, att vi tvingas, även om det ej sker med glada känslor, att själva nå fram till den ståndpunkten och hädanefter kräva en fullständig neutralitet, i förväntan att det skall kunna gry andra tider, då folkförbundet kan få en annan karaktär, än vad det nu genom sin starka decimering har fått.

Jag återvänder ett ögonblick till frågan om denna noninterventionskommitté, där jag alltså, herr talman, har framhållit det önskvärda i att Sverige skulle lämna sitt medlemskap av densamma. Man kan väl påstå, att den diplomatiska förställningskonsten aldrig har firat större triumfer än inom denna kommitté. Hade Machiavelli och kardinal Richelieu levat i vår tid, hade de ej funnit ord starka nog för sin beundran. Jag menar, att där är ej Sveriges plats. Sverige och Norden ha överallt i världen erkänt anseende för sin lojalitet mot den internationella rätten och internationella förpliktelser. Enligt min tro är Norden för närvarande folkförbundets största moraliska tillgång, och den bör ej vedervägas genom vår medverkan som statister i ett blodigt drama, som har ett otäckt inslag av cynisk komedi.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Man kan då fråga sig: Vinna vi egentligen någonting genom ett sådant steg, en sådan demonstration? Det finns också de som mena, att denna non-interventionskommitté spelat ut sin roll och att det därför kvittar, om man står kvar för den återstående tiden. Jag tror ej, att den gjort det. Den kommer antagligen med den ena nyheten efter den andra i fråga om hur man skall sätta i gång den administrativa apparat, som fordras för den s. k. symboliska evakueringen. Jag vill i alla fall svara, att man dock vinner något med att lämna detta utskott. Ja, man vinner kanske ingenting hos sådana av denna världens mäktige, som i dag bara hänskratta åt rätten, men det kan verka uppfostrande på folkrättens och fredens övriga vänner både inom och eventuellt utom förbundet, det kan på dem verka uppfordrande till en fastare och framför allt sannare vakthållning om dessa höga idéer, då de se de smärre staternas kritiska inställning, och jag tror, att det för vårt eget vidkommande kan bidra till att återställa vår egen aktning och vördnad för rättens helgd. Jag menar nämligen, att det är ett farligt spel att låta högtidliga löften och förpliktelser behandlas som ingenting och handla i flagrant strid mot dem. Jag vet, att diplomaterna anse, att det får man räkna med och att man bör göra det bästa möjliga av situationen. Men man kan då till slut komma att ofrivilligt medverka till att höga begrepp profaneras till den grad, att det blir till obotlig skada.

Ferrari, den frejdade italienske landsflyktingen, skrev i går i en av våra huvudstadstidningar några ord om folkens växande ångest inför vad som stiger vid synranden, och det är många av oss som känna något liknande. Hur det än går därute i världen, kan det till slut gå dithän, att vi en vacker dag stå ensamma och ha bara oss själva att lita till. Skulle det då gå så illa, att även den frihet och den rättsordning, som är oss omistlig och som nu hotas överallt i världen, sättes på spel genom mörka krafterns anslag, då känna vi nog allesammans, att då ha vi kommit dithän, att livet har intet värde längre. Då kan man ge sitt liv, ty förutan dessa värden är det ej lönt att leva. Solen har gått ned över många slagfält, färgade av våra fäders blod, ibland för ärorika mål, ibland för kanske mindre ärorika. Skulle den synen i en framtid åter bli verklighet, så äga vi i alla fall den förvissning, att ingen kan giva sitt liv för högre mål än för rättens helgd och andens frihet. Och jag vågar säga, att sådana offer, om de en gång skulle utkrävas, äro nog aldrig förgäves.

Det är, herr talman, kanske befogat att få sluta med att erinra om huru, när en annan gång i Europas liv rovfågarna foro genom världen, en svensk sångare skrev de hoppfulla orden:

»Väl formar den starke med svärdet sin värld,
väl flyga som örnar hans rykten.
Men någon gång brytes det vandrande svärd,
och örnarna fällas i flykten.»

Och han slutar denna kända dikt med att erinra om att om också mörka makter till en tid kunna triumfera, finns det en inneboende drift till uppståndelse för förnuftets och ljusets krafter. Det är, när han säger:

»Och viljan, som stängdes i lågande bröst,
tar mandom, likt Gud, och blir handling.
Det rätta får armar, det sanna får röst,
och folken stå upp till förvandling.»

Den förvandlingen, herr talman, kan synas fjärran, men den kommer, ty det är historiens och livets eget viltresbörd.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr **Hagberg** i Luleå: Redan vid den nuvarande regeringens tillkomst förklarade vi, att vi skulle stödja den i den mån, som den ville förverkliga sitt valprogram. Vi väntade en aktiv vänsterpolitik, som skulle vinna den bredaste anslutning mot den svenska reaktionen, och det var under sådana förhållanden helt naturligt, att vi icke betraktade koalitionen med bondeförbundet som något i och för sig förkastligt. Detta är fortfarande vår mening.

Därmed har jag icke sagt, att regeringens insatser motsvara dess möjligheter och vad den svenska arbetarklassen i nuvarande läge kan ha rätt att vänta. Vi gilla högt regeringens löfte att föreslå riksdagen en lag om obligatorisk arbetarsemester, men den måste i så fall utformas bättre än vad de sakkunniga gjort, ty eljest komma stora arbetarkategorier icke att ha någon glädje av densamma. Förslag om folktandvård och institut för folkhälsans vårdande äro också bra, och särskilt glädja vi oss åt trontalets högtidliga försäkran, att Sverige skall samverka med fredens krafter. Detta är ju utmärkt; frågan är bara, vilka praktiska konsekvenser man drar av sådana försäkringar. Erkännanden för vad som gjorts och planeras få icke skymma blicken för de stora svagheter i regeringens politik och för allt det, som borde göras och kan göras men som helt ignoreras. Regeringen har både underlåtenhetssynder och grova missgrepp på sitt samvete, och en remissdebatt brukar man ju använda för att påminna om dylika.

Sveriges namn bäres i dag över jorden som den gyllne medelvägens lyckliga och måttfulla land. Vårt lands konjunktursiffror slå den borgerliga världens alla rekord, social oro i form av stora arbetskonflikter tycks vara bannlyst, vissa betydelsefulla reformer genomföras, och den politiska samlevnaden mellan »de fyra stora» — partierna, menar jag — är så fridfull och trivial, att statsministern håller stora tal, vari han klagar över oppositionens försonlighet och oduglighet. I den mest exklusiva regeringspressen rosas den duktiga regeringen och dess duktige chef, medan motståndarna ägnas det överseende medlidande, som den mäktige anser sig kunna bestå sin kuvade undersåte. Det är inte utan, att man tycker sig känna igen den gamle skrytgubbens: »Di andre di skryter och säger, att di kan, men di kan inte. Jag skryter inte och säger inte, att jag kan, men *jag kan, jag.*» Men vad är det ni kan, mina herrar? Ni har visat er kunna, under relativt gynnsamma omständigheter, förvalta statsapparaten, t. o. m. förvalta den bättre än de borgerliga företrädarna. Men är icke det rika fåtalets rikedom större nu och det stora flertalets relativa fattigdom större nu än tidigare? Består icke klyftan mellan överklass och underklass såsom förut, all demokratisk fernissa i samlevnaden till trots? Och, för att påminna om de politiska förhållandena, är faran för reaktionära statskupper eller andra dylika framstötter ur världen? Åh nej, i allt väsentligt förblir allt vid det gamla. Överklassen behåller sina väsentliga privilegier orubbade, klassamhället består. Vi leva i de 58 bankherrarnas välsignade Sverige.

Jag konstaterar icke detta för att förebrå regeringen, att den icke genomfört den socialistiska omgestaltningen av samhället, som socialdemokratien bekänner sig till, icke heller för att bestrida vissa positiva drag i den nuvarande regeringspolitiken, och jag gör det heller icke för att finna en oppositionsplattform. Men jag vill, med utgångspunkt från vissa försök att framställa denna politik som en gradvis inmarsch i socialismen och försöken att framställa den nu förda socialpolitiken såsom en överflyttning av köpkraft från den ena samhällsklassen till den andra, påminna om galenskapen i det första påståendet och det egendomliga innehållet i det andra.

Statsministern talade första maj i fjol om nödvändigheten av folkets aktivitet utanför riksdagen. Det är en grundläggande svaghet i den nuvarande re-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

geringskursen, att man fruktar en dylik aktivitet och på olika vägar söker förhindra densamma. Man fruktar som synden varje arbetskonflikt och drar en lättnadens suck, om arbetsfreden vinnes, även när den vinnes på bekostnad av arbetarnas mest angelägna krav. Riktpunkten för den fackliga strategien tycks ha varit 1929 års nivå. Formellt har väl järnbruks- och verkstadsindustriens arbetare genom de nya avtalen nått 1929 års inkomstnivå, men då produktionen samtidigt, med obetydligt ökad arbetarstam, ligger 46 procent över samma nivå, blottar detta hela innehållet i den allmänna kursen. Man vill inte och vågar icke låta massorna ta upp kampen för dragligare existensvillkor och för att åtminstone få ut något ur den nuvarande guldkonjunkturen. Man eftersträvar icke den fackliga aktivitet, som man vid högtidliga tillfällen efterlyser. Detta försvårar i det långa loppet strävandena att föra en demokratisk politik. I regeringspressen gör man numera mycket för att övertyga arbetarna om att man i huvudsak nått gränsen för den fackliga aktivitetens förmåga att höja massornas levnadsstandard, och att arbetarna i stället äro hänvisade till parlamentets sociala reformer för att vinna en jämnare inkomstfördelning. Men varför då icke utnyttja de parlamentariska möjligheterna för en sådan inkomstutjämning? Varför bara genomföra sådana reformer, som i allt väsentligt lämna de rika i okvald besittning av sina rikedomar men öka svårigheterna för de fattiga? Den enda viktiga reform, som hittills genomförts eller signalerats, och som betyder ett ekonomiskt krav på de rika, är den utlovade semesterreformen och kanhända i viss mån den förutsatta revisionen av sjöfolkets arbetstid.

Men jämför man med detta de viktigare reformer, som genomförts under dessa gångna s. k. välfärdsår, så ser man omedelbart den stora skillnaden. Visst är det bra, att åldringarna fått en bättre pension, även om pensionsaldern är för hög, pensionerna fortfarande otillräckliga, och kommunerna många gånger göra framsteget illusoriskt. Men — och detta är en väsentlig sak — finansieringsformen är oriktig. Eller se på arbetslöshetsförsäkringen! Vi ha fått en sådan under dessa år; men är det icke så, att denna lägger alla väsentliga bördor på arbetarna själva och sammankopplar detta med en statskontroll och direktiv, som lukta A. K. långa vägar? Eller tag bondehjälpen, som naturligtvis är nödvändig för det stora flertalet av Sveriges bönder, vilket icke betyder, att de erhålla en reell hjälp. Denna hjälp måste betalas av de arbetande massorna, av de små inkomsttagarna, småbönderna själva, hantverkare och tjänstemän samt de allra fattigaste i vårt rika land. Man tar från de fattiga och ger åt de fattigaste — detta är den nuvarande socialpolitikens djupaste innehåll. Denna metod ha socialdemokraterna ofta gisslat i sina tidningar med skämtserier, på vilka den frossande borgaren skär av svansen på den hungriga hunden och ger honom att äta.

I regeringspropositionen uttryckes denna politik i vissa siffror av finansministern. Han gör en jämförelse med budgetåret 1931/32 med dess folkfrisinnade regering och påminner om att inkomstskatten då uttogs efter procenttalet 145. — »Med nuvarande skatteunderlag», säger han, »skulle avkastningen ha blivit 200 miljoner kronor. För 1938/39 med ett procenttal av 170 beräknas 235 miljoner kronor. Extra inkomstskatten och särskilda förmögenhetsskatten, som icke funnos 1931/32 — de funnos däremot året därpå, när vi ännu icke fått en arbetarregering — antages ge 45 miljoner kronor, och arvsskattens höjning kan approximativt beräknas till omkring 12 miljoner kronor. Sammanlagt blir det för skatter på inkomst och förmögenhet 92 miljoner kronor.» Man bör väl från detta belopp avdraga först de 35 miljonerna, som ju icke äro någon särskild rikemansskatt, och samtidigt påminna om att höjningen på den extra inkomstskatten sedan folkfrisinnet lämnade ta-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

buretterna är 36 miljoner kronor. Dessa plus de 12 miljonerna på arvsskatten äro väl närmast de rikemansskatter, som böra bokföras på regeringens tillgångskonto. Mot detta väga de indirekta skatterna, om vilka herr Wigforss vittnar: »Tobaksskatten har stigit från 67 till 96 miljoner kronor, varvid det är påtagligt, att större delen av ökningen beror på den ökade konsumtionen. Spritskatten har gått upp från 40 till 96 miljoner kronor, och maltskatten från 17.5 till 30 miljoner kronor. Margarinaccisen, som är ny, ger 20 miljoner kronor. Højningen av vissa finanstullar — däribland enbart för kaffe med över 7 miljoner kronor — kan icke antas ge mindre än 10 miljoner kronor. Sammanlagda inkomstökningen på dessa poster är alltså 127.5 miljoner kronor.»

Till dessa poster borde man kunna hänföra bilskattens ökning med 38 miljoner kronor, de nya pensionsavgifterna med 28 miljoner och tipspengar med 8 miljoner. Räknar man alltså samman samtliga direkta skatteinkomsters ökning, som herr Wigforss själv orimligt upptaxerar till 92 miljoner kronor, och gör samma uppställning beträffande indirekta och maskerade skatter, få vi mot de 92 miljonerna direkta skatter, varav en del också träffar de små inkomstagarna, alltså över 200 miljoner kronor i ökade indirekta skatter, av vilka småfolket får betala nio tiondelar. Då har jag ändå icke medräknat vad arbetslöshetsförsäkringskontingenter, mjölkskatt, spannmålsreglering, kött-, fläsk-, ägg-, potatis- och grynregleringarna kosta småfolket. Det skulle bli fantastiska belopp.

Man behöver icke diskutera om slutsatserna härvidlag. Det är så påtagligt, att den förda politiken inneburit en inkomstöverflyttning, men denna transaktion har rört sig bland de lägre inkomstagarna och därigenom varit i överklassens intresse. Regeringen har gått minsta motståndets väg genom denna fördelning av armodet. Dess köpkraftöverflyttning har för massan av vårt folk blivit ett ekonomiskt gissel och banat vägen för den nuvarande dyrtiden. Denna reaktionära finanspolitik har drivits av folk, som principiellt förklarat sig vara motståndare till den indirekta beskattningen — om den utförts av en högerregering, skulle den ha varit helt i linje med konservatismens klassiska metoder. Undra sedan på att den borgerliga oppositionen är vimmelkantig.

Jag erinrar mig, med vilken frenesi bondeförbundet i valrörelsen 1932 gick till storms mot storfinansen. Socialdemokraterna upprätthöllo samma inställning även vid senaste val. Med ett omfattande material påvisade de, vilken maktställning som storfinansen har i detta land och nödvändigheten av att åtminstone beskära denna makt en smula. Redan genom arbetslöshetsutredningen har ju, som bekant, utarbetats ett förslag om beredskapslagstiftning för att i vissa situationer kunna stoppa utländska emissioner på den svenska marknaden, d. v. s. kapitalexport. Sådana förslag gå tydligen till historien utan att den nuvarande regeringen bekymrar sig om deras öde. I den socialdemokratiska propagandan hävdades mycket starkt nödvändigheten av en effektivare samhällelig bankkontroll. Har man alldeles glömt bort detta?

Bostadsproblemet erkännes av alla som ett av de allvarigaste sociala problemen. Det lappas litet här och var av statsmakterna, men krafttag för att öka bostadsbeståndet, förbättra bostäderna och sänka hyrorna väntar man förgäves. Tomtjobberiet florerar som förut. När en tomt på Gärdet, där staten nyss varit ägare, kan säljas för 8 miljoner kronor, är det ju icke underligt, om hyrorna bli fantastiska. När tomtmark i Stockholm på några decennier ökar upp till 8,000 procent måste resultatet bli orimliga hyror, dåliga bostäder, dyrbara omkostnader för affärsmän och andra. Ämnar regeringen verkligen även i fortsättningen finna sig i detta samhällsskadliga rofferi utan att föreslå en enda åtgärd däremot?

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Den 30 september i fjol uppvaktade jag och en kollega finansministern med ett förslag om att staten skulle, i enlighet med § 26 i 1927 års malmavtal mellan staten å ena sidan och Trafikaktiebolaget Grängesberg—Oxelösund å andra sidan, inlösa den av Grängesbergsbolaget ägda andelen av Lapplandsgruvorna. Anledningen därtill var för det första, att järnmalmens bör helt ligga i händerna på staten, då järnmalmsproblemet numera är omedelbart sammankopplat med problemet av vår nationella oavhängighet; för det andra, att regeringen kan åberopa sig för en inlösen på ett tidigare riksdagsbeslut och därmed har både juridiska och politiska förutsättningar för transaktionen; samt, för det tredje, att staten genom en sådan åtgärd på grund av bolagets tidigare tabbar skulle kunna göra inlösen 300 miljoner kronor billigare, än om man väntade till 1947. Sedan har regeringen, som bekant, förklarat, att den dels icke vill veta av någon inlösen och dels ämnar föreslå ett nytt malmavtal, som ännu mera kommer att gynna privatintressena och försvåra för staten att sätta sig i besittning av den guldbringande malmexploateringen. Av den socialdemokratiska pressens uppläggning har det framgått, att man gjort hela problemet om statsinlösen till en juridisk angelägenhet och icke vill godkänna de skäl, som vi angivit, och vilka visa, att bolaget berövat sig den juridiska rätten till gruvorna. Två gånger på fem år har staten fått ingripa för att rädda bolaget från konkurs. En hel landsända har drivits till ruinens brant av detta bolag, och nu skall bolaget också i juristeriets heliga namn göras till den faktiske förvaltaren av den svenska utrikespolitiken. Var fann storfinansens maken till tålmod och tolerans? Än bedrägligare är, att det är folk, som bekänner sig till socialiseringen, som på detta sätt intar en ståndpunkt till höger om tidigare borgerliga, ja, till höger om en tidigare svensk högerregering. I den svenska arbetarrörelsens ögon är socialiseringen över huvud ett politiskt problem. Sveriges arbetare komma säkert icke att finna sig i rollen som tjudrade kalvar inför den romerska rättens mångtusenåriga skrank, när det gäller att ta itu med socialiseringsproblemet. Med förslaget om förstärkning av malmgruvorna sker visserligen icke en framstöt på socialiseringslinjen, i vart fall icke i enlighet med vad vi mena med begreppet socialisering. Det är närmast fråga om att till samhället under för kapitalisterna generösa former återbörda egendom, som rätteligen tillhör svenska folket, och därvid följa linjer, som bolaget självt och borgerliga regeringar och riksdagsmajoriteter godkänt. Men när man icke ens vågar taga detta lilla steg, vad kan man då vänta, när det gäller lösandet av de stora och olösta problem, som Sveriges arbetare ha att brottas med?

När vi vilja åtgärder mot storfinansens, tänka vi icke bara på betydelsen av att begränsa en rörelsefrihet, som är samhällsskadlig och asocial i högsta grad, som leder till världsskakande kriser, ställer nationerna i vapen mot varandra, och som är reaktionens förutsättning; vi se det även ur synpunkten att kunna finansiera nödvändiga samhälleliga utgifter. Finansministern signalerar med hänvisning till de stigande statsutgifterna en reformpaus. Bara ordet är oss förhatligt, när vi veta, huru det står till i detta land med all nöd och otrygghet, underbetalning och social rättslöshet för de breda folklagren. Så länge som en tredjedel av Sveriges barn äro undernärda, så länge som mellan 500,000 och 600,000 människor varje år måste försörjas genom fattigvården, så länge vi ha mer än en halv miljon arbetare, som icke förtjäna mer än tusen kronor om året, så länge bostadseländet består samtidigt som landet är så rikt, har man ingen anledning att tala om reformpaus.

Staten har under de senaste åren anslagit nära 50 miljoner kronor till bostadsförbättringar på landsbygden. Och ändå har man knappast kommit ur fläcken, när det gäller att råda bot på det sociala onda, som bostadseländet är. Jag erinrar om bostadssociala utredningens senaste betänkande, enligt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vilket 300,000 bostäder med en och en halv miljon boende, därav en tredjedel i städerna, betecknas som urusla. Bara utanför Stockholm i Mälarlandskapen äro 74 % av de barnrika i lönebostäderna trångbodda. I en tredjedel av de undersökta bostäderna kan man inte ens öppna fönstren för vädring. Man saknar garderober, skafferier, t. o. m. uppvärmningsanordningar i bostadsrum. Ofta, säges det, ligger golvet direkt på marken. Samma undersökning har blottat stora brister i de hittills av statsmakterna genomförda åtgärderna.

Därför finns det ingen anledning till reformpaus. Tycker inte finansministern själv, som definierat socialpolitik som överflyttning av köpkraft från den ena samhällskategorien till den andra, att talet om reformpaus skorrar litet illa med hänsyn till den orättfärdiga fördelningen av köpkraften i det rika Sverige?

Däremot är det klart att man inte kan fortsätta som hittills att finansiera reformerna genom att i det närmaste befria de rika och öka trycket på de små inkomsttagarna. Den politiken skulle man ha upphört med för länge sedan och försökt göra dem, som ytterst äro ansvariga för massornas misär, ekonomiskt ansvariga för denna misärs avhjälpande. En sådan inkomstutjämning och egendomsutjämning är socialpolitikens djupaste innehåll, den form av socialpolitik som anstår den nuvarande regeringen. De rika ha råd att betala. Ge dem möjlighet att på annat sätt än i vackra ord demonstrera sitt sociala intresse, så kommer inte heller statsministern att behöva klaga över bristen på borgerlig opposition. Vi sakna ännu en social demokrati i det här landet, allt tal om demokrati till trots. Låt oss förverkliga den, då trygga vi demokratien. En av ministrarna har i fjol höst talat om hur skönt det skulle vara att hålla någon i handen, när man tar steget ut i det okända. Låt mig översätta detta mytologiska orakelspråk till svenska och föreslå herrarna att, bildligt talat, ta Karl Marx i den famlande och darrande handen samt vandra över till en verklig socialpolitikens ännu så jungfruliga domäner.

Det har pratats så mycket om välfärd och socialstat, att folk i allmänhet måste få den uppfattningen att Sverige i socialt avseende skulle vara ett alldeles makalöst förträffligt och avancerat land. I verkligheten är det ju tvärtom så, att Sverige i socialt avseende inte alls har någon anledning till självbelåtenhet. Som en komplettering till vad jag påvisat om metoderna för finansiering av de sociala reformer, som nuvarande regering tagit initiativet till, bör väl erinras om att Sverige för närvarande är ett mycket dyrt land. Folkförbundets statistik för 1936 visar exempelvis att av de 12 viktigaste kapitalistiska länderna är det endast Japan, som pressat levnadskostnaderna högre än Sverige, jämfört med prisnivån år 1929. Redan då var den svenska prisnivån 91 % av 1929 års, medan Storbritanniens var 88, Förenta staternas 87, Tysklands 77, Kanadas 83, Tjeckoslovakiets 81, Italiens sista då offentliggjorda siffra 71, — det gällde den tidpunkt, då Sveriges var 83 — Belgiens 75, Frankrikes 83, Hollands 71 och Polens 59 %. Under samma tid hade parti-prisnivån blott stigit ett par enheter i Sverige, medan den i Japan hade stigit 15 enheter.

Låt oss sedan se på semesterfrågan, där vi nu glädjande nog äntligen skola få en svensk semesterlagstiftning. Sverige ligger där enligt Folkförbundets statistik långt efter andra länder. Redan nu ha 21 länder lagligt fastställt semester för alla löntagare. Dessa är Belgien, Brasilien, Bulgarien, Chile, Kuba, Finland, Frankrike, Italien, Lettland, Luxemburg, Mexiko, Norge, Peru, Polen, Portugal, Rumänien, Sovjetunionen, Spanien, Tjeckoslovakiet, Venezuela och Österrike. Därjämte har i följande 16 länder delvis semester fastslagits i lagstiftningen: Argentina, Colombia, Danmark, Estland, Grekland, Haiti, Irak, Irländska Fristaten, Jugoslavien, Kina, Litauen, Panama, Salvador, Schweiz, Sydafrikanska Unionen och Uruguay.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Minimilönsproblemet är ju nu utrett för lantarbetarnas vidkommande, men jordbruksministern har förklarat, att det inte kommer att framläggas i år. Och får man tro Svenska Landsbygdens framställning kommer inte frågan att framläggas så länge herr Pehrsson-Bramstorp förvaltar jordbruksdepartementet. Det kan ha sitt pikanteri att erinra om att lagstadgade minimilöner redan genomförts i Bolivia, Brasilien, Bulgarien, Guatemala, Jugoslavien, Nya Zeeland, Panama och Venezuela, varjämte man lagligt bekräftat minimilöner genom kollektivavtal i Frankrike, Bulgarien, Grekland, Irländska Fristaten samt en del av Kanada.

I höstas diskuterades här i landet frågan om 40-timmarsveckan eller sjutimmarsarbetsdagen för industriens arbetare. Den svenske socialministern hade i Genève genom att uppträda mot denna reform som den enda representant från en regering med socialdemokratiskt inslag ådragit vårt land en allt annat än smickrande uppmärksamhet från de framstegsvänliga staternas sida. Jag påminner därför om att lagstadgad sjutimmarsdag redan har genomförts i Sovjetunionen, Förenta staterna, Frankrike, Italien, Nya Zeeland och delvis i Belgien. Men i Sverige få arbetarna förgäves vänta på ett sådant initiativ. Här kan en socialminister, vars sociala intresse man stundom velat vitsorda, utan vidare vända sig mot att en sådan reform göres internationell och motivera detta med Tyskland och — Japan. Denna motivering är ju härresande. Det är väl ändå inte de reaktionära fascistiska staternas socialpolitik, som skall vara bestämmande för Sverige och för de demokratiska staterna. Nej, mina damer och herrar, man har faktiskt drivit denna tes om välfärd och om Sveriges föregångsställning så, att man suggererat sig själv till att tro på den samma. Det är på tiden att denna svindel avslöjas.

Trontalet förutsätter en internationell depression, som även kommer att återverka på vårt land. Det amerikanska produktionsindexets nedgång med en fjärdedel jämfört med fjolårets början är ett tydligt krisförebud, och man bör naturligtvis räkna med internationella efterverkningar. Dessa alarmerande krissignaler ge en alldeles särskild anledning att uppmärksamma fascismens desorganiserande roll även i världshushållningen. Den särskilda tillspetsningen av högkonjunkturen har påverkats av krigsrustningarna, som främst inspirerats av fascismens seger i Mellaneuropa och dess hot mot alla folks frihet och egendom. För denna tillfälliga »uppblostring» tvingas redan många folk betala lika höga ekonomiska insatser som under världskriget, medan våra livskraftigaste årgångar redan stå färdiga att marschera ut till död och förintelse i ett nytt världskrig. Men denna galgenfrist har därjämte ändå mer desorganiserat de ekonomiska relationerna mellan folken och undergrävt produktionen.

Krigsrustningarna äro en dålig grund för ekonomisk blomstring. President Roosevelt har säkert rätt när han fastslår, att »den sysselsättning som beredes genom upprustning är illusorisk, icke bygger upp något bestående och icke skapar några konsumtionsnyttigheter för varaktig blomstring. Vi veta, att de nationer som gjort sig skyldiga till dylika dårskaper» — tillägger presidenten — »oundvikligen komma att uppleva den dag, då antingen deras förstörelse-redskap måste användas mot deras grannar eller ock deras osunda ekonomi kommer att sammanstörta som ett korthus.» Den ekonom som nyligen förklarade att »det är omöjligt att fortsätta affärerna om man tror på krig», uttryckte därmed stämningen inom affärskretsarna. »Så länge fruktan för krig är till den grad förhärskande, som fallet var de sista månaderna 1936» — heter det i Folkförbundets arbetsbyrås årsrapport — »är det fåfängt att hoppas, att världen skall kunna uppnå sin fulla ekonomiska styrka.»

En lika desorganiserande företeelse är den ekonomiska isoleringspolitik, som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de fascistiska staterna driva till yttersta konsekvens. Som ett resultat av dessa strävanden ha vi dels en väldig arbetslöshet och dels det faktum, att trots att världsprодукtionen betydligt överskridit 1929 års nivå, ligger fortfarande världshandeln under densamma.

Det kan inte skada att just nu påminna om denna fascismens ekonomiskt desorganiserande roll och hur densamma för närvarande är en av de viktigaste betingelserna för den nya krisens aktualitet. Detta faktum borde ge de ekonomiska intressenterna, som inte minst i detta land svärma för fascismen och bokföra den tyska fascismens fängelseordning som ett plus, något att tänka på.

Inför krisperspektivet får den ständigt hotande krigsfaran en alldeles särskild aktualitet. Åter har besannat sig vad vi påpekade omedelbart efter världskriget under »Aldrig-mera-krig»-psykosen, att kapitalism och krig höra ihop och att kriget är ett fortsättande av kapitalismens politik med andra medel. På två kontinenter rasar det totala kriget, som i lika hög grad riktar sig mot civilbefolkningen som mot de direkt deltagande. Ett krig utan krigsförklaring under de mest djuriska former.

Det finns hos vårt folk en stark känsla för nödvändigheten av internationell solidaritet för fredens försvar, ett förhållande som särskilt understrukits i folkrörelsen för ekonomisk hjälp åt det republikanska Spanien och som skänkt det svenska namnet en ny internationell glans genom våra tappra frivilliga i internationella brigaden. Det spanska folket har med rätta uppfattat dessa svenska insatser som bevis för att svenskarna inte äro solidariska med regeringarnas kränkningar av folkrätten och med Folkförbundets undfallenhet. I Sverige som i andra länder lever idén om ett verkligt folkförbund som den internationella solidaritetens fäste. Det har varit den svenska arbetarrörelsens ära att här i landet gå i spetsen i de väldiga solidaritetsmanifestationerna för Spanien, och detta har på sådant borgerligt håll, som tjusats eller i vart fall hypnotiserats av den tyska fascismens makt, uttolkats som en farlig svensk krigsaktivism. Även herr Flyg sjunger som bekant på samma melodi, i fjol sjöng han sjustämmigt här i riksdagen — kan han sjunga trestämmigt till denna riksdags slut får han väl skatta sig lycklig. Hans speciella inre partisvårigheter fattar i varje fall jag som ett lysande bevis för svårigheterna att inom den svenska arbetarklassen vinna bundsförvanter, låt vara indirekta, för den internationella reaktionens strävanden.

Det är emellertid inte blott dessa känslor av mänsklighet och lojalitet som motivera de väldiga kraftyttringarna för den internationella solidariteten, utan också ett allt klarare medvetande om Sveriges läge, bekymmer om vårt lands oavhängighet och fred. Det klibbar spanskt blod vid det svenska konjunktursvinget. Enligt uppgifter i socialdemokratisk press mörda Francos s. k. nationalisterna de spanska demokraterna med svenska mordredskap. Den svenska järnmalmsexporten sker direkt för krigiska bruk — utan Sveriges järnmalm vore Tyskland i dag inte upprustat som nu. Tyskland är tio gånger mera beroende av Sverige än vad Sverige är beroende av Tyskland. Den svenska kapitalismens profitintressen och regeringens undfallenhet för dessa ha djupt komprometterat vårt land och aktualiserat frågan om att med de hårdaste medel försvara dess oavhängighet.

De nya mästarsångarna i Nürnberg vråla sig hesa mot kommunismen och rita upp sin antikominterntriangel Berlin—Tokio—Rom. Naturligtvis älska de Sovjetunionens råvarurikedomar, dess industrier, territorier och avsättningsmarknader. Naturligtvis förbereda de krig mot Sovjetunionen. Men de veta också att de just nu sakna resurser för ett sådant krig. Även om de fascistiska statsmännen uppträda som galningar, som inte kurerats av behandlingen på fem olika svenska dårhus, ha de i alla fall så pass mycken självbevarelsedrift

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att de inte utan vidare hoppa ner i den avgrund som ett krig mot Sovjetunionen under nuvarande förhållanden måste vara. Därför förbereda de detta krig genom anfall mot Mandschuriet, Abessinien, Kina och Spanien. De slita i allt som är löst för att förbereda sig; Tyskland hotar Tjeckoslovakiet, Österrike, Danmark och skandinaviska halvön. Fascismens strategi är att förbereda det stora kriget genom att utvidga sitt inflytande, skaffa sig viktiga strategiska positioner och lösa råvaru- och försörjningsproblemen.

Därför att fascismen måste gå minsta motståndets väg är Sveriges och småstaternas läge särskilt utsatt. Hela Norden känner sig hotat av Tyskland och enbart av Tyskland, därför att Norden har det som Tyskland saknar men inte kan undvara och därför att Norden är en idealisk infallsport mot Sovjetunionen. Och därför, mina damer och herrar, stinker Sverige av den nazistiska propagandans giftgaser, därför översvämmas vårt land av tyska studiekommissioner, därför skrålas Horst Wessel i de svenska officersmässarna, därför jaga von Epparna efter svenska bundsförvanter långt mer än efter älg, därför inspektera de tyska militärflygarna Karlskronas skyddsanordningar, därför förbereda de tyska officerarna befästningar på Åland, därför förkunna de mest reaktionära tidningarna i detta land att vi behöva en »nordisk neutralitet» för att säkra leveranserna av krigskontraband till Tyskland, därför — jag citerar nu den socialdemokratiska pressen — gör den svenska flottans chef, de Champs, upp flottförslag som bara gillas i Tyskland och bara kunna vara nyttiga för Tyskland, därför driver man nu en fördömd dimbildning om ideologiska block, därför ljugs det som aldrig förr för att diskreditera fredens krafter, och därför tjuter man nu om neutralitet och utträde ur Folkförbundet. När herr Flyg vill ha utrikesministern att ta avstånd från herr Vougt och tillrättavisar herr Sandler för Moskva-resan och de båda kvällstidningarna i Stockholm vilja detsamma, behövs det ingen skarpsinnighet för att fastställa den faktiska rikriktningen härvidlag med de tyska behoven.

Det är inte rasteorier utan ett gemensamt behov av kriget för att röva och plundra, som skapat triangeln Berlin—Tokio—Rom. Det är krigets ideologi som förenat dessa olikartade makter. Det är heller ingen önskan att befordra kommunismen som föranlett Tjeckoslovakiet och Frankrike att avsluta pakten med Sovjetunionen. Nej, det är behovet av freden, fruktan för kriget. Det är samma behov som föranlett presidenten Roosevelt att vädja till folken att skapa en fredsfront för att kriminalisera krigets tillskyndare. Sveriges intresse är att deltaga i sådana strävanden.

Och därför bör Sverige vara med i Folkförbundet och göra allt för dess stärkande. Därför måste också vårt land göra slut på all vacklan när det gäller försvaret av folkrättens principer och därmed försvaret av alla överfallna. Därför bör vårt land icke stillatigande finna sig i att fascistmakternas Grandi och Ribbi förvandla internationella konferenser till aphas och internationella fördrag till dasspapper. Därför bör också det svekfulla och vacklande England, som till priset av artiga japanska ursäkter finner sig i att Japan försöker ta Kina och hela Orienten, berövas sin ledande roll för småstaterna. Därför bör också vårt land genom samverkan med de makter, som förmå driva en redlig internationell politik, medarbeta för att tvinga England att deltaga i en verkligt rättsvärdande politik.

Folkförbundets svaghet är ytterst ett resultat av den engelska högerregeringens ledande position, denna regering som håller på att spela bort hela imperiet och förråder de små folken därför att den fruktar sammanbrottet för regimerna i fascistländerna. Men denna regering är inte engelska folket, vars möjligheter att framtvinga en annan politik bli större i den mån som småstaterna och däribland en ledande småstat som Sverige med kraft uppträder för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

försvaret av folkrätten. Jag skulle vilja tillropa vår regering den klassiska parollen till Sven Duva: »Släpp ingen djävul över bron!», när det fascistiska drevet nu löskopplats för att försvaga strävandena till kollektiv säkerhet och internationell rättssordning.

Jag vet, att det också finnes mycket välmenande och uppriktiga fredsvänner, som i dag fastnat för den s. k. neutralitetsparollens nedkladdade ideal. Deras optimism påminner om den gamle tsarryske bondens, när han inför ryktet, att en komet närmade sig, som skulle förstöra hela världen, replikerade: »Må den falla ner i grannbyn!»

Eftersom det är de små staterna, som just nu äro de mest hotade, räddar man sig inte genom att hoppas, att faran skall slå sig till ro i grannländerna. Därför intog den svenska regeringens ombud i Bryssel en falsk position, när han avstod från att deltaga i det moraliska fördömandet av det japanska överfallet på Kina. Detta krig mot en fjärdedel av jordens befolkning angår Sverige lika mycket som kriget mot Spanien eller ett krig mot Danmark eller — varför inte? — ett krig nere i Skåne.

Jag har hållit mitt anförande mycket kritiskt men inte för att likt slaven på den romerske imperatorns vagn påminna om regeringens dödlighet, inte för att jag fruktar att regeringen skall liksom vissa av dess skrivbiträden få svindel av framgångarna utan för att påminna regeringen om, att den, trots vissa goda ansatser, har det väsentliga ogjort och att dess ställningstagande till dessa problem kan bli bestämmande för huruvida vårt folk skall lyckas lösa vår epoks tvenne dominerande problem: försvaret av friheterna och bevarandet av vårt lands oavhängighet.

Herr Persson i Falla: Herr talman! Den ekonomiska högkonjunkturen på det industriella området förenklar och underlättar lösningen av många samhällseliga problem. Kanhända också den bortskymmer svårigheter och missförhållanden på andra områden i vårt folkhushåll, som äro sådana, att de böra påtalas en dag som denna.

Glädjen över stadsmannanäringarnas förmånliga läge och den därtill knutna befolkningens goda levnadsbetingelser bör icke dölja för oss, att modernäringen befinner sig i helt andra och motsatta omständigheter. Jag vet, att det finnes de, som anse, att just jordbruket fått en alldeles särskilt god omvårdnad från statsmakternas sida, och jag vill inte förringa någonting av vad som i det avseendet har blivit gjort.

Men det har från statsmakternas sida icke bara varit ett ekonomiskt underlättande. Det har också varit ett påläggande av nya förpliktelser och bördor, som jordbruket under dess exceptionellt svåra arbetsbetingelser får mycket svårt att bära.

Jag kan alltså icke vara så förnöjsam som talesmannen för bondeförbundet för en stund sedan var. Hans belåtenhet syntes dock vara mera partipolitiskt än jordbruksekonomiskt motiverad. När man hörde den utomordentliga förnöjsamhet, som strålade fram ur hans anförande, så kom man ganska osökt att tänka på den bekanta andersenska sagan om bonden, som for till marknaden för att sälja en häst och kom in i en hel del bytesaffärer fram och tillbaka. Och när han på kvällen kom tillbaka till hemmet, hade han i stället för hästen med sig en säck äpplen, och de voro tyvärr ruttna. Men han kunde ändå känna sig mycket stolt och tillfredsställd, när han av sin maka fick det förtroendefulla och uppmuntrande betyget, att »vad far gör, det är alltid det bästa».

Var och en, som har att brottas med dagens krav och svårigheter, söker väl kasta en spanande blick framåt för att se, om det visar sig några ljusnande ut-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sikter eller om möjligen skuggorna falla tätare över vägen. Landets jordbrukare se i denna tid med stora bekymmer mot framtiden, bekymmer, som ökats med varje år. Att det är så, är obestriddt. Flykten från landsbygden är vittnesbörd nog därom. Den framträder om också med olika styrka landet runt. Den undersökning, som blivit gjord i Dalarne genom dess hushållningssällskap och vars uppseendeväckande resultat framlades för en tid sedan, är ett vittnesbörd bland många. Om också ödeläggandet av gammal odling, av gammal bondebygd gått hastigare och fortskridit längre i Dalarne än på andra håll ute i landet, är dock tendensen, rörelseriktningen densamma i stora delar av den svenska landsbygden. Och detta är icke så förvånande. Det kan icke i längden gå att få folk att leva och arbeta i en näring, som fordrar långt mera av möda och omtanke än de flesta andra yrken men ger långt mindre lön för arbetet. Man må icke förtänka jordbrukets folk, om de icke jämföra sina levnadsvillkor med sina företrädares och förfäders förhållanden för 50—100 år sedan utan jämföra med deras förhållanden, som samtidigt leva på andra områden i det svenska folkhushållet.

En sådan jämförelse utfaller så obetingat till nackdel för lantbruksbefolkningen, att det icke alls är förvånande, att den söker sig över till den mera gynnade nationen i samhället.

När ett jämlikt och rättvist utbyte av tjänster och nyttigheter icke kan äga rum mellan jordbrukets och statsmannanäringarnas folk, då gå människorna dit, där de få det bästa utbytet och de bästa existensvillkoren. En lantbrukare kan nu i allmänhet icke låta underhålla och förbättra sina byggnader, när det kostar honom en halv eller kanske ännu oftare en hel veckoinkomst att löna en dags byggnadsarbete. Följden måste bli, att lantbrukets byggnader få förfalla. Den redan förut stora skillnaden mellan städernas och samhällenas bostadsstandard samt landsbygdens blir än större. Den tekniska modernisering av ekonomibyggnaderna, som i så stor utsträckning erfordras just nu på grund av jordbrukets brist på arbetskraft, hindras också av de orimliga byggnadskostnaderna.

Arbetstidslagstiftningen, lagd till de svårigheter jordbruket redan förut haft att kämpa med, ökar svårigheterna på ett ödesdigert sätt. Många lantbrukare realisera nu sina djurbesättningar, många andra ha starkt reducerat sina. De omsorgsfullt skötta jordbruken komma att läggas över till mera extensiv drift, de nu sämre skötta komma att bli ännu sämre. Det är den trista utvecklingslinje, som klart avtecknar sig i dag och som undan för undan tvingar sig fram.

Samtidigt strömma de unga människorna bort från lantbruket och landsbygden. Årsskiftets befolkningssiffror från de olika kommunerna giva en kuslig bild av denna folkvandring. Jordbrukskommunerna visa överallt starkt fallande folkmängdssiffror, under det att städerna och samhällena öka i motsvarande mån. Den redan förut otillräckliga arbetsföra befolkningen vid lantbruket får det allt besvärligare att reda upp sina arbetsuppgifter. Det missmod och den vantrevnad, som följer därmed, påskyndar ytterligare flykten från landsbygden.

Häremot kan man naturligtvis svara — och jag väntar mig det — att en sådan mörkmålning är skadlig: den sätter ned mod och humör, där detta i stället behöves hållas uppe. Glad optimism och förtröstan är det värdefullaste och nödvändigaste för landets jordbrukare just nu. Så kan man säga, men verkligheten går det ändå icke att komma ifrån. Det går icke att ljuga bort den eller gyckla bort den. Att blunda för verkligheten och söka bedraga sig själv och andra blir till sist det sämsta av allt. Därför bör sanningen sägas ut sådan den är. Och den är, att det svenska folkhemmet nu har blivit något

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

helt annat än vad den mest framträdande mannen i vårt politiska liv så vackert förkunnade för några år sedan, nämligen att där skulle icke finnas några förtryckare eller några förtryckta; inga missgynnade, inga styvbarn skulle där föra en trång tillvaro, ty den samhälleliga rättvisan och omvårdnaden skulle vara lika för alla.

Verkligheten har blivit helt annorlunda. Jordbruksnäringen och dess utövare ha blivit det tillbakasatta styvbarnet i folkhemmet. Och som alla i den ställningen vilja de tillbakasatta naturligtvis söka sig en annan och bättre tillvaro. Så lösgöra sig allt större skaror från det för samhället så betydelsefulla jordbruket och söka sig över till stadsmannanäringarna.

Detta är en ur folkets och samhällets synpunkt ytterst betänklig utveckling. Men då det nu blivit så, att statsmakterna i den utsträckning som sker, fördela folkhushållets håvor åt olika grupper och därvid giva den ena sidan så mycket mera och den andra sidan så mycket mindre, så måste resultatet härav bli det som vi nu erfara. Under det rökelsen och självbepreisningen beslöjar den s. k. välfärdspolitiken, undermineras grundvalarna för modernäringen, och den gamla stabila och samhällsstabiliserande bondeklassen börjar frätas sönder. Det är det stora och ödesdigra som sker i det som synes ske.

Denna utomordentligt allvarliga utveckling beror sålunda på en de senare åren skärpt ekonomisk och social felbalansering till nackdel för jordbruket. Vad som skett torde vara svårt att reparera. Men statsmakterna böra inrikta sig på åstadkommandet av ett bättre och hållbarare jämviktsläge för jordbruket och dess utövare. Ansvaret härför påvilar oss alla men närmast dem, som nu ha den politiska makten. Det kan snart vara för sent.

Herr Skoglund: Herr talman! Statsministern meddelade för några dagar sedan genom den politiska väderlekstjänsten, att det råder blidväder. Jag förmodar, att han iakttagit de för blidväder vanligtvis kännetecknade förhållandena. Litet tjock och tung luft, icke så särdeles god sikt, kanske också ett och annat fall av ryska snuvan och därtill — skulle jag tro — icke någon särdeles översvallande livslust.

Det var icke utan att jag tyckte mig erfara en sådan stämning både när jag åhörde hans excellens herr statsministerns tal här i dag och när jag läste statsverkspropositionen. Jag erkänner, att den tid, som jag haft till förfogande, icke gjort det möjligt att läsa propositionens alla delar alltför grundligt. Men vad jag i alla fall kunde utläsa ur statsverkspropositionen var, att den var försiktigare än de senaste föregående årens.

Finansministerns optimism förefaller mindre än man kunde ha väntat i en sådan ekonomisk högkonjunktur som den närvarande. Och samma försiktiga inställning tyckte jag mig återfinna i statsministerns anförande här i dag.

När jag läste statsverkspropositionen, så fäste jag mig särskilt vid det mycket allvarliga uttalande, som finansministern där gjort, när han säger, att för nya utgifter i mera avsevärd omfattning skulle täckning kunna beredas endast genom en utvidgning av den statliga inkomstramen, och han finner anledning att icke just nu ställa en sådan utvidgning i sikte.

Detta är säkerligen en riktig uppfattning, framför allt sedd emot vad han har sagt några sidor tidigare i samma proposition. Där läser man nämligen, att utgiftsökningarna för närvarande äro så stora, att man även under en ekonomisk uppgångstid för deras täckning nästan helt får taga i anspråk en genom ett flertal skattehöjningar utvidgad inkomstram.

Jag fäste mig också vid att finansministern är så angelägen om att betona, hur stor enighet det varit, när utgifterna beslutats, att han upprepar det med få raders mellanrum. När jag läste, hur kraftigt han underströk denna enig-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

het, kom jag osökt att erinra mig, den tid, när man var skolpojke och gjort något som icke var lovligt. Då var det en tröst att särskilt starkt framhålla, när det blev förhör, att de andra pojkarna varit med.

Jag skall icke uppehålla mig vid statsverkspropositionens finansiella sida. Jag ser på talarlistan att bevillningsutskottets ordförande är antecknad. Förmodligen kommer han att sysselsätta sig med dessa problem. Jag bara konstaterar hurusom statsministern i sitt yttrande här i stort sett instämde i professor Bagges resonemang, att det var nödvändigt att ha en god ekonomisk grund, på vilken man skulle kunna bygga de sociala välfärdsinrättningarna. Det gläder mig att höra detta uttalande så oförbehållsamt från statsministerns sida. Ty när vi tidigare från högerhåll ibland gjort sådana uttalanden, brukar vi utan förskoning få betyget, att vi vore bakåsträvare, som icke ville vara med om socialt reformarbete. Ja, rent av icke unnade fattiga, sjuka och gamla vad de behövd för sitt livsuppehälle. Jag hoppas, att vi bli litet mildare bedömda, om vi någon gång i fortsättningen framhålla denna synpunkt, som tydligen överensstämmer med statsministerns uppfattning.

Men vad jag begärt ordet för, herr talman, är närmast för att erinra om, att det också finnes andra värden än de rent materiella, som för samhällslivet ha oerhört stor betydelse och vilka man kan befara, att de glömmas bort. Riksdagen icke bara voterar stora utgiftssummor, den stiftar också lagar och den yttrar sig över författningar. Både för rättsordningens bestånd och lagstiftarnas auktoritet böra lagar och författningar vara väl genomtänkta och avfattade på sådant sätt, att medborgarna i landet både begripa dem och tro, att de äro rättvisa och nyttiga. Det måste vara skadligt, om nyutkomna lagar finnas vara behäftade med så allvarsamma brister, att övervakande myndigheter ettdera måste överse med lagens tillämpning eller också nödgas utfärda råd och anvisningar, vilka få följas i stället för gällande lag. Därigenom överflyttar man ju en stor del av lagstiftningsarbetet från riksdagen och till de administrativa myndigheterna.

Icke annat än jag förstår har den oerhörda anhopningen av nya och stora frågor vid de senaste riksdagarna medfört, att riksdagen vid mer än ett tillfälle på sitt bord fått förslag, som icke varit tillräckligt genomarbetade och som ha varit behäftade med stora brister. Riksdagen har låtit dem gå vidare utan att vidtaga större ändringar. Många gånger kanske det berott på, att riksdagen icke har haft tillräcklig tid att pröva Kungl. Maj:ts propositioner, ty dessa hava ju icke alltid lämnats så särskilt tidigt. Men det kanske också berott på, att riksdagens majoritet varit så pass underdånig, att den icke velat skicka tillbaka en proposition till Kungl. Maj:t, även om man funnit, att den icke varit tillräckligt genomtänkt eller tillräckligt väl utarbetad.

Jag tror, att ingen kan beskyllda mig för att jag i detta fall blivit efterklok. Jag tillät mig vid förra årets riksdag både i det utskott jag tillhörde och här i debatten i kammaren framhålla en del avsevärda brister i lagförslag, som då antogos. I såväl sammansatta stats- och andra lagutskottet som i andra lagutskottet, där ju det stora komplexet lagar behandlades, som rörde barnpensioner, förskottsbidrag, lantarbetstidslag o. s. v., var man nog över partigränserna ense om, att det var åtskilligt, som borde varit annorlunda.

Nu äro dessa lagar i tillämpning eller, för att citera vad statsministern yttrade för en stund sedan, de skola nu gå ut i praktisk tillämpning. Då får man höra åtskilligt, som långt ifrån länder lagstiftarna till heder. Det finnes många, som kanske icke utan fog anse, att de nya understödsformerna skapa för stor splittring i det sociala hjälparbetet. Men det är icke det, jag nu i detta sammanhang vill uttala mig om. Däremot har jag velat bringa till socialministerns kännedom, att det ute bland kommunalmännen, bland barna-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vårdsnämndsordförandena och andra, som måste arbeta med dessa lagar, råder icke så ringa oro över det sätt, varpå lagarna äro utformade. Jag skulle kunna överrätta till statsrådet en hel liten bukett frågor, som inom det sociala arbetet sysselsätta personer gjort mig, men jag skall icke taga upp tiden med det just nu. Jag förmodar, att statsrådet läst det diskussionsprotokoll, som fördes vid fattigvårds- och barnavårdskongressen på Konserthuset i höstas. Där kan man få veta en hel del om vad vederbörande frågat efter. En av talarna där var ju, tyckte jag, i sak mycket stark, men han var också, när han slutade, icke så litet bitter. Det föreföll honom, som om det vore åtskilligt med skrivbordsluft, som följt med det förslag som där diskuterades.

Vad lantarbetstidslagen beträffar får jag ofta mottaga förfrågningar, ty folk har för sig, att riksdagsmännen kunna de lagar, som de varit med om att stifta. Det är ju en mycket stor fordran man sålunda ställer på oss stackars riksdagsmän. Jag har varit med om utskottsbehandlingen av lagen, så jag tycker, att jag borde kunna en del, men jag måste erkänna, att jag fått så många frågor, som jag icke kunnat giva tillfredsställande svar på, att jag känt mig riktigt förskräckt. Emellertid ha samma frågor ställts till personer, som kunna anses vara experter på området, utan att de heller kunnat besvara dem.

Jag åhörde för en tid sedan ett samtal mellan några östgötajordbrukare, som diskuterade, hur arbetstidslagen skulle tillämpas i praktiken. Jag fäste mig därvid icke mest vid de svårigheter, som de drogo fram, beträffande den praktiska tillämpningen av lagen utan vid en annan synpunkt, som berördes under samtalet. En erfaren man, vars allmänna intresse är stort och vars hederlighet från alla håll omvittnats, kom fram med en synpunkt, som givit mig åtskilligt att tänka på. Han sade: det värsta med arbetstidslagen i dess nuvarande skick är icke att vi bönder fått en massa onödigt besvär med skrivgöromål, journalföring o. s. v. och icke heller svårigheten att skaffa fridagsersättningar för ladugårdsskötare etc., utan det är att lagen över oss bönder kastar ett sken av löjlighet och ohederlighet. Vi bönder känna oss *löjliga*, när vi skola försöka tillämpa en lag, som har så många detaljföreskrifter, vilka det icke går att tillämpa i det praktiska livet. Vi känna oss *oärliga*, när vi veta med oss, att vi icke kunna tillämpa en av regering och riksdag stiftad lag. Vi nödgas genom dispenser söka smyga oss förbi lagens bestämmelser.

Enligt min uppfattning är ingenting mer farligt för lagarnas helgd än om den uppfattningen sprider sig, att riksdagen stiftar lagar, som icke gå att efterfölja utan måste kringgås. 1936 års arbetstidslag var i väsentliga delar uppbyggd på sedvänjans grund, och den lät sig bättre tillämpas i praktiken — även om den för många jordbrukare kändes mer betungande än den lag, som tillkom genom 1937 års ändringar. Förslag till dessa ändringar hade utarbetats inom socialdepartementet. Jag vet icke — men jag förmodar, att socialministern vet det — om detta förslag varit utremitterat till arbetsgivarnas och arbetarnas organisationer. Jag befarar, att dessa organisationer icke fingo tillfälle att yttra sig. Därmed må vara hur som helst. Vi ha emellertid sett, att lagen i vissa delar varit så gott som omöjlig att tillämpa i det praktiska livet. Den meningen hyses av både arbetsgivare och arbetare inom jordbruket. Vill socialministern ha ett verkligt övertygande bevis på detta, behöver han bara läsa det kollektivavtal, som nyligen ingåtts mellan arbetsgivareföreningen och lantarbetareförbundet. Som medlem av andra lagutskottet skämdes jag, när jag läste avtalet, ty jag fann därvid, att parterna enats om att i väsentliga delar åsidosätta lagens bestämmelser. Då man enats om och funnit nödvändigt att beträffande stora grupper av arbetare begära dispens, måste ju lagen vara illa avfattad.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Lagens bestämmelser äro, som jag nyss framhöll, i många punkter vaga, och lagen kan icke tillämpas utan att den många gånger drager ett löjets skimmer över sig.

Jag fick till exempel härom dagen en fråga, som jag hade svårt att svara på. Den gällde vad som fick inräknas i de sju timmar per vecka, vilka finge betraktas som förberedelsetid. Jag var av den uppfattningen, att dit finge räknas tid som åtginge för rykt av hästar, och att ersättning för sådant arbete enligt kollektivavtalet skulle utgå med femton öre per häst och dag. Den som frågade var dock inte säker på att min uppfattning var riktig; han hade förfrågat sig — jag förmodar det var hos arbetsgivar- eller arbetarorganisationen — och fått ett mycket svävande besked. Man var nämligen oviss huruvida exempelvis en körkarl, som ryktar ett par draghästar och ett föl, kunde få använda förberedelsetid till rykt av fölet. Fölet skulle kanske inte användas i arbete förrän vårsådden år 1940. Får man börja förberedelsearbetet så långt i förväg? Går inte detta, får det föras upp några minuters arbete som övertidsarbete och bokföras i en särskild kolumn i journalen. Detta kalla vi jordbrukare icke för praktisk tillämpning av sociala välfärdsanordningar utan det kalla vi för *kineseri*. Det är möjligt, att arbetsrådet, när det fått fundera på saken, kommer till en förståndig uppfattning och skapar prejudikat på, att sådant arbete får betraktas som förberedelsearbete. Av både detta och andra exempel framgår, att lagen är så skriven, att det är omöjligt att bestämt säga, hur den skall tillämpas, och att tillämpningen måste överlämnas till vederbörande myndigheter.

Jag är fullständigt övertygad om att de jordbrukare, som finnas här i riksdagen, i likhet med mig, om de vilja vara ärliga, måste erkänna att de om än ofrivilligt brutit mot denna lag. Det har nämligen visat sig, att en hel del av lagens bestämmelser *icke kunna* tillämpas. I detta sammanhang vill jag till herr statsrådet rikta den frågan: vilka äro att anse såsom fast anställda i jordbruket? Den frågan har herr statsrådet icke knäckt i den proposition, som riksdagen förra året fick sig förelagd. Andra lagutskottet tog sig en allvarlig funderare på saken, men utskottet ansåg sig icke kunna våga sig på en tolkning, när statsrådet icke gjort det. Jag tror, att hittills varken arbetsrådet eller någon annan myndighet klarat den saken. Det dyker upp så många olösta spörsmål, när det gäller att tillämpa denna lag, och ändå vågar jag påstå, att alla dessa detaljer, som jag nämnt, spela mindre roll än lagens huvudregel, som gäller den ordinarie arbetstiden och dess fördelning. Lagen bygger på den alldeles oriktiga förutsättningen att jordbruksarbetarna kunna indelas i två stora grupper: egentliga jordbruksarbetare och kreatursskötare. Den förutsättningen är så felaktig, som den gärna kan vara. Djurskötarna kunna icke sysselsättas uteslutande med djurvård. Det kan hända, att en ladugårdsskötare får lägga mjölkflaskorna på en skottkärra och köra dem ned till hämtningsbordet vid vägen, där bilskjutsen möter, eller att han behöver blanda till kraftfoder på magasinet. Lagens uttryck äro så pass kategoriskt avfattade, att jag icke tror, att arbetsrådet tills dato vågat fastslå, att det här rör sig om enbart kreatursskötsel och att således en arbetare, som sysslar även med sådant arbete, får hållas i arbete femtiofyra timmar i veckan.

För den stora arbetargrupp, som omfattar stalldrängar, stallare och blandade arbetare, d. v. s. arbetare, som dagligen äro sysselsatta med såväl djurskötsel som annat arbete, saknar lagen någon särskild arbetstidsregel. I det kollektivavtal, som nu träffats mellan lantarbetsgivarnas och lantarbetarnas organisationer, har för ifrågavarande arbetare införts särskilda bestämmelser, som i betydlig mån avvika från lagens stadgande, och i cirkulär ha jord-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

brukarna uppmanats att begära dispens hos arbetsrådet. Följden blir, att till arbetsrådet kommer att inströmma tusentals ansökningar, och även om arbetsrådet icke gör mera åt dem än slår en stämpel på varje blankett, som kommer in, så medför ju dock detta ett fullständigt onödigt arbete, vartill kommer, att avskrift av arbetsrådets beslut skall tillställas socialstyrelsen, som i sin tur har att underrätta yrkesinspektören.

Jag skall icke längre uppehålla mig vid alla de egendomligheter, som möta på olika områden av denna lagstiftning. Jag tror, att vi med tanke på riksdagens anseende och lagens helgd gjorde klokt i att se oss väl före, så att vi inte marschera för fort på detta område.

Jag känner icke till i vilken takt regeringen i fortsättningen tänker bedriva lagstiftningsarbetet. Att döma av statsverkspropositionen förefaller det, som om regeringen ämnade gå litet mera varligt till väga för tillfället. Statsministern har ju också nämnt något om en paus i reformarbetet. Om man tager del av alla de förslag, som för närvarande äro utremitterade till olika myndigheter, finner man emellertid, att åtskilligt är under förberedelse. Då man varit med några år och sett den livgivande verkan, som vårsolen brukar ha på herr statsrådet och chefen för socialdepartementet, kan man ju befara, att vi någon gång fram i maj månad få att behandla ett ganska stort knippe propositioner. Jag har därför velat delge herr statsrådet mina synpunkter i förhoppning att de må vinna beaktande.

Det var nog icke bara riksdagen, som med svårighet skilde sig från de ärenden, den fick sig förelagda förra våren. Jag tror, att svårigheterna gjort sig kännbara ända upp i Kungl. Maj:ts kansli. Jag känner icke till, huruvida alla förordningar, som höra samman med de beslut, som förra årets riksdag fattade, hunnit expedieras från socialdepartementet ännu i januari 1938. Det är möjligt, att så är fallet, och att det för närvarande är kommunernas och landstingens förtroendemän och befattningshavare, som befinna sig i skärelden. En landstingstjänsteman i mycket framskjuten och ansvarsfull ställning yttrade till mig härom dagen, att han aldrig tidigare känt sig så osäker i sitt arbete som för närvarande. Det hade kommit så många nya förordningar, att han icke hunnit läsa in dem. Han vågade för närvarande icke lita på sig själv och kände sig icke övertygad om att han icke begått något fel eller någon försummelse. Jag förmodar, att klagomål från landstingshåll och från kommunala förtroendemäns sida framförts till regeringen. Jag tyckte mig nästan kunna draga den slutsatsen av en vändning i statsministerns anförande.

Det är möjligt, att socialministern på min klagan svarar, att det viktigaste är icke hur kommunalmännen och kommunernas befattningshavare uppfatta de lagar, som riksdagen stiftar, utan att det göres något, som kommer de människor till godo, vilka behöva samhällets stöd. Jag skall ingalunda förringa värdet av en sådan invändning, om den kommer. Men jag vill bestämt framhålla, att lagstiftarnas beslut många gånger icke bliva av det värde, som avsetts, om de icke föras ut i livet på ett klokt och förståndigt sätt. Vi äro stolta över vår folkliga självstyrelse här i landet, men låt oss komma ihåg, att den vilar på en bred grund, och att det är detta, som giver trygghet. Vore den grunden icke hopfogad av annat material än deltagande i politiska val, skulle jag tro, att den icke vore särskilt hållfast. Det är tiotusentals kommunala förtroendemän, som föra riksdagens och regeringens vilja ut i det praktiska arbetet, och de allra flesta av dessa nedlägga ett intresserat och uppofterande arbete. Det är detta, som gör, att vi med stolthet kunna tala om folklig självstyrelse i vårt land. Vi böra därför icke se bort ifrån, hur dessa kommunalmän reagera, utan taga hänsyn till deras uppfattning. Varken de

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kommunala förtroendemännen eller de avlönade befattningshavarna hos kommuner och landsting tåla hur stor arbetsanhopning som helst. De behöva även tid på sig för att tyda författningarna.

Jag skulle också vilja ett ögonblick uppehålla mig vid remissförfarandet. Det är icke det lättaste för kommunerna och landstingen att yttra sig över remisser. Det är svårt och ibland omöjligt att få någon, som vill läsa in alla dessa stora betänkanden. Jag deltog häromdagen i ett kommunalt sammanträde. Hos den kommunala myndigheten låg på bordet en hel rad av stora förslag. Det var skattekommitténs betänkande, det var förslaget angående bostäder åt barnrika familjer på landsbygden och det var semesterutredningens betänkande, en lektyr på, skulle jag tro, åtskilligt över tusen sidor. Vi, som deltog i sammanträdet, sade ärligt ifrån, att ingen av oss på den korta tid, som stod till förfogande, orkade läsa igenom alltsammans. Skattekommitténs betänkande skickades genast tillbaka med tillkännagivande, att vi avstodo från att yttra oss om det. I stället inriktade vi oss på övriga förslag. Remissförfarandet i sin nuvarande form är orimligt. Folk orkar inte läsa alltsammans, man hinner icke sätta sig in i de olika frågorna utan skriver några rader, som ingenting säga, men som Kungl. Maj:t åberopar, när Kungl. Maj:t framlägger förslag i riksdagen. Jag är icke beredd att här i dag komma med ett förslag till rationalisering av vårt remissförfarande. Jag har endast velat uttala, att det är alldeles nödvändigt, att en sådan rationalisering kommer till stånd.

I förra årets remissdebatt tillät jag mig påvisa den förskjutning i befolkningshänseende, som pågår mellan land och stad. Den beror nog i stor utsträckning på den ekonomiska utvecklingen i landet. Industriens och affärlivets folk få bättre inkomster, och med bättre inkomster följa bättre levnadsförhållanden. Landsbygdens folk kommer som vanligt traskande ett långt stycke bakefter, och frågan är, om icke avståndet ökats. Finansministern lämnade i propositionen den mycket trovärdiga upplysningen att den starka ekonomiska expansionen i Sverige sedan år 1933 i stor utsträckning betingats av exportens fortgående stegring. Det var någon talare tidigare här i dag, som uppehöll sig vid den punkten. Statsministern föreföll mycket förundrad över att ett sådant uttalande skulle vara något märkvärdigt. Han tyckte, att det var något alldeles självklart och sade, att det från ansvarigt håll aldrig förnekats, att dessa stora betydelsefulla tillgångar i svenskt näringsliv skapat uppgången sedan 1933. Jag tyckte också att detta var självklart, men jag kom att erinra mig den socialdemokratiska partiagitationen åren 1935 och 1936. Då fingo medborgarna i det här landet inpräntat i sig och kanske få de det än i dag, att den ekonomiska uppgången här i landet beror så gott som uteslutande på den så kallade välfärdspolitikens offentliga arbeten. Jag skall icke taga upp någon diskussion om den s. k. välfärdspolitiken eller om välfärdsregeringen, men hade statsministern varit här nu, skulle jag frågat honom — han är ju ordförande i det socialdemokratiska partiet — om *ordet välfärdsregering är någon firmaskyllt, som är inregistrerad med ensamrätt för en socialdemokratisk regering*. Jag ber er, mina damer och herrar, här i kamraren erinra er, hur man på våren och fram på sommaren 1936, på så gott som varenda sida i de socialdemokratiska tidningarna läste om välfärdsregeringen. Jag tycker man gjort sig skyldig till en oerhörd förolämpning mot herr Pehrsson-Bramstorp, ty den dagen han steg in i regeringen försvann ordet välfärdsregering. Jag anser att ingen regering i det här landet får ha ett annat mål för ögonen än landets och folkets välfärd.

När det gäller välfärdsåtgärder — om jag nu skall använda det ordet, vil-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ket jag för all del tycker låter ganska bra — som gått ut på att skapa bättre bostäder åt landsbygdens invånare, har regeringen kunnat glädja sig åt en fullständig nationell samling. Socialministern förbådar nu förslag till bostäder åt barnrika familjer på landsbygden, och jordbruksministern har äntligen — jag ber att få tacka honom därför — tillsatt en utredning, som skall taga upp till behandling problemet om hur man skall kunna ordna det så att hemarbetet i bondgårdarna blir lättare. Allt detta är utan tvivel gott och väl.

En av de största orsakerna till att landsbygden och kanske framför allt jordbrukarna ha så svårt att underhålla sina bostäder och ekonomihus är emellertid de hastigt stigande byggnadskostnaderna. Materialkostnaderna, som stigit så oroväckande fort, äro emellertid dess bättre på nedgång. Beträffande byggnadsarbetarlönerna börjar ju landsbygden i större utsträckning än förut få finna sig i att räkna med samma löner som i städerna. En rättvis jämförelse mellan land och stad låter sig för övrigt icke göra, då städerna ha möjlighet till helt andra tekniska anordningar för byggnadsarbetets utförande än landsbygden. Det vore verkligen tacknämligt om landsorganisationen, som ju lär vara en mycket mäktig institution, ville taga upp denna fråga och söka lösa den på ett för landsbygden lyckligt sätt. Om landsorganisationen icke skulle gå i land med den uppgiften, vill jag vädja till herr statsrådet, huruvida han icke vill hjälpa landsorganisationen att lösa frågan på ett bra sätt. Det skulle betyda oerhört mycket mera än om herr statsrådet av riksdagen får 10 å 20 miljoner kronor att använda till subvention för byggandet av bättre bostäder på landsbygden. En sådan subvention är från social synpunkt sett oerhört betydelsefull, men ännu mera effektivt vore det att få ett löneavtal för landsbygdens snickare, murare och byggnadsarbetare, med löner, som låge närmare dem, som gälla för andra arbetaregrupper på landsbygden.

Vill man ha en riktigt tydlig bild beträffande hur det står till för närvarande med byggnadskostnaderna på landsbygden, kan man läsa femte huvudtiteln i år, där anslag begäres av socialministern bl. a. för att vid Venngarns alkoholistanstalt bygga två bostadshus, innehållande tillsammans fyra lägenheter. Det upplyses i propositionen att husen i och för sig icke skola vara av något slags lyxkaraktär utan ungefär sådana som de i orten vanligen förekommande. Varje lägenhet skall innehålla 2 rum och kök. Det är tydligen fråga om en standard, som vi önska att alla familjebostäder på landsbygden skola ha. Det upplyses vidare att i priset icke inräknas kostnaderna för vatten och avlopp i den mån ledningarna gå utanför husets väggar. Herr statsrådet beräknar att vartdera huset skall kosta 34,600 kr., d. v. s. 17,300 kronor per lägenhet. Lägga vi härtill kostnaderna för vatten och avlopp, tror jag vi kunna räkna med omkring 6,000 kr. per rum. Skola vi beräkna en någorlunda tillfredsställande förräntning av byggnadskapitalet — låt oss säga 3 procent på i byggnaden nedlagda pengar och 3 procent till underhållet — äro vi framme vid en hyra för en lägenhet på två rum och kök som överstiger 1.000 kr. Och då äro vi snart uppe vid en hyresnivå på landsbygden som närmar sig de medelstora städernas.

Fullföljer jag denna tankegång måste jag säga, att jag bävar inför de summor som det härvidlag blir fråga om. Om herr socialministern tar del av de siffror, som finnas i utredningen angående barnrika familjer på landsbygden — siffror som äro sammanställda av aktuarien Sterner — skall han finna, att omkring 100,000 av landsbygdens bostäder anses vara undermåliga. Nu är jag inte så alldeles övertygad om att herr Sterners siffror äro oantastliga; det förefaller som om han gjort sina beräkningar på rätt lösa grunder, men med dessa siffror som utgångspunkt kommer man i alla händelser till det resultatet

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att om vi skola bygga 100,000 bostäder till ett pris av 17,300 kr. stycket, så representerar sammanlagda byggnadskostnaden den icke obetydliga summan av 1,730,000,000 kr.

Förändringarna i bytesvärdet mellan jordbrukets produkter och exempelvis byggnadsarbetarnas löner kunna också ge oss åtskilligt att tänka på. När jag åren 1925—29 som jordbrukare måste avstå 25 kg. vete för att avlöna en byggnadsarbetare i 8 timmar, måste jag år 1937 avvara inte mindre än 50 kg. vete. Och när jag under samma tidsperiod måste avstå 1.8 kg. smör för att avlöna en byggnadsarbetare i 8 timmar, får jag säkerligen nu lämna minst 3 $\frac{1}{2}$ kg. smör för samma ändamål. För att åstadkomma denna kvantitet återigen måste jag producera mellan 80 och 90 liter mjölk. Som damerna och herrarna veta, ha inte produktionskostnaderna för mjölk förbilligats utan ha tvärtom utvecklats i rakt motsatt riktning. Den som utför ladugårdsarbetet skall ha bättre betalt än tidigare, och det är möjligt att detta är fullt skäligt med hänsyn till det värdefulla arbete han utför. Råkar han dessutom bli kvar i ladugården längre än arbetstidschemats 8 timmar 18 minuter, kan jag få böta.

Jag förutsätter intet annat än att byggnadsarbetarna skola ha skäligt betalt, men jag vill föra fram till diskussion denna, som jag betraktar det, oerhört betydelsefulla fråga, när vi resonera om hur vi skola kunna göra det bättre för jordbrukets och landsbygdens folk överhuvud taget. Regeringen får överväga vilken väg den finner lättast framkomlig. Man kan tänka sig att det sättes så pass höga priser på jordbruksprodukterna, att de bli i överensstämmelse med vad byggnadsarbetarna fordra för sin del. Man kan också tänka sig den utvägen, att byggnadsarbetarna söka anpassa sin lön efter andra arbetslöner på landsbygden. Det kan vidare diskuteras en tredje utväg, nämligen att regeringen får ta i övervägande om den skall av riksdagen begära någon miljard till subvention, pengar som i så fall förmodligen få tagas av skattemedel och som alltså skulle användas till att rusta upp inte bara bostäder utan även jordbrukets ekonomibyggnader.

Jag har, herr talman, alltför länge tagit tiden i anspråk och skall därför sluta. Jag skulle bara vilja säga att ytterligare många stora frågor skulle man nog ha anledning diskutera vid ett sådant här tillfälle, när riksdagen håller sitt första stora sammanträde, där riksdagsmännen få möjlighet att framföra sina synpunkter till Kungl. Maj:ts regering.

Det har här talats om hur viktigt det är att vi stå beredda, om tiderna försämras, och om hur nödvändigt det är att årets riksdag söker att sanera statsfinanserna och göra staten rustad för onda tider, om sådana skulle komma. Jag har ingenting att invända mot ett sådant resonemang, jag vill bara ytterligare understryka vad som tidigare sagts i dag: minst lika viktigt är, att det svenska näringslivet får allt det stöd från statsmakternas sida det kan få för att verkligen kunna åstadkomma den krisberedskap jag tror det har möjlighet till. Även statsministern har i dag talat om att han tror, att näringslivet bättre än före senaste krisen har inställt sig på att sanera sin ställning och ordna så att det skall kunna genomkämpa en lågkonjunktur.

Jag tror att vad näringslivet i det fallet kan åstadkomma är av minst samma betydelse — och kanske större — än vad statsmakterna kunna åstadkomma. Låt oss inte glömma detta.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren, på hemställan av herr förste vice talmanen, att uppskjuta den vidare debatten rörande förevarande propositioner till kl. 7 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 4.

Herr statsrådet *Nilsson* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner:
nr 39, angående kronans deltagande i en första reglering av Storsjön; och
nr 41, angående försäljning av en telegrafverket tillhörig fastighet i Hagalunds municipalsamhälle.

Dessa propositioner bordlades.

§ 5.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herrar *Lindberg* i Stockholm och *Larsson* i Julita, nr 20, om anslag till nykterhetsfrämjande verksamhet bland sjömännen;

herr *Persson* i Tidaholm, nr 21, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre soldaten C. V. Hilding;

herr *Karlsson* i Munkedal, nr 22, om understöd från Vadstena krigsmanshuskassa åt förre soldaten O. A. Pålsson Holmlin;

herr *Nilsson* i Göteborg *m. fl.*, nr 23, om ändring av 21 § 1 mom. motorfordonsförordningen;

herr *Sandberg m. fl.*, nr 24, om höjning av anslaget för bidrag till hushållningssällskapen; och

herrar *Paulsen* och *Arnemark*, nr 25, om ersättning till förste statsmeteorologen Bruno Rolfs dödsbo för vissa av Rolf havda utgifter för uppehållande av arbetet vid Vassijaure (numera Abisko) naturvetenskapliga station.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.30 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Måndagen den 17 januari.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1938/39 och, nr 2, med förslag till övergångsstat för budgetåret 1937/38 nu komme att fortsättas; och lämnades enligt förut skedd anteckning ordet till

*Vid remiss
av statsverks-
propositionen
m. m.
(Forts.)*

Herr **Lundberg**, som yttrade: Herr talman! I förmiddags yttrade herr statsministern, att regeringen önskade på allt sätt stödja vårt lands näringsliv. På detta uttalande vill jag gärna som industriman ta fasta och ta upp ett spörsmål, som är av stor betydelse för vår exportindustri, vår handel och sjöfartsnäringen. Det gäller våra handelspolitiska förhållanden gentemot Spanien.

Som bekant utgör Spanien under normala förhållanden en viktig marknad för den svenska exporten, speciellt av trävaror, pappersmassa och verkstadsprodukter, under det att vårt land köper ansevärda mängder spanska produkter, främst sydfrukter men också vissa råvaror för jordbruk och industri såsom kali, koksalt och vissa malmer. För att belysa omfattningen av dessa handelsförbindelser kan jag nämna, att vårt land år 1935 exporterade varor för sammanlagt 28½ miljon kronor till Spanien och samma år importerade spanska produkter för cirka 15 miljoner kronor. På grund av de kända förhållandena i Spanien har vår export under den senaste tiden gått ned väsentligt. Under de 11 första månaderna av förra året uppgick exporten till 4½ miljoner kronor eller till blott cirka 18 % av exportvärdet under motsvarande tid 1935.

Härtill kommer att vårt land har högst betydande fastfrusna fordringar i Spanien, som för närvarande beräknas uppgå till cirka 18 miljoner kronor. Framhållas bör även, att en del svenska företag lagt ner mycken möda och stora kostnader för att bygga upp effektiva försäljningsorganisationer i detta land, vilka nu i stor utsträckning spolierats eller måst starkt inskränkas, varigenom många i Spanien sysselsatta svenska affärsmän bli tvungna att återvända hem.

Det är givet, att dessa förhållanden vålla de företag, som tidigare med framgång arbetat på Spanien, stora bekymmer. Man behöver blott betänka, vad bortfallet av den spanska marknaden betytt för vår trävaruindustri, som ingalunda åtnjuter en alltför gynnsam konjunktur, och därmed för de svenska skogsägarna och skogsarbetarna, när man konstaterar, att trävaror för sammanlagt över 12½ miljoner kronor funno avsättning i Spanien 1935.

Den oro, som man på svenskt affärshåll hyser för den vidare utvecklingen av varuutbytet med Spanien, har givetvis ytterligare ökats, när man på detta

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

håll sett, hur med Sverige konkurrerande länder redan reglerat eller äro i färd med att ordna sina handelsförbindelser med den del av Spanien, som kontrolleras av general Franco och som för närvarande utgör cirka $\frac{2}{3}$ av det spanska territoriet. Allt eftersom så skett har det visat sig, att svårigheterna växa för Sverige, som fortfarande saknar avtalsreglerade ekonomiska förbindelser med Franco-Spanien, att upprätthålla varuutbytet även i dess nuvarande starkt inskränkta omfång.

Utan att närmare ingå på olika länders åtgärder, vilka dessa söka så långt som möjligt hemlighålla, vill jag nämna England, som åtminstone provisoriskt ordnat sina kommersiella förbindelser med Francoregeringen genom en överenskommelse om utbyte av agenter. Dessa skola på samma sätt som konsulära representanter utöva samtliga funktioner, som tillkomma sådana beträffande handel och sjöfart. I detta sammanhang vill jag även peka på, hur ett annat land, nämligen Schweiz, enligt uppgift ordnat sitt ekonomiska förhållande till nämnda del av Spanien. Detta lär ha skett i form av ett handelsavtal, som undertecknats av såväl Burgosregeringens handelsminister som Schweiz' handelsminister utan att Schweiz därför erkänt Francoregeringen.

Det är mot bakgrunden av sagda förhållanden man måste se den framställning, som sju av landets mest betydande näringsorganisationer för tillvaratagande av Sveriges handels- och sjöfartsintressen på utlandet den 20 december förra året ingåvo till tillförordnade utrikesministern. I densamma relateras av mig här berörda omständigheter och hemställas om snara åtgärder för inledande av underhandlingar med Burgosmyndigheterna i syfte att uppnå en handels- och sjöfartsöverenskommelse, som i största möjliga utsträckning tillvaratar vårt lands nuvarande och framtida ekonomiska intressen på ifrågavarande marknad. Det konstateras samtidigt, att en enhällig opinion visat sig förefinnas inom vederbörande svenska näringskretsar för en sådan aktion. I skrivelsen påpekas bland annat att de undersökningar, som organisationerna vidtagit i Spanien och på andra håll, till fullo styrkt dem i deras uppfattning att endast en i likhet med vissa andra länder på officiell väg åstadkommen handelsöverenskommelse kan föra till målet och förhindra att legitima svenska handels- och sjöfartsintressen skjutas åt sidan och i betydande utsträckning övertagas av andra med Sverige konkurrerande länder.

Jag anser mig böra vid detta tillfälle särskilt understryka, att denna skrivelse från de ansvariga organisationerna för våra handels- och sjöfartsförbindelser med utlandet givetvis uteslutande motiveras av rent ekonomiska skäl och icke innebär något som helst ställningstagande till det olyckliga Spaniens inrepolitiska förhållanden samt att det icke heller satts i fråga något officiellt erkännande av Francoregeringen i samband med de föreslagna åtgärderna. Den omständigheten att andra demokratiska länder redan funnit en framkomlig väg för handelsförbindelsernas ordnande utan sådant erkännande, borde enligt min åsikt underlätta för vårt land att vidtaga liknande mått och steg.

Såvitt jag vet har, oaktat en månad förflutit sedan näringsorganisationernas hemställan ingavs, något svar ännu icke erhållits på densamma, och det är givet att denna omständighet ökar de av denna fråga berörda näringskretsarnas oro. Då remissdebatten väl bör vara särskilt ägnad för diskussion även av våra handelspolitiska problem har jag härmed tagit mig friheten att i det svenska näringslivets och därmed i landets intresse framföra denna viktiga fråga vid detta tillfälle i förhoppning om att kanske senare från statsrådsbanken erhålla en förklaring, att regeringen är beredd att i detta ärende företaga positiva åtgärder och helst även arten av dessa.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m.. (Forts.)

Vidare anförde:

Herr **Voug**t: Herr talman! Jag tror inte det föranleder någon förvåning att jag anser mig böra begära ordet för att här något beröra vissa synpunkter, som jag har framfört i en tidning, som på annat håll i pressen blivit ganska uppmärksammade och som även berörts något under dagens remissdebatt.

När jag för att klargöra min ståndpunkt utan att ta alltför mycket tid i anspråk väljer en utgångspunkt, skall jag tillåta mig att välja det anförande, som för några timmar sedan hölls av min partivän herr Hallén. Han gav i ett anförande till känna den bitterhet, som han måste förnimma inför de dystra utsikter, man får framför sig så snart man blickar ut över det internationella fältet. Jag kan taga denna utgångspunkt därför att — trots att herr Hallén och jag ha så mycket gemensamt i vår syn på dessa ting — det likväl förefaller mig som om han i sin uppfattning skulle representera den mest extrema mot-sättningen till min egen. Jag tyckte mig nämligen i hans anförande skönja en pessimism, som måste gripa den, vilken i närvarande läge betraktar all strävan i riktning mot en kollektiv internationell politik som från början dömd att misslyckas.

Herr Hallén stannade särskilt inför noninterventionspolitiken, och han framförde, om också kanske inte i bestämd form, den tanken, att Sverige hellre än att vara med i ett samarbete, som överträdes från vissa håll, borde lämna sitt mandat i noninterventionsutskottet. För min del har jag inte kunnat ändra den ståndpunkt, jag i fjol tillkännagav rörande noninterventionspolitiken, och jag måste säga, att mitt samvete kränkes inte alls därav att vissta stater ha brutit de högtidligt givna löften de avlagt. Det gäller här en sådan samarbetspolitik, där ansvaret för brott emot en gemensam överenskommelse skall läggas på dem, som bryta emot den. Jag tror för min del, att man inte endast måste säga, att noninterventionspolitiken har varit den enda, som rent praktiskt kunnat föras från Europas sida inför dramat i Spanien, utan det är en politik, i vilken Sverige har måst deltaga, därför att hela vår ställning tvingar oss att vara med i en kollektiv politik emot kriget så länge som en sådan överhuvud taget kan föras.

Det är givet, att noninterventionspolitiken har varit negativ, men min tro och min förhoppning är att så länge en, låt vara negativ kollektiv politik existerar, så finns det möjlighet att därifrån gå till något mera positivt. Jag förstår ju mycket väl, att det i Sverige kunnat råda en jämförelsevis stor enighet om noninterventionspolitiken, därför att den icke inneburit några risker. Men det förefaller mig icke uteslutet, att denna skyddspolitik emot kriget kan bli en plattform, på vilken man i framtiden kan bygga en kollektiv politik, där små stater kunna gå med även om de måste ta något mera av risker.

Om man uttrycker noninterventionspolitikens tes på så sätt, att vi alla velat skydda oss mot riskerna av ett krig, kan man nog säga att det inte är något särskilt storstatligt. Det är något ganska negativt. Men om vi säga, att det har varit hela Europas politik att skydda sin fred, så blir synpunkten kanske i viss mån en annan.

Jag skall i detta sammanhang, herr talman, be att få inlägga en gensaga emot vad som yttrades av herr Hagberg i Luleå, när han gentemot Englands regering använde ett mycket hårt omdöme, som enligt min mening ingalunda kan vara berättigat. Jag vill gärna erkänna, att när det fälldes av herr Hagberg, som för sin del inte är rädd att för Sveriges vidkommande förorda en något mera aktiv utrikespolitik, så ter sig detta omdöme mera naturligt än när det kommer från alla dem, som för Sveriges vidkommande inte vilja taga några risker, men som kräva att stormakter som England frankt skola taga

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sina. Det förefaller mig, som om den oerhört bestämda vägran att i onödan kasta sig ut i ett krig, som kommer från en stormakt, vilken dock har fosterhets i kriget, måste vara befordrande för den utveckling, som småstaterna måste se fram emot.

Jag har, herr talman, tillåtit mig att plädera för en kollektiv skyddspolitik sådan den kan tänkas, om vår självständighet skulle hotas. Jag har fått höra herr Bagges och herr Anderssons i Rasjön skarpa ogillande av de synpunkter jag framfört. Ja, herr Andersson i Rasjön gav sitt ogillande till och med den skarpa formen att han ifrågasatte, att den omständigheten att jag i egenskap av tidningsman fört fram dessa uppfattningar borde föranleda konsekvenser i riksdagen för mitt vidkommande. Jag vet ju inte om det verkligen är så klokt av oppositionsledaren herr Andersson i Rasjön att lägga upp saken på det sättet. Eljest kan jag ju också säga till honom, att vi väl ändå inte hunnit så långt i likriktning här i landet. Vi äro väl inte, herr Andersson i Rasjön, i Ryssland.

Det har emellertid, herr talman, uppstått missförstånd om vad jag har tillåtit mig att framföra, därför att vi här i Sverige ha en stor benägenhet att tänka inrikespolitiskt, när det gäller utrikespolitiska ting. Det har ofta sagts ifrån den här platsen, att särskilt den svenska riksdagen har svårt för att debattera utrikespolitik. Jag vågar inte säga, om det omdömet är riktigt, men i alla fall har jag kunnat märka, att det är svårt att få förståelse inte bara för sin mening så att den accepteras, utan också att få sin mening förstådd för att kunna sakligt diskuteras. Man skulle till och med kunna säga, att det understundom förefaller, som om vi inte hade ett gemensamt språk, när det gäller utrikespolitiska ting. Det framgår bland annat därav, att man använder begreppet neutralitet och inlägger däri mångfärgade och mångskiftande olika meningar.

Min tes, om jag har någon, herr talman, har varit den, att när det gäller vår självständighet kan Sverige inte från början avsäga sig att överväga samverkan med vilken det vara må, om man därmed kan nå syftet. Men därest talet om en sådan samverkan inom opinionen skulle riva upp så olika meningar att det skulle ta sig verkningar utåt eller om ett sådant försök till samverkan skulle på andra håll i världen framkalla en för oss fientlig inställning, då är det ju uppenbart att hela saken får lov att noggrannare övervägas. Men när det i detta sammanhang sagts, att min uppfattning innebär, att jag ville bilda ett slags front, som man kallat en ideologisk front, så förefaller det mig som om det snarare skulle vara förhållandet med mina ärade kritiker. Ty de ha nämligen gjort gällande, att det kan inte vara tal om någon samverkan annat än mellan sådana stater, vilka som gemensamt drag ha någon form av demokrati. Så snart man börjar att tala om ideologier, ett begrepp, som numera framföres i så olika samband, hotar emellertid diskussionen att helt och hållet glida ut i kaos. Därför synes det också vara ganska svårt att uppnå enighet om, huruvida det kan finnas risker för att det Nationernas förbund, som har tänkts som en alluniversell organisation, måhända kan komma att glida över till att bli en allians. Läget kännetecknas nu av att vissa stater lämnat Nationernas förbund medan andra stater stå kvar. Alliansen bildas väl, som ju också faktiskt inträffat, snarare av de stater, som lämnat den gemensamma grunden. I detta sammanhang möter man ju, som jag vill minnas att herr Bagge också anmärkte i dag, Versaillesfreden, och man säger, att Nationernas förbunds olycka är att det byggdes på Versaillesfredens grund. Ja, helt visst, men det förefaller mig som om man i ett litet land, eller ett stort land med en liten befolkning, för att rätt karakterisera vårt land, ändå borde vara ganska försiktig med att underkänna Versaillesfreden

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i dess viktigaste punkt, som är att den dock försökte för första gången i världshistorien lägga principen om folkens självbestämmanderätt till grund för uppdelningen av territorierna och till grund för försöket att bygga upp en rättsordning. Det förefaller mig också, som om det skulle vara ganska svårt att med framgång göra gällande, att Nationernas förbund riskerar att bli en ideologisk front, när man likväl måste konstatera, att de stater, som äro medlemmar av förbundet, representera de mest olika politiska system.

Så vitt jag kan se, ha vi framför oss icke några ideologiska frontbildningar utan helt enkelt en samling stater, för vilka fredsintresset dominerar, och en grupp andra stater, där fredsintresset icke på samma sätt är bestämmande. Det är hela denna uppdelning man söker sudda ut med den oerhörda bluff och svindel, som ligger i talet om ideologiska frontbildningar och ideologisk blockbildning. Herr Bagge glädde mig mycket i sitt anförande i dag, därför att han, när han kom in på den punkten uttryckligen använde orden »s. k.» ideologisk frontbildning och reagerade mot vad han kallade falsk korstågsiver. Men jag kan naturligtvis icke riktigt följa honom utan att ha fått ett förtydligande av vad han menade, då han sedan yttrade, att vårt intresse är, att vårt land hålles utanför varje blockbildning. Det är väl då nödvändigt att klargöra, vilket slags blockbildning det är fråga om. Det kan ju icke vara en blockbildning fascism contra kommunism, som herr Bagge menar. Det finns, som alla veta, inga förutsättningar för en kommunism eller en fascism att vinna seger här i landet. Blockbildningen har därför ingen betydelse för oss — om den nu finns, vilket jag sedan skall be att få återkomma till. Fascism och kommunism äro alternativ endast i de stater, som man kan kalla för inbördeskrigsstater, och det är dessa, som för närvarande hota världsfreden, därför att de drivas mot expansionen.

Jag kunde icke heller följa herr Bagge riktigt, när han syntes mena, att det var felaktigt att säga, att diktaturer och demokratier icke skulle kunna leva sida vid sida. Han tycktes alltså mena, att man även i längden kunde tänka sig diktaturer och demokratier vid sidan av varandra. Jag tror knappst, att detta är möjligt, icke ens när det gäller diktaturer av annan art än expansionsstaternas diktaturer. Det har visat sig, herr Bagge, att Sovjetunionen och det demokratiska Europa icke kunnat leva sida vid sida utan att endera parten undergått en förvandling, och den part, som successivt förvandlats, är Sovjetstaten, som — om också med största försiktighet — har börjat att treva sig fram mot en begynnande demokrati.

Men när jag är inne på kapitlet diktaturer skall jag be att i korthet få anföras den synpunkt, som synes mig vara den avgörande, och det är den, att diktatur kan icke i och för sig betyda krig och demokrati fred. Frågan är i stället: hur ha diktaturerna kommit till? Om vi nu i detta sammanhang skola beröra Sovjetunionen — något som för mitt resonemang är ganska väsentligt, ty jag försöker klargöra för människor, att Sovjetunionen icke är en krigslysten stat — så kan ingen bestrida, att revolutionen i Ryssland utbröt för att skapa fred. Detta gäller båda revolutionerna, även den som förde Kerenskij till makten. Kerenskij har sedermera uttalat, att han blivit på det klara med, att om han velat sluta fred, skulle han ännu kunnat vara härskare i Ryssland. Han ville icke sluta fred, och därför skedde, icke inspirerad av någon ekonomisk teori utan under intryck av folkets fredsvilja, den revolution, som man kallat den bolsjevikiska. På den grunden byggdes också en diktatur, som tidigare syntes vara närmare att kunna avveckla sina för oss så stötande former än den är för närvarande. Att man nu i Ryssland kan iakttaga en så våldsamt åtstramning av diktaturen beror enligt min tro i hög grad på att Ryssland befinner sig i en ångestpsykos, framkallad av det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hot mot dess fred, som det förnimmer utifrån världen. Men det är en diktatur.

Vilket är emellertid ursprunget till de diktaturer, som bilda axeln Rom—Berlin med fortsättning i Tokio? Jag kan icke se annat än att de genomlöpt helt identiska utvecklingsbanor, i varje fall gäller detta om de två europeiska staterna Italien och Tyskland. I den sydligaste av dem rådde en stark befolkningsträngsel. Före världskriget kunde denna neutraliseras därigenom, att för var och en fanns en viss möjlighet att lösa sin försörjningsfråga på egen hand. Herrarna och damerna erinra sig utan tvivel de massor av italienare, som förr i världen varje år foro bl. a. till Norden för att söka sin utkomst inom det yrke de funno. Fattiga bönder drogo mot Norden med sina avgjutningar, sin musik eller vad det kunde vara, och de förtjänade tillräckligt för att kunna leva under torftiga förhållanden i sin egen by under resten av året. Andra löste sin försörjningsfråga genom emigration till andra sidan havet. Så avstängdes emigrationsmöjligheterna. Den växande befolkningssmassan pressades in på ett område, där det icke fanns utrymme för alla med mindre man ville göra en social operation, med mindre man ville taga itu med en djupgående social reform i demokratiens och socialismens tecken. Det var detta det italienska folket icke orkade med, och därom är kanske icke så mycket att säga, utan det följde i stället den ideologi, som pekade utåt, som erinrade om de romerska legionerna, vilka lagt världen under sig, och som lockade folkets fantasi med expansion på andra folks bekostnad. Och är icke utvecklingen fullkomligt likartad inom den andra av de stater, som jag tillåtit mig att beteckna såsom expansionsstater? Det är ett folk, som på ett genom världskriget sammanträngt område under försvårade försörjningsförhållanden söker brottas med sitt försörjningsproblem kollektivt, som icke kan lösa detta genom reformarbete inåt utan i stället faller till föga inför krigets med rasens och andra begrepps romantik invända fantasi om utvidgning utåt. Det är denna likformiga utveckling i två länder, som gör, att vi i dessa ha en form för det politiska livet, ett politiskt system, som kontrasterar mot vad man ser i andra länder men som naturligtvis där icke är uttryck för något annat än folkets kamp med sig självt för att kunna slå om ifrån sin tidigare politik till den nya. Det är denna drift mot expansion man söker maskera med talet om de två ideologierna, talet om kommunism och fascism.

Naturligtvis finns det icke någon kommunism. Om man kan tala om kommunism i Sovjetunionen är väl tvivelaktigt. Där råder ett samhällstillstånd, som karakteriseras av att staten äger produktionsmedlen och förvaltar dem och att staten dessutom ledes av bolsjevikpartiet, som i spetsen har en sekreterare, vilken är diktator. Om man skall kalla detta för kommunism eller icke är en etikettfråga. Men var finns det annorstädes någon kommunism? Man har talat om kommunismen i Spanien, där dock den sociala revolutionen skett i rak motsats till allt som är väsentligt i den ryska bolsjevismen. Gör man en kartläggning av Europa just nu, finner man ingenstades annat än obetydliga spår av den världsomgripande organisation, som Lenin sökte skapa. Icke är det väl någon som kan påstå, att herr Hagberg i Luleå är kommunist? Han representerar ett parti, som kommit i motsättning till oss andra på grund av sin inställning till Sovjetunionen. Gentemot oss andra, som kritisera Sovjet, försvara han och hans partivänner det, och därav följer en viss motsättning mellan oss. Men det behöver väl icke alls betyda, att om inom en stor arbetarrörelse som den svenska finnas vissa ytterlighetsriktningar, dessa nödvändigtvis skola mobiliseras i kommunismens namn. Skrapar man på herr Hagberg, blir det icke alls som enligt det gamla ordet: när man skrapar på ryssen, kommer tataren fram. Det kommer heller inte fram någon ryss utan en hygglig svensk

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

arbetarpojke, som i de flesta frågor skulle ha en ståndpunkt gemensam med vår, därest icke omständigheterna fogat det så, att han kommit att bli talesman för ett annat parti.

Jag menar, att detta tal om att kommunismen skulle kunna vara ett alternativ i samhällsutvecklingen i Europa, är ett tal, som endast kan ha sin tillämpning på de stater, där det finns en grund för kommunismen, nämligen i de fascistiska diktaturländerna.

Men jag vill fortsätta med att säga, att det naturligtvis icke heller finns något som heter fascism. Det är givetvis en lika grov bluff, alldeles oavsett att nationalsocialismen och den italienska fascismen äro ganska olika varandra — utom att den ena har en brun och den andra en svart skjorta är det mycket, som ligger emellan dessa två stater. Men fascismen resp. nazismen är ett slags teoretisk och ideologisk täckmantel för ett expansionsintresse, kring vilket man söker samla de båda folken. Det begås från vår sida ett ganska allvarligt fel, när man accepterar detta tal om fascismen som en enhetlig åskådning, och det har kunnat göra det möjligt, att en av Europas diktatorer vågat sig på att förutsäga, att Europa under det närmaste halvseklet skall komma att gå i fascistens tecken. Naturligtvis kan det tänkas, att det kommer en reaktion, som sprids över hela Europa, men denna reaktion kan icke betyda någon ideologisk seger för fascismen. I detta land skulle jag tro, att fascismen är en omöjlighet, ty det råder ett helt annat mänskligt förhållande medborgarna emellan hos oss än i diktaturstaterna. I den bok om Trotskij, som nyligen utgivits från Mexico, återges ett yttrande av Trotskij inför den domstol, som han själv varit med om att föranstalta, en undersökningskommission, som skulle söka få fram sanningen om hans skuld till de brott, vilka han blivit anklagad för. Det förekommer på ett ställe, att den som leder undersökningen spørjer Trotskij: »Vad anser Ni Sovjetunionen vara?» Trotskij svarar för att icke inveckla sig i alltför långa försök till en definition: »Jag betraktar Sovjetunionen som en del av mänskligheten.» Från den grunden söker han klargöra, hur det skulle vara honom möjligt att hjälpa Sovjetunionen i dess utveckling. Jag tror, att när det gäller folkens förhållande till krig och fred, kan man taga detta uttryck som ett ganska gott mönster. Vi ha omkring oss en rad olyckliga folk, av vilka somliga tyvärr drivas mot den uppfattningen, att de icke kunna få definitiv fred och icke heller lycka, med mindre det sker genom ett krig.

Eftersom man satt mig ganska mycket i gluggen som försvarare av Sovjetunionen och eftersom jag kom att vistas i nära två månader i somras i Sovjetunionen, där jag fann mycket, som jag kände mig tilltalad av, och mera, som icke tilltalade mig, vill jag säga, att det bestående intryck jag där fick — ett intryck, som nog i ganska hög grad påverkat min uppfattning — var att det i Ryssland icke fanns någon hysteri. Jag var på ett ryskt parlamentssammanträde — om jag kan kalla det så. Det var oerhört prosaiskt. Det finns icke någon talare i denna kammare, som skulle ha mod att uppträda så torrt och tråkigt, som man gjorde i den s. k. ryska riksdagen. Jag fick samma intryck överallt: en brist på denna våldsamma känslospänning, som man möter i vissa andra länder. Det kan ju hända, att det förefaller ohövlighet att använda uttrycket hysteri om ett annat folks sinnesläge. Men om man någon gång i radio hör på utsändningen av den tyske eller italienske diktatorns tal till sina folk och lyssnar icke bara till tonfallen i dessa utan också till de minutlänga rop, som följa dem, har man svårt att tillbakahålla ett sådant ord som hysteri. Jag har också fått en förfärande vision av att dessa skrik, som fylla ett fredligt svenskt hem med ett sällsamt oljud, äro ropen ifrån människor, som känna sig drivas mot kriget och söka överrösta sin dödsfruktan. Något dylikt är endast förklarligt, om denna känsla verkligen går djupt i folket, känslan att man är

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inne på något, som hotar att driva en ut i kriget. Det är nästan självklart, att numera kan man icke driva ett folk till anfallskrig annat än genom diktaturer.

Jag har nu icke, herr talman, som det t. o. m. i dag här blivit sagt, krävt, att Sverige skulle deltaga i någon blockbildning, men jag har framhållit, att det över norra halvklotet går ett block av stater, som ha det gemensamt, att de alla vilja bevara freden, fastän de tyvärr icke ha en gemensam ståndpunkt beträffande de risker, som de vilja taga. En fråga, som jag tillåtit mig belysa, är den, om detta gemensamma fredsintresse skulle kunna organiseras. Detta innebär självfallet enligt min tanke inte och kan inte innebära ett sådant samarbete av militär art, att vårt land skulle upplåta utrymme för främmande trupper, men det skulle innebära en sådan lösning av det militära problemet, att staterna inom detta block inte behövde ställa upp mot varandra de trupper, som de i stället måste tänka sig använda gentemot en tänkbar gemensam fiende.

Jag har heller inte, herr talman, tillåtit mig — vilket skulle ha varit en oförlätlig djärvhet — att åberopa mig på utrikesministerns uppfattning för att stärka min egen. Vad jag vid ett tillfälle tillåtit mig göra var att nämna utrikesministerns namn i samband med önskemålet att mellan våra grannar i öster, Finland och Sovjetunionen, ett förhållande utan varje misstänksamhet skulle kunna uppnås.

För övrigt kan det självfallet här inte vara fråga om att försöka ge kamraren en fullständig bild av de synpunkter som jag utvecklat. Men det är ett par saker till som det kanske må tillåtas mig att beröra.

Jag vill då säga att jag delar den gängse uppfattningen, att om i Europa skulle uppstå en konflikt, som med skäl kunde betecknas som en stormaktskonflikt, tar jag för avgjort, att varken jag eller någon annan skulle bli talesman för ett deltagande från svensk sida. Men däremot är det oerhört svårt att i nuvarande läge, när framtiden rymmer så många olika möjligheter, göra klart för sig vad som med rätta skulle kunna kallas för stormaktskonflikt och vad som inte är en sådan. Vad som förefaller mig viktigt är i alla fall, att man inte bryter ner vad som ännu kan finnas kvar av kollektiv trygghet, av de kollektiva trygghetsmöjligheterna, med talet om att varje konflikt i det kommande skulle bli en stormaktskonflikt, när väl sannolikheten dock är mycket stor för att vilket som helst av de nu fria små folken skulle kunna utsättas för ett väpnat angrepp.

Här är också en annan sak som jag gärna ville säga något om. Det förefaller mig, som om man ganska allmänt skulle göra sig skyldig till det mycket vanliga felslut, vilket vid flera tillfällen tidigare mycket allmänt gjorts och från vilket människor sedan vaknat upp till en värld, som ser ut helt annorlunda än de tänkt sig. Det har ju alltid varit så, att när människor nödgats låta sina tankar umgås med möjligheten av ett krig, smyger sig in i den bild de göra sig av ett sådant möjligt nytt krig grunddragen av det krig, som närmast förut förekommit. År 1914 var det ingen som tänkte sig ett långt krig. Man tänkte sig i allmänhet ungefär ett krig av den typ man närmast förut fått bevittna. Nu förefaller det mig, som om man skulle tänka sig ett krig av ungefär samma formation som det senaste världskriget. Men där är dock en sak, som för Sveriges vidkommande är väsentligt annorlunda, nämligen att vid det hav, där vi ha vår längsta kust, dock numera inte finns mer än en stormakt, medan där 1914 funnos två stormakter. Det är väl knappast någon militär, som skulle vilja vitsorda den uppfattningen, att vår stormaktsgranne i öster, skulle kunna sträcka ut sin arm genom den smala rännen av vatten, som från hans eget territorium går till Östersjön. Betraktar man Sveriges läge inför möjligheten av ett krig, måste man enligt min mening taga hänsyn till, att om man talar om neutralitet är väl det första kriterium, som måste fyllas för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att begreppet skall ha någon mening, att det finnes två parter, mellan vilka man kan vara neutral. Men givetvis kan det uppstå lägen, där neutralitetsbegreppet framstår med helt annan klarhet. Det kan också uppstå lägen, då neutralitetsbegreppet, trots att det är aldrig så dunkelt, måste läggas till grund för vår politik. Men jag tror, att det inte är oväsentligt, att man gör klart för sig den förändring i läget som ägt rum.

För att nu summera mina iakttagelser vill jag säga, att jag inte kan se, att det mellan den uppfattningen jag tillåtit mig förfäktat och den allmänna inriktning, som vår utrikespolitik f. n. har, behöver finnas några oförenliga motsättningar. Jag föreställer mig, att vår utrikespolitik f. n. syftar till att tillvarata de möjligheter som finnas att tillgripa neutraliteten, därest intet annat står till buds eller därest det motsvarar ett erkänt läge, men att delta i en samfällad politik, därest möjligheter därför finnas. Vad jag velat framhålla, herr talman, är fastmera, att jag fruktar, att läget kan bli så hotfullt, att det samarbete man nu avvisar kan för den svenska nationen te sig som en väg, vilken måste mera allvarligt prövas.

Herr Anderson i Norrköping: Herr talman! När man kommit till detta stadium av remissdebatten finner man, att fältet är till stor del avbetat och att mycket av vad man tänkt säga redan är sagt. Under sådana förhållanden bjuder det ju emot att förlänga debatten.

Jag skall, när jag nu fått ordet, inskränka mig till ett par små randanmärkningar till vad som förekommit i den föregående delen av remissdebatten. Jag skall inte stanna vid det lilla mellanspel vi nyss hörde i herr Vougts inlägg. Jag förbigår det inte därför att jag anser, att de spörsmål han berörde sakna betydelse. Men jag är tveksam, om det tjänar något till att spinna vidare på den tråd han dragit upp. Det skulle vara frestande att gå in på slutreflexionen i herr Vougts anförande. Den första delen var en uppgörelse, som han hade med sina partivänner, närmare och fjärmare, och en del antagonister. Det var en uppgörelse, som jag inte har anledning att blanda mig i. Men om slutorden kunde det vara åtskilligt att säga. Jag tror emellertid inte, att jag gör saken någon tjänst genom att söka pressa uttrycken i herr Vougts slutreflexion. Jag är själv tveksam om vad han menade och hur långt han ville gå, och då jag inte tror, att en debatt om utrikespolitiken med hård pressning av vissa uttalanden, som böra ses mot bakgrunden av att de äro inlägg i ett försvarstal och alltså ha rent personlig prägel, avstår jag därifrån. Jag vill uttala den förhoppningen, att dagens debatt inte går till ända utan att vi från utrikesledningens sida få ett uttalande, som berör det väsentliga i dagens utrikespolitiska spörsmål, och framför allt vår ställning till Nationernas förbund i nuvarande läge.

Under statsministern tal gjorde jag några små anteckningar. Det var särskilt statsministerns historieskrivning, som av många skäl intresserade mig. Det var en historieskrivning, som denna gång hade till syfte att förklara, varför man nu kommit fram till det, som i en statsministern närstående tidning kallats »reformpausen». Statsministern menade, att denna anhopning av sociala reformer, som vi bevittnat de senaste åren, var en ofrånkomlig följd av att man under en lång följd av år hade varit alltför återhållsam. Man hade gjort sig skyldig till försummelser, vilket så småningom hämnade sig, och när nu tillfällen gavs att genomföra sociala reformer, som alltför länge stoppats upp, blev det en viss anhopning. Det var förklaringen till att man de senaste åren fått gå så hårt fram, med ett ekonomiskt resultat, över vilket man nu på alla håll börjat bli betänksam. Det var i korthet innebörden i denna del av statsministerns historieskrivning. Han pekade på 1918 års händelser. Han menade

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förmodligen därmed, att där har man det mest talande exempel på hur det går, när man som dárarna söker bygga dammar av is om vårarna. Jag var ung på den tiden. Jag minns, hur livligt man deltog i den diskussion som föregick händelserna 1918. Många högermän med mig hyste då den uppfattningen, att det hade varit klokt att tidigare gå med på reformer, som förr eller senare skulle bli nödvändiga. Men, herr statsminister, när vi skriva 1918 års historia, låt oss inte förbise — och jag tyckte att det framskyntade i statsministerns anförande, att han själv hade den tanken — att det som gjorde att 1918 års reform blev så genomgripande och radikal på författningslivets område, var inte den omständigheten, att man hade dröjt så länge med att genomföra den, utan att lösningen kom vid en tidpunkt, då en fullständig omvälvning skedde ute i världen.

Sedan pekade statsministern på utvecklingen under 1920-talet. Han angav ingen bestämd gräns, men jag förmodar att han ville sätta gränsen vid år 1926, därför att det var det året den socialdemokratiska regeringen avgick. Då började de sociala reformerna att stoppas upp med följd, att när en ny socialdemokratisk regim trädde till år 1932, fick man forcera det reformarbete, som alltför länge försummats. Är denna historieskrivning riktig? Är det sant, att reformarbetet och utvecklingen i landet stoppades upp vid en viss tidpunkt under 1920-talet för att först ett halvt tiotal år efteråt återupptagas? Ja, det är riktigt, att det under en följd av år var en något långsammare takt i reformarbetet, men om man ser litet närmare på 1920-talets historia, lär man icke kunna undgå att konstatera, att det är ett namn som kan sättas i direkt samband med denna något långsammare takt i reformarbetet, och det är namnet Thorsson, ty det var på hans initiativ en nedskärning av statsutgifterna och en större återhållsamhet kom till stånd. Det var då reformpausen inleddes. Det är inte riktigt, att man under 1920-talet inte kunde göra något. 1920-talet var i stort sett förberedelsernas tid. Jag erinrar om den stora pensionsreformen. Initiativet till denna togs, om jag inte missminner mig, vid 1928 års riksdag, då en skrivelse kom till stånd, som ledde till tillsättandet av den stora pensionskommittén, som utarbetade förslaget om folkpensioneringens förbättring. En hel rad andra initiativ togs också under 1920-talet och ledde till utredningar, som först nu under senare år kunnat avsätta frukter. Man bör inte förbise detta då man skriver de senaste årtiondenas sociala reformhistoria. För övrigt, om det kan sägas med någon rätt, att man under 1920-talet var mera återhållsam än man varit under de senaste 4 eller 5 åren, kan man därmed inte påstå, att under 1920-talet något försummats ifråga om utvecklingen i landet. 1920-talet var en tid, då det svenska folkets levnadsstandard karftigt höjdes och då den ekonomiska grunden lades för det reformarbete, som kunnat utföras under de senaste åren. Det har inte varit något stillastående. Men det är klart, att pulsen i reformarbetet varit något olika, ibland något starkare och ibland mattare. Nu tror jag inte — och det har ju också herr statsministern varit angelägen att understrika — att vi skola räkna med att pulsen i fortsättningen kommer att bli så mycket mattare. Det finns nog de, som sörja för att den kommer att klappa rätt starkt. Och intet ont i det, om man bara håller fast vid detta, som i dag i åtskilliga anföranden så kraftigt understrukits och som, även glädjande nog, vann anslutning från statsministerns sida, detta att man skall se till att de ekonomiska förutsättningarna finnas.

Statsministern använde en stor del av sitt anförande för att värja sig mot anklagelsen att inte höra till dem, som noga väga de sociala reformkraven mot de ekonomiska möjligheterna, och han citerade vissa yttranden, som han fällt i nyligen hållna tal. Men jag saknade ett citat från de två tal han åberopade. Jag tror att det var i sitt tal i Kronobergsparken i höstas. Där citerade stats-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ministern med oreserverat instämmande ett uttalande, som internationella arhetsbyråns dierktör mr Butler gjort i den rapport han avlämnat till årets förbundsförsamling av Nationernas förbund. Mr Butler konstaterar där, att numera är socialpolitiken inte längre underordnad ekonomin utan intager i statsmännens ögon den ledande ställningen. Härav drog man helt naturligt den slutsatsen, att statsministern verkligen instämde i mr Butlers omdöme, att socialpolitiken numera har en primär uppgift och att ekonomin får följa efter så gott den kan. Det skulle mycket glädja mig, om statsministern ville till komplettering av vad han här sagt också taga avstånd från Butlers anförande, ty det strider, såvitt jag kan förstå, fullständigt mot den anda, som präglar årets statsverksproposition. Det säger sig självt att det är omöjligt att driva en socialpolitik med hopp att kunna nå hållbara och varaktiga resultat, om man inte har den ekonomiska grundvalen säkert och varaktigt lagd.

Till sist ännu en annan punkt i statsministerns historieskrivning, som jag ville i korthet beröra. Han talade om den nuvarande samhällsordningen och förklarade sig vara tillfredsställd med att åtminstone tills vidare arbeta för denna samhällsordnings förbättrande. Det var ett yttrande, som vi gärna vilja taga fasta på. Men därefter polemiserade han mot herr Andersson i Rasjön, som yttrat något om, att man borde arbeta på den bestående grunden. Herr statsministern ironiserade över detta tal och undrade, vad som egentligen är en bestående grund. Han pekade på att allting förändras: Det samhälle vi se i dag är ett annat än det vi sågo för 50 år sedan; och han menade, att det därför vore svårt att arbeta på något som kallas den bestående grunden. Visst är det sant att samhället skiftar karaktär. Men nog kan man tala om den bestående grunden. Den förändras inte med skiftande politiska ståndpunkter och åskådningar. Och grunden är den samhällsordning, som statsministern nu vill arbeta på att omdana, men icke omstörta.

Man behöver väl inte erinra herr statsministern om, att denna syn på utvecklingen inte är marxismens, utan att den snarare sammanfaller med den historiska syn på en organisk samhällsutveckling, som är konservatismens. Jag kanske så småningom får hälsa herr statsministern som en nyvorden anhängare av denna syn på samhällsutvecklingen. Såsom herr statsministern formulerade sina satser och reflexioner gävo de dock en väl stark bismak av relativism. Man gjorde sig frågan: finns det egentligen inte någon princip, som längre är värd att hålla fram såsom riktlinje för det socialdemokratiska partiets handlande? Jag kom att tänka på några rader i en dikt av Anders Österling, där han skriver så här:

»Mitt hjärta och min hjärna
åt skeendet jag ger,
men håller fast en stjärna
i dimmiga kvarter.»

Vi ha ibland hört herr statsministern tala om sina ledstjärnor. Vi ha också märkt, att de för närvarande dväljas i ganska dimmiga kvarter. Vi hade dock trott att han höll fast vid dem, även om han med sitt hjärta och sin hjärna är helt och fullt en nuets, en skeendets man som en praktisk politiker skall vara. Nu förefaller det som om stjärnorna voro alldeles bortskymda.

Det är länge sedan man i den svenska riksdagen mött en sådan enhällighet om principerna i finansplanen som i år. Orsakerna härtill ha redan berörts, och jag skall inte upprepa dem. Jag kan bara konstatera, att det är mycket litet utrymme för en partipolitisk diskussion om denna finansplan. Men det finns naturligtvis många uppslag till en diskussion om olika punkter i densamma och ett rent sakligt meningsutbyte. Jag måste för min del bekänna,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att jag för dagen inte är redo att på så värst många punkter ge mig in på ett sådant meningsutbyte. Den tid jag haft till mitt förfogande har av olika anledningar varit alltför knapp för att jag skulle kunna sätta mig in i finansplanen och dess aktstycken och begrunda dess konsekvenser. Jag tror inte, att jag behöver skämmas alltför mycket, om jag erkänner detta, då denna finansplan utan tvivel är mycket svårare att behärska och bedöma än tidigare finansplaner. Den nya budgetuppställningen äger, det tror jag att man utan vidare kan säga, en större inre klarhet. Därom kan nog inte vara någon tvekan. Men det första, det omedelbara intrycket är, att den är mycket svåröverskådlig. Den är åtminstone för den ytlige betraktaren svårare att tränga in i och bedöma än de tidigare. Men de huvudprinciper, som uppbära finansplanen och budgeten, äro klara och enkla nog, och till dem kan man i stort sett ge sin anslutning. I den mån förslagen karakteriseras av strävan att visa återhållsamhet med nya utgifter, att vänta och se hur utvecklingen kommer att bli på det ekonomiska området, innan man går vidare med reformerna, kan säkert finansministerns förslag påräkna en praktiskt taget enhällig anslutning.

En del uttalanden i finansplanen ha redan i denna debatt blivit understruckna och äro väl värda att starkt markeras även från oppositionens sida, denna gång inte i kritiskt syfte utan i syfte att betona att de motsvara vad man från vårt håll tidigare uttalat. Emellertid måste jag säga, att jag är tveksam om innebörden av vissa yttranden i finansplanen, vilka förefalla mig dunkla, så till exempel uttalandet på sid. 16, där finansministern säger: »Det är uppenbarligen önskvärt att för nya steg på samma väg» — d. v. s. i syfte att höja befolkningens levnadsstandard — »söka vinna största möjliga anslutning. Detta torde bäst kunna ske genom att tillfälle beredes att i ett något större sammanhang ta i betraktande de olika åtgärder, som nått fram till aktualitet, väga dem mot varandra och mot de kostnader, som krävas för deras förverkligande.»

Jag skall avstå från att försöka tolka detta uttalande. Jag tror, att man kan inlägga olika meningar i detsamma. Det mest önskvärda vore emellertid, att vi finge ett auktoritativt inlägg av finansministern själv.

Finansministerns uttalanden om de nya principerna för budgetens balansering äro mycket intressanta. Riksdagen har redan tidigare i princip givit dem sin anslutning. Nu är det väl endast att tillägga den förhoppningen, att även i fortsättningen behandlingen av denna fråga måtte ske med den försiktighet som karakteriserar årets finansplan. Jag tror nog, att man utan alltför stora risker kan ge sig in på dessa nya principer för budgetens balansering, om inte påfrestningarna bli för hårda för de svenska statsfinanserna, och om man från början mycket klart och bestämt håller fast vid kravet på stränga amorteringsvillkor och gör ett allvarligt försök att begränsa utgifterna vid en underbalanseringsperiod. Ty det är alldeles klart att icke utan stor risk en underbalansering kan ske år efter år med i stort sett bibehållen utgiftsnivå och med samtidigt sjunkande statsinkomster. Finansministern har ju också starkt understrukt att han inte tänker sig höjda skatter under en depressionsperiod, under en period således, då budgeten inte skulle vara balanserad. Förutsättningen för att denna politik inte skall medföra stora risker måste vara att man å ena sidan driver en expansiv politik men å andra sidan också, så långt man kan göra det utan att riskera framkalla depensiva krafter, håller igen på utgifterna. Detta blir ett konststycke, som säkerligen många finansministrar komma att finna vara ytterligt svårt att utföra. Jag tror emellertid, att det är absolut nödvändigt att hålla fast vid dessa principer, om man skall våga sig in på de nya vägarna.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det viktigaste är nog, såsom finansministern också betonar, att ingenting göres som kan vara ägnat att rubba förtroendet för statsfinanserna. Jag har lagt märke till att finansministern gång på gång återkommer till uttrycket »förtroende». Jag ser däri en bekräftelse på, att man här i landet har beaktat de lärdomar, som vi under de senaste åren fått i så rikt mått från olika håll ute i världen, där just bristen på förtroende lett till så ödesdigra verkningar för vederbörande lands ekonomi och för folkens försörjning. Att hålla fast vid en politik, som inte undergräver utan i stället stärker förtroendet till statsmakterna och statens finanser, måste vara en ledande princip för varje land, som är angeläget om att bevara ett demokratiskt styrelsesätt.

Till sist skall jag be att med några ord få beröra skattetrycket, vilket varit föremål för ett par inlägg under dagens debatt. Herr Svensson, vars anförande jag lyssnade till med stort intresse och som jag på många punkter kan instämma med, tog också upp denna fråga. Han yttrade därvid ungefär som så, att det naturligtvis vore önskvärt att man kunde vidta skattelättnader, men att den motivering, herr Bagge anfört därför, nämligen att en sänkning i beskattningen skulle komma framförallt medelklassen till godo, inte vore särskilt stark. Herr Svensson menade i stället, att det var för näringslivets skull som en lättnad i beskattningen borde ske. Ja, så kan man mycket väl säga, men varför då inte ta upp frågan huruvida inte en skattelättnad kan läggas så att den kommer näringslivet till godo? Detta ger vårt skattesystem otvivelaktigt möjlighet till.

Herr Andersson i Rasjön menade däremot, att det inte var lämpligt att nu ta upp frågan om någon skattelättnad. Han menade, att det lilla överskott på 19 miljoner, som det framlagda budgetförslaget uppvisar, inte är större än att det behöver reserveras med tanke på tider som komma och svårigheter som äro att vänta. Ja, om nu detta överskott på 19 miljoner verkligen hade den betydelsen, att det kunde vara en reserv att bygga på i händelse av försämrade konjunkturer, skulle jag utan vidare instämma med honom. Men vid en blick på budgeten och framtidsutsikterna sådana de avspeglas i de utredningar, som fogats vid årets finansplan, framgår, att i den situation, herr Andersson i Rasjön tänkt sig, en ytterligare förstärkning av kassafonden på 19 å 20 miljoner kronor inte kan få någon större betydelse som beredskapsåtgärd. Uti den finanspolitik, som kommer att föras här i händelse av en depression, är storleken av kassafonden inte av någon avgörande betydelse. Därmed har jag icke velat säga, att det är likgiltigt om vi spara för framtiden eller inte. Det behöver väl inte ytterligare betonas, hur viktigt det är att vi tänka på framtiden och söka att i allt vårt handlande styra och ställa så att vi inte göra det svårare för framtiden för att vi själva skola få en tillfällig lättnad. När jag det oaktat anser mig kunna rekommendera en skattesänkning i år, beror detta därpå, att jag menar, att läget är sådant att detta utan risk kan ske. Jag menar inte, att vi skola ta hela det belopp, som nu redovisas som överskott, i anspråk för en skattesänkning, men jag tror, att vi utan risk skulle kunna ta en del av detta överskott. En skattesänkning skulle bland annat åstadkomma att förtroendet för våra statsfinanser stärkes och att tillförsikten ökas hos enskilda och näringsföretag, som nu rätt mycket oroas av det kanske alltför ofta förekommande talet om en analkande depression. Våra statsfinanser ha för närvarande otvivelaktigt den styrka att en sådan operation som en måttlig skattesänkning skulle kunna ske utan risk. Jag menar inte, att en sådan sak är av den betydelse att man ovillkorligen skall driva fram den, men jag menar, att den mycket väl kan diskuteras. Jag tror inte heller, att några alltför vägande invändningar kunna göras mot en skattesänkning, som enligt vad herr Bagge påpekat skulle komma

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

just de skikt i samhället till godo, som i stor utsträckning få känna verkningarna av dyrtiden, men som inte fått någon fördel av högkonjunkturen. Samtidigt skulle skattesänkningen också verka stimulerande på företagsamheten. Överhuvud taget tror jag, att den skulle ha en god psykologisk verkan.

Herr Svensson riktade en maning till svenskt näringsliv att följa det exempel, statsmakterna i år givit, när de genom en klok och försiktig politik eftersträvat en konsolidering och en förberedelse för kommande sämre tider. Denna reflexion skulle vara riktig och välbefogad, om det inte förhölle sig så, att det svenska näringslivet redan gjort detta. Jag tror, att det är det svenska näringslivet som givit exemplet, och att det inte behöver ta några lärdomar från statsmakterna. Därom kunna vi väl vara ense, att det är just denna målmedvetna konsolideringspolitik hos det svenska näringslivet som gjort att vi nu kunna med så mycket större lugn och trygghet se framtiden än än vi kunde göra inför ett tidigare hot om försämrade konjunkturer. Vi ha inte någon anledning att här komma till näringslivet med några förebråelser, men väl ha vi anledning att uttala vår tillfredsställelse med vad som skett, och en förhoppning om, att man även i fortsättningen skall gå vidare på den inslagna vägen.

Här har talats mycket om beredskap, och det är nästan en signatur på budgeten att den strävar till en förstärkning av vårt finansiella läge för en kommande kris. Jag är övertygad om, att riksdagen mycket noggrant och sakligt kommer att pröva det förslag, till en beredskapsbudget, som senare skall framläggas. Meningen är ju att den inte skall sättas i verket förrän konjunkturförsämring verkligen inträtt. Här uppstå onekligen åtskilliga bedömningsfrågor, som äro ganska besvärliga att klara.

Jag tror, för att nu summera ihop det hela, att det viktigaste för den närmaste framtiden är, att man sörjer för att förtroende och optimism bevaras. Alla åtgärder som kunna verka i den riktningen äro kloka och bra. Låt oss inte tala alltför mycket om beredskapsåtgärder, men låt oss å andra sidan inte försumma något för att verkligen ha sådana att taga till, om så skulle behövas. Må vi emellertid framför allt se till, att ingenting göres som är ägnat att undergräva förtroendet, förtroendet för statsmakternas goda vilja och förtroendet för näringslivets kraft och förmåga att arbeta sig fram till ytterligare styrka till båtad för hela vårt folk. Framför allt är det angeläget att näringslivet icke utsättes för hot, att de svenska statsmakterna tänka begagna sig av en kommande ekonomisk kris för ingripanden i näringslivet på sådant sätt, att verkningarna därav komma att katastrofalt förändra näringslivets möjligheter och förutsättningar för framtiden.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Det här är kanske en onödig replik, men den är motiverad av en önskan att förekomma fortsatt missförstånd.

Jag fick det intrycket, att herr Anderson i Norrköping ville framställa min historieskrivning såsom dikterad av vissa politiska avsikter. Han trodde, att jag velat beträffande 1920-talet draga en gräns vid år 1926 då den socialdemokratiska regeringen störtades och menat att reformarbetet sedan fick vila till 1932, då socialdemokraterna återigen i regeringsställning kunde påverka utvecklingen i landet. Jag avsåg icke alls en sådan tolkning. Det satt socialdemokratiska regeringar 1920, 1921—1923 och 1924—1926, men den perioden var ändå icke mycket rikare på positiva sociala reformer än den följande perioden. Det beror icke på att icke de socialdemokratiska regeringarna ville taga initiativ, utan därpå att vi befunno oss i ett läge, där det icke fanns tillräcklig resonans för socialt reformarbete. Ganska typiskt är, att det dröjde ända fram

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till 1930, innan riksdagen ville godkänna arbetstidslagen såsom definitiv. Typiskt är det också, att man vid 1926 års riksdag avvisade både sjuk- och moderskapshjälpen. Många andra exempel kunna anföras, som visa, att det under 1920-talet icke fanns den positiva viljan att utföra ens det sociala reformarbete, som skulle motsvara de ekonomiska möjligheterna. Det är detta, som lett fram till en anhopning. De utredningar, som gjordes, kunde säkerligen ha påskyndats, men man befann sig i en situation, där själva atmosfären icke gjorde det möjligt att genomföra förslag, och därför blev 1920-talet ur det sociala reformarbetets synpunkt en mycket mager period. Försummelserna gjorde, att det sedan måste komma liksom år 1918 en kortare period av en mycket hastig utveckling på detta område.

Beträffande Butlers av mig ett par gånger anförda yttranden, har jag ingen anledning att avsvära honom. Vad han sagt är detta, att socialpolitiken icke längre är underordnad den ekonomiska utan numera dominerar. Han har icke sagt, att socialpolitiken är oberoende av den ekonomiska. Han har endast konstaterat såsom ett faktum, att på grund av den utveckling, som ägt rum under de senaste åren, socialpolitiken fått en dominerande ställning. Såsom en ytterligare förklaring till vad han menar, påvisar han att ingen stat, huru dess ideologi och politiska system än må vara beskaffade, kan i våra dagar ignorera kraven på en viss levnadsstandard och en viss trygghet för den stora massan av medborgare. Diktaturerna ställas lika väl som demokratierna inför nödvändigheten att beakta dessa krav.

Det ligger i detta en iakttagelse, som jag många gånger pekat på, nämligen en utveckling, där till sist de eftersatta blivit otåligare i sina anspråk, och där det skett en omkastning i tänkesättet på andra håll, som vidgat förståelsen för nödvändigheten av att tillmötesgå deras krav. Detta har gjort, att på grund av försummelser tidigare de socialpolitiska kraven nu ryckt fram till att bli de primära. Man kan icke längre nöja sig med att fråga, om det för tillfället finns några resurser, utan staten är tvungen att söka utvägar för att tillfredsställa behov, vilka, såsom Butler också sagt, betraktas hart när såsom medborgerliga rättigheter. Jag tror, att detta är alldeles riktigt, och det finns ingen anledning för mig att försöka korrigera Butler.

Till detta vill jag blott lägga, att mina stjärnor skall jag sköta om själv.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag blev uppkallad närmast av ett anförande, som här hölls av herr Skoglund. Jag medger, att det icke är mycket av det, som han yttrade, som jag anser mig kunna gå in i något egentligt svaromål på. Då han yttrade sig om lantarbetstidslagen och om frågor, som ställts på honom själv, och om de svårigheter, som han menade vara förenade med tillämpningen av denna lagstiftning, vill jag blott erinra om att det icke tillkommer mig att ge någon slags tolkning i och för sig av mera svårtolkade bestämmelser i lagen, utan att för det ändamålet finns det något, som heter arbetsrådet. Det ligger i sakens natur, att, när man har att göra med en lagstiftning av detta slag, möter i det praktiska livet en mängd detaljer, som icke kunna regleras i lagen, och därför behöver man ett särskilt organ för lagens tillämpning. Det gäller icke blott denna lag utan alla nya lagstiftningskomplex.

Jag kan icke instämma i hans medömkan med landstingsdirektörer och kommunalmän, vilka tycka, att de nya sociala lagarna äro så besvärliga. Det är någonting, som de väl få finna sig i, och besvärligheterna komma nog så småningom att reda upp sig. För att nu taga en liten detalj vill jag nämna, att det rådde en ovisshet hos herr Skoglund och kanske även bland många lantbrukare om, huruvida rykten av ett föl skulle anses ingå i förberedelseåtgärderna

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

eventuellt för arbetet 1940, eller huruvida icke detta ur arbetstidslagens synpunkt borde bedömas på ett annat sätt. Den frågan borde man kanske kunnat göra redan efter 1936 års lags tillkomst, ty rykten av fölet faller under samma bestämmelser i 1936 och 1937 års lagar och herr Skoglund medverkade till 1936 års lagstiftning.

Vad sedan spörsmålet om förberedelserna till själva lagstiftningen 1937 beträffar, vill jag blott erinra om att 1937 års lag är en mycket litet, men dock något modifierad upplaga av regeringsförslaget 1935. Såvitt jag vet, var detta förslag utremitterat i vanlig ordning. Att man skulle göra nya remisser till 1937 års riksdag, då man praktiskt taget lade fram samma förslag som 1935, får väl ändå anses vara en orimlig begäran. Detta hade blott betytt, att de, som skulle yttrat sig, fått upprepa sina yttranden från året förut.

Det finns en annan sak, som jag icke vill underlåta att säga ett ord om. Det är den hemställan till mig från herr Skoglund, om jag icke missuppfattade honom, att jag skulle inleda förhandlingar med L. O. för att eventuellt åstadkomma en ändring i lönerna för byggnadsarbetarna på landsbygden. Det är säkert icke någon överraskning för herr Skoglund, om jag säger, att därest det gäller att tjänstgöra såsom lönenedpressare, så kommer jag icke att fungera i den egenskapen, utan herr Skoglund får vända sig till ett annat håll än till mig. Jag vill emellertid uttrycka en viss förvåning, ty om jag icke minns fel arbetar man nu på basis av 1934 års avtal inom byggnadsbranschen (minnesfel! Avtalet ändrades 1937. Tal. anmärkning vid justeringen). och detta avtal innebar i och för sig icke oväsentliga reduktioner i de byggnadsarbetarlöner, som utgingo enligt det äldre avtalet. Det förefaller mig därför, som om det måste vara särskilda omständigheter alldeles utanför avtalet i och för sig, som gjort, att man eventuellt — jag vet icke med vad rätt — skulle beklaga sig över de delar av byggnadskostnaderna, som numera grunda sig på byggnadsarbetarnas löner. Men det må vara med den saken hur det vill, jag skall icke ytterligare ingå på det.

Jag skall däremot tillåta mig att säga ett par ord om den s. k. reformpausen. Det kan säkerligen icke vara ur vägen att inför kammaren lämna några upplysningar och meddela några fakta. I budgeten för året 1932/1933, d. v. s. den, som framlades av den sista ekmanska regeringen, upptogs närmast på skattebudgeten anslag till sociala ändamål — jag menar då sociala ändamål i begränsad mening, ty medicinalvården var icke medräknad — på sammanlagt 45 miljoner kronor. Inräknade häri äro icke heller administrationskostnader, icke heller kostnader för alkoholistvården, tvångsarbetsanstalterna och en del andra kostnader, som bruka gå på den sociala avdelningen, utan jag menar anslag till sociala ändamål i egentlig mening. Om jag då jämför detta belopp med den summa, som var upptagen i den budget, som i år förelagts riksdagen, är den senare 148 miljoner kronor större. Den går nämligen på 193 miljoner i jämförelse med de nämnda 45 miljonerna. Om jag däriifrån drar vissa inkomster, nämligen bl. a. inkomster från pensionsfonden, vilket är berättigat, därför att någon sådan fanns icke upptagen i 1932/1933 års budget, får jag en jämförelse mellan siffrorna 45 miljoner kronor för det första budgetåret och närmare 147 miljoner kronor i den budget, som nu är framlagd för riksdagen. Detta vill med andra ord säga, att det skett en ökning i statsverkspropositionerna under sammanlagt sex år på 102 miljoner kronor på den s. k. skattebudgeten. Om jag så går till den del av budgeten, som delvis grundas på lån, utgick för budgetåret 1932/1933 till sociala ändamål ett belopp av 9 miljoner kronor; i den budget, som är framlagd för riksdagen i år, upptages närmare 26 miljoner kronor. Här har alltså skett en åtminstone siffermässigt kolossal utvidgning av de statliga utgifterna för sociala ändamål. När vi

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

då säga: Vi skola försöka att begränsa oss — det är bl. a. motiverat därav att det är dock mycket undanjort på detta område — då det gäller framläggande av förslag till nya sociala reformer, som i någon väsentligare mån kunna belasta staten och kommunerna, så är detta en ganska naturlig attityd efter den period av forceerade reformer, som vi genomlevat under de fem åren mellan 1933 och 1938.

Det har för mig varit en ganska naturlig sak, att i den mån, man skall fortsätta med sociala reformer, man närmast skall tänka på sådana reformer, som icke direkt komma att belasta statens och kommunernas budget. För den skull skall man naturligtvis icke helt inställa reformverksamheten, och det är därför, som jag tillät mig att en gång fälla det uttrycket, att »man får bereda sig på en reformpaus, ehuru icke i fransk mening». Det vill med andra ord säga, att man skall icke helt inställa reformarbetet, men man skall gå fram något litet försiktigare, då det gäller frågan om de utgifter, som det kan vålla oss. Jag får för min del säga, att om man nu är mycket belåten med att de sociala reformförslag av sådan nyhetskaraktär, som vi ha för avsikt att framlägga för årets riksdag, begränsas till sju stycken, är jag också mycket belåten med denna belåtenhet. Om jag åren 1933 eller 1934 kommit fram med en reformmatsedel, som upptagit sju stycken icke alltför genomgripande, men icke heller alltför obetydliga förslag till nyanordningar på de sociala reformernas område, är jag rädd för, att man förklarat: Nu är den förskräckliga regeringen i färd med att fördärva vårt land. Anser man, som sagt, att en sådan matsedel är mera normal, vill jag inkassera detta såsom ett löfte även för framtiden. Det kan vara mycket lämpligt att på alla håll betrakta sju reformer som uttryck för en paus i reformarbetet.

Innan jag slutar med detta kapitel, vill jag säga, att även om jag anser, att man för närvarande icke skall kräva stora, nya utgifter, innebär detta icke något löfte om bot och bättring för all framtid i detta avseende. Det är kanske lämpligt, att även detta sägs i detta sammanhang.

Jag har gjort mig mödan att göra en undersökning rörande de sociala utgifterna i Sverige jämfört med Danmark. Det kan ju ha sitt intresse att veta något om huru det är ordnat där nere i vårt grannland. Jag kan då meddela, att om jag slår ihop statens och kommunernas utgifter för sociala ändamål, däri då även inberäknade fattigvårdskostnader men icke sjukvårdskostnader i den mån, de falla utanför fattigvården, utgöra dessa utgifter sammanlagt för Sverige 298 miljoner kronor. Samma utgifter för Danmarks del uppgå till 278 miljoner kronor. Skillnaden mellan Danmarks och Sveriges sammanlagda kostnader är sålunda 20 miljoner kronor. Sveriges kostnader äro 20 miljoner kronor större än Danmarks. Om man då betänker, att Danmark är ett land med endast 60 procent av Sveriges folkmängd, så kvarstår fortfarande den frågan, som jag en gång ställde, då vi talade om folkpensioneringen här i vårt land, om det verkligen i och för sig finns någon reson i den föreställningen, att vad Danmark orkar bära kan icke Sverige orka med? Jag bestrider, att så är fallet, men jag medger, att det kan vara nyttigt att ändå taga någon liten vila, men jag kan icke medgiva, att Sverige ännu nått fram till den punkten, då man mera definitivt kan slå sig till ro.

Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att särskilt uppmärksamma ett par uttalanden, som här i dag äro gjorda i kammaren, — jag skulle tro både av herr Bagge och av herr Andersson i Rasjön samt i varje fall av herr Skoglund — där man sagt, att man är mycket tacksam för att man på socialdemokratiskt håll kommit underfund med att i botten på samhället måste ligga ett starkt näringsliv, som kan bära de väldigt ökade kostnaderna för sociala ändamål. Det är väl alltid så, att man skall akta sig för att underskatta sin

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

motståndares intelligens. Det skulle nämligen förvåna mig mycket, om det med något fog skulle ur de uttalanden, som här i riksdagen gjorts från socialdemokratiskt håll, kunna utläsas, att vi tidigare stått på den ståndpunkten, att det egentligen är likgiltigt, hur landets allmänna ekonomi är, och det kvittar, hur dess produktion är beskaffad, och det resultat den ger — det skall i alla fall lastas på utgifter för alla möjliga sociala ändamål, på samhället eller de enskilda. Jag tror icke, att vi någonsin på det sättet förenklat problemställningen. Om vi kommit i motsättning till herrarna, beror det helt enkelt därpå, att, om jag nu tager år 1935, då den första pensionsreformen genomfördes, och år 1937, då vi genomförde de många förslagen till barn- och mödrahjälp, man — icke från frisinnat håll men från högerhåll — alltid såsom förevändning för att bekämpa reformer som varit föreslagna från vårt håll eller, på sin tid, även från frisinnat håll, använt det argumentet, att man genom reformerna skadar näringslivet och att dess sundhet är det viktigaste av allt.

Man kommer ju icke ifrån det historiska faktum, att högern i stort sett har motsatt sig de sociala reformframsteg, som ha tagits under gångna år, med undantag för vad jag nyss nämnde, nämligen pensionsreformen år 1935 och barn- och moderskapshjälpen år 1937. När vi ha tyckt, att högersns tal varit en förevändning — jag erinrar än en gång om att utgifterna för sociala ändamål år 1933 voro endast 45 miljoner kronor — så har det kanske också medfört, att det blivit ett sådant tonfall i vårt sätt att tala, att det låtit, som om vi icke brydde oss om, hur det ekonomiska underlaget var beskaffat. I själva verket har naturligtvis skillnaden mellan oss legat däri, att vi ha varit övertygade om den svenska produktionens och det svenska näringslivets möjligheter att bära de bördor, som vi ha velat pålägga, medan högern bestritt dess möjligheter. Det är givetvis detta som varit utgångspunkten för meningsskiljaktigheterna. När man nu kommer upp till en utgiftssumma på ett par hundra miljoner, då tycka också vi, att det kan vara tid att titta litet närmare på hur underlaget är beskaffat för att vi skola vara säkra på att vi även för framtiden, då vi gå till nya sådana reformer, skola ha fast mark under fötterna.

Jag fäste mig vid en sak i herr Bagges anförande, när det gällde de finansiella möjligheterna. Han gjorde en resa jorden runt, till England så långt tillbaka som åren 1929—1931, till Frankrike, som ju har genomfört sin 40-timmarsvecka, vilket vi hittills ha avböjt, till Australien, vars ekonomiska förhållanden jag uppriktigt sagt icke alltför mycket känner till, och nu senast till Amerika, där han tolkade ett uttalande av Roosevelt i en riktning, som han tyckte var gynnsamt för sina allmänna uppfattningar. Detta påminner mig mycket om hur man, när man vill anfälla socialistisk kommunalpolitik i vårt land, mycket sällan brukar komma med några exempel på vanskötta svenska kommuner utan alltid plockar man fram någon kommun i Danmark, där det suttit en socialdemokratisk majoritet, eller en kommun i Norge, där det suttit en sådan majoritet, och så målar man hin på väggen mot bakgrunden av dessa kanske icke så absolut säkra uppgifter om hur illa det har gått dessa stackars kommuner. Däremot får man aldrig höra något försök att skildra den miss-hushållning och den vanskötsel, som har kunnat förekomma i vårt eget land i en kommun med socialistisk majoritet. Herr Bagges exempel påminna mig om detta, ty det skulle väl ändå ligga närmare till hands, när man skall varna svenska folket för en viss sorts politik, att hänvisa till våra egna erfarenheter, än att hänvisa till den franska regeringens svårigheter eller till den Mac Donaldska kollapsen år 1931 eller till de förändringar, som inträffat i Australien, för övrigt icke på 1920-talet utan i själva verket mycket nära den tid, då för-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ändringen skedde i England. Vad som hänt i andra länder kan säkerligen bli föremål för mycket olika tolkningar, och det är icke alls säkert, att det var något slags överdrivet socialt reformjakt, som ledde fram till svårigheterna i dessa länder, utan det kan ha berott på helt andra omständigheter.

Jag kommer slutligen fram till ett annat spörsmål. Jag lyssnade med stor uppmärksamhet särskilt till herr Bagge. När jag i dag hörde högerledarens inlägg, verkade det på mig, som om år 1933 och vad som då skedde rider högern som en slags mara. Man kommer icke ifrån sina föregående. Man måste ha en upprättelse på den punkten, och därför betyder man: se, nu erkänner man till och med finansministern, att det var vi, som hade rätt, ty nu förklarar han själv, att det som hade betydelse för återhämtningen var exportindustrien, medan statens ingripande och allt detta praktiskt taget icke hade någon betydelse.

Vad först exportindustrien beträffar, så är det ju, såsom statsministern redan påpekat, ganska besynnerligt, att man icke kan lägga ihop de olika sakerna och erkänna, att var sak för sig hade betydelse. Om icke Industriförbundets index för sysselsättningen i detta land är alldeles felaktig, är det dock ett faktum, att exportindustrien sysselsatte ett mindre antal människor ännu år 1935 än den gjorde under perioden 1925—1929, under det att samtidigt hemmaindustriens sysselsättning i icke ringa mån överskridit indexsiffran från 1925—1929. Om man därför säger, att exportindustrien icke har spelat den absolut avgörande roll, som man från visst håll vill göra gällande, så betyder det icke, att man förnekar, att exportens ökning också har spelat och numera spelar en mycket väsentlig roll framför allt för den toppkonjunktur, som vi nu ha i vårt land. Varför skall man nödvändigtvis ställa upp sådana våldsamma motsättningar härvidlag? Jag får för övrigt säga, att jag blev rätt överraskad över att en bonde som herr Skoglund, om jag icke missuppfattade honom, här i dag förklarade, att hela vår ekonomiska framgång är ett resultat av utvecklingen av vår export eller något i den stilen.

Herr Bagge drog sedan av allt detta en särskild slutsats, nämligen att beredskapsarbetena inneburit en förfelad politik. Nu skulle jag för min del gärna vilja veta, om herr Bagge gav uttryck för den svenska högerns mening, då han — jag reserverar mig för någon missuppfattning, men jag har svårt att tro, att jag gjort mig skyldig därtill — förklarar, att nu har erfarenheten visat, att beredskapsarbetena såsom en insats för att skapa en motkonjunktur mot en lågkonjunktur äro förfelade, och därför vilja vi icke för framtiden kasta ut mera pengar på den sortens politik. Jag menar, att det vore rätt intressant att få veta, om denna mycket kraftiga deklaration verkligen representerar högerns mening. Jag hade i min naivitet faktiskt trott, att vi började bli så där halvt ense om att vi vid en lågkonjunktur skulle sätta i gång en massa arbeten, där vi kanske kunde tvista om detaljer men där vi i stort sett skulle följa ungefär samma politik som år 1933, fastän med mycket större enighet än då.

Detta är en sak, som efter min uppfattning borde något klarare utredas. Herr Bagge sade uttryckligen, att han ansåg, att man icke skulle gå beredskapsarbetsvägen utan reservarbetsvägen, och att man måste ge reservarbetena ett bestämt företräde, då det gällde arbetslöshetspolitiken. Jag ämnar icke här taga upp någon mera ingående debatt om vad som är att föredraga. Jag har ingalunda ändrat min uppfattning om denna sak under de år, jag har sysslat med dessa ting. De erfarenheter, jag därvid har vunnit, ha tvärtom stärkt min uppfattning att reservarbeten icke äro särskilt lämpliga, under det att beredskapsarbeten äro lämpliga. Jag vill för min del endast få fram ett ytterligare vittnesbörd om herr Bagges uppfattning på den punkten. Det behöver

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ju icke särskilt påpekas, att när den nuvarande regeringen har bebådadt framläggandet av en särskild beredskapsbudget, detta måste betyda, att denna regering har kvar sitt förtroende för beredskapsarbetenas nytta såsom insats från samhällets sida i en lågkonjunktur. Det är icke blott för riksdagen, som det som sagt kan vara av visst värde att få klarhet på denna punkt, utan det gäller också för medborgare utanför riksdagshuset.

Herr **Skoglund**, som härefter för kort genmäle erhöll ordet, yttrade: Herr talman! Jag ber först att få tacka herr statsrådet för det uttalande han gjorde om sin inställning till landets kommunalmän.

Vad beträffar arbetstidslagen, tog herr statsrådet förmodligen fel. Det var den proposition, herr statsrådet lade fram vid 1936 års riksdag, som överensstämde med den lag, som antogs år 1937. Andra lagutskottet under professor Westmans utomordentliga ledning föreslog år 1936 en förständigare lag än den herr statsrådets proposition innehöll, och i den lagen var kreatursskötseln undantagen, och rykt av hästar hörde till kreatursskötseln. Riksdagen godtog som bekant utskottets förslag.

Vad sedan beträffar herr statsrådets uttalande om landsorganisationen och avtalet med byggnadsarbetarna, så ha byggnadsarbetarna fått nytt avtal våren 1937. Det framgick emellertid tydligt av herr statsrådets svar, vilka herr statsrådet i det fallet ömmar mest för, byggnadsarbetarna eller de grupper ute på landsbygden, som icke ha så särskilt goda inkomster men dock behöva bo. Ty man får väl icke tolka herr statsrådets svar på det sättet, att det här i landet finns en makt, som är så pass stark, att icke ens en majoritetsregering vill gå den för nära?

Härpå anförde:

Herr **Flyg**: Herr talman! Svensk politik kan vid denna riksdags början sägas vara präglad av såväl klarhet som oklarhet. Klarheten gäller de inrikespolitiska angelägenheterna. Här kan man överblicka och bedöma såväl den nu rådande situationen som även i huvuddrag den närmaste utvecklingen, men beträffande svensk utrikespolitik i nuet och framför allt för morgondagen råder en uppenbar oklarhet. Dagens remissdebatt har på ett intressant och obestridligt sätt speglat denna oklarhet. Och ändå förhåller det sig så, åtminstone enligt min bestämda uppfattning, att det utrikespolitiska läget samt vår förmåga att manövrera i detsamma är utslagsgivande för svenska folkets öde i framtiden. Det har talats och talas särskilt vid högtidliga tillfällen om Sveriges urgamla frihet och oberoende, om svenska folkets hävdvunna självstyrelse såsom höga och heliga värden, vilka icke få spolieras. Utan att på något sätt vilja överskatta det reella innehållet i dessa värden, utan att sätta det *nationella oberoendet* över det *naturliga samarbete* mellan världens länder och folk, som *utvecklingen på produktionsteknikens och kommunikationernas område är mogen för*, vill jag påstå, att det är dessa värdenas fortbestånd, som i dag står på dagordningen. Närmast kommer det an på riksdagen, om den i nuet äger förstånd att inse detta, om den äger kraft till en sådan politik, som krävs för att det svenska statskeppet skall kunna rida ut den storm, som väntar världens folk, den storm, som de stora staternas statsmän bäva inför men vars våldsamhet i utbrottet samma herrar förstärka just genom den politik, som de i dag bedriva.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag vill till att börja med, herr talman, uppehålla mig något vid det inrikespolitiska läget. Här kan den sittande regeringen glädja sig åt en obestridd nationell samling, börjande med högern och herr Bagge och slutande med stalinisterna. Herr Möllers anförande nyss och den kraftiga tonen i detsamma inverkar ingalunda på detta mitt omdöme. Folkpartiets ledare, herr Andersson i Rasjön, har redan före remissdebatten i Falukuriren låtit allmänheten veta, att han ansåg det vara ytterst svårt att söka sak med de båda regeringspartierna. De hade båda i gärning så förändrats och så smält samman, att de liknade ett borgerligt reformparti, vilket enligt herr Anderssons ord bok förmodligen icke kan uttydas till annat än ett folkparti. Socialdemokratien, skriver herr Andersson, har slängt av sig den sista röda trasan. Man kan ju från regeringshåll upptaga detta uttalande av folkpartiets ledare såsom ett uttryck för en besviken opponents avundsjuka, men det går icke gärna, ty ungefär samtidigt med att herr Andersson i Rasjön utfärdade sitt betyg, hälsade en ledande socialdemokratisk röst från Hälsingborg, herr Bergström i Skånska socialdemokraten, folkpartiet välkommet till kanslihuset. Om detta parti menar allvar med sitt program och sina utfästelser, förklarade herr Bergström, så är dess plats icke utanför utan i regeringskoalitionen. Jag skulle tro, att alla försök att här i dag med ord konstruera upp en strid, en ouvertyr till höstens landstings- och kommunalval, icke gör någon effekt inför dessa tvenne uttalanden, vilka, om de sammanställas — bägge äro ju sakkunniga utlåtanden — ge en ypperlig bild av det nuvarande politiska tillståndets harmoni här i landet.

Jag är för övrigt övertygad om att man från regeringssidan icke har någon lust att korrigera en sådan bild. Jag är övertygad om att statsministern för visso innerst inne känner sig i dagens situation, i varje fall i smått format, såsom triumfator. Hur många gånger har icke herr statsministern förklarat sig redo till samarbete med alla, och aldrig har han väl haft bättre och klarare bevis på att han reellt har lyckats. Oppositionen från borgerligt håll, från folkpartiet och högern, är främst av formell karaktär, en opposition i vissa detaljfrågor men icke i sak. Skulle högerledaren herr Bagge, som väl får anses såsom den främste oppositionsmannen på den kanten, ställas inför ansvaret av regeringens störtande — jag är medveten om att detta är fullkomligt otänkbart — så är jag övertygad om att han skulle slå ifrån sig med bägge händerna.

Vad beträffar oppositionen från vänster, om jag nu får kalla den så — efter herr Vougt's omdöme om herr Hagberg i Luleå är jag litet tveksam i det avseendet — men vad beträffar stalinisternas opposition, så behöver knappast ordas därom. Den är ett uttryck för vederbörande grupps permanenta balansering mellan ett förflutet såsom ett revolutionärt parti och en nuvarande position såsom ryskt statsparti. I alla frågor av betydelse, speciellt då det gäller utrikespolitiska angelägenheter, tala vederbörande enligt husbondens röst och handla enligt direktiv och order.

Jag ställer nu, herr talman, frågan: Vad gäller denna sköna nationella samling? Vad är det, som förenar dessa den svenska folkfrontens olika partier?

Denna nationella samling gäller ett av tidigare riksdagar beslutat reformprogram, för vilket såväl högern som folkpartiet bundit sig. Den gäller i dag ett på stället marsch i socialreformatoriskt avseende. Den gäller en fortsatt jordbrukspolitik enligt i huvudsak samma riktlinjer, som hittills följts. Den gäller en arbetslöshetspolitik under en eventuellt nära liggande ny kris med arbetslöshetskommissionen såsom statsmakternas centrala organ. Den gäller ett fortsatt utbyggande av den svenska militärorganisationen enligt det beslut,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som de borgerliga partierna genomdrev vid 1936 års riksdag — den sista då dessa partier hade majoritet i denna kammare.

Vår nationella samling gäller för övrigt ett status quo i alla avseenden — ingen uppreisning men fortsatt utbyggande av den statliga och kommunala byråkratien — intet demokratiskt krafttag gentemot det självgoda växande ämbetsmannaväldet, men svampen på.

Och vår nationella samling innebär måhända — det får riksdagens arbete i fortsättningen ge besked om — en fortsatt utrikespolitik, bunden och beroende av medlemskapet i Nationernas förbund samt de där dominerande stormakterna, måhända invecklande sig i vissa allianser, om vilka svenska folket icke har en aning och riksdagen med en lika obegriplig som oförsvarlig godtrogenhet helt överlämnar i händerna på vår utrikesminister — världskänd för sin statsmannakloket.

Tar jag nu frågorna i här nämnd ordning, vill jag ingalunda förneka, att de reformer, som genomförts under den nuvarande regeringskonstellationens regim, äro berättigade till erkännande såsom steg framåt och i rätt riktning. Men jag frågar samtidigt: äro dessa reformer tillfyllest? Svaret de mot behovet och vad som kan kallas folkets berättigade krav? Skulle de ej ha kunnat få en bättre utformning, om det socialdemokratiska partiets ledare förstått värdera valutgången på hösten 1936 på ett annat sätt än att den pekade mot en förnyad och intimare allians med de i valet slagna borgerliga partierna? Jag ställer inte dess frågor, herr talman, för att få något svar här i kammaren. De svar, som eventuellt skulle komma, bleve i så fall tämligen ofructbara inlägg i en diskussion, som rätteligen hör en morgondag till. Men jag vill söka svaren ute i verkligheten, där riksdagens harmoniska folkfront icke existerar. Jag vågar rekommendera ledamöterna i kammaren — särskilt arbetarrepresentanterna — att förfara på samma sätt. Man behöver ej söka, ej konstruera i grinig oppositionslust för att finna, att verkligheten talar ett annat språk än harmonien här i riksdagen, särskilt som den kommit till synes i dagens remissdebatt.

Ett exempel, herr talman! En av de reformer, över vilken man hör de mesta lovorden, är vår folkpensionering. Jag förmodar, att de socialdemokratiska ledamöterna i denna kammare tagit del av det förslag, som deras broderparti i England, Labour Party, nyligen framlagt, samt konstaterat skillnaden mellan vad som här i de sociala reformernas mönsterland är verklighet och vad den engelska socialdemokratien kräver. Men låt oss stanna i Sverige. Häromkvällen sökte mig en gammal arbetare. Han hade bland annat med sig sin fackföreningsbok, fullklitrad med socialdemokratiska partimärken. Han visade mig sin 67-åriga hustrus alldeles färska pensionsbrev, vilket berättigade denna gamla kvinna att lyfta 7 kronor och 10 öre. Han hade själv gått arbetslös under det senaste året. Under det sista halvåret hade han haft arbete. Han hade räknat ut på en papperslapp hur mycket han hade betalat under årens lopp i pensionsavgifter, och han uttalade sitt missnöje över vad skattsedeln nu innehöll i samma avseende. Sedan frågade han: »Det här kan väl ändå inte vara rätt?» Vad kunde jag göra annat än att upplysa honom om, att han förfors rätt enligt gällande lag.

Eller, herr talman, jag hittar i Social-Demokraten, regeringsorgan, härom dagen följande, skrivet av en pensionär i Stockholm,

»Vi läsa i Social-Demokraten, att pensionerna höjas. Ja det är sant, men vi fattiga och sjuka, som nu ha både pension och hjälp av fattigvården, få avdrag på den senare när den föras höjes. Jag har 25 kr. i pension och 40 kr. i fattigvårdshjälp. Om jag nu får exempelvis 38 kr. i pension, betyder detta 13 kr. i ökning, men fattigvården drar av 10 kr. Alltså får jag 3 kr. påökt, men levnadsomkostnaderna ha stigit med det dubbla. Jag har i tre års tid avsatt 1 kr.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

om dagen till mat. Senaste halvåret har jag fått mindre och mindre för kronan, och nu till jul hade jag endast 1:75 att leva på till den 30 december. Jag är invalid och kan ej arbeta, jag använder inte tobak i någon form, inte heller öl eller sprit. Många åldringar få i likhet med mig ingen glädje av den ökade pensionen. Hade det inte varit bättre om staten gett staden pengarna direkt?» Undertecknat »Pensionär-invalid».

Detta är hämtat ur regeringsorganet. Tidningens redaktion medger, att pensionärens framställning är riktig. Det heter: »Fattigvårdsnämndernas delegerade ha beslutat att icke genomföra någon generell standardförbättring då de dyrortsgrupperade pensionerna träda i kraft. Däremot ha de beslutat, att den standard som uppnåddes vid den stora omprövningen i början på 1937 skall upprätthållas, vilket betyder att pensionärerna komma att få ett något ökat kontantbelopp.» Ja, denne man, som klagat sin nöd i välfärdsregeringens eget huvudorgan, har ju fått ett något ökat belopp, med 3 kronor i månaden.

Detta är tvenne fall ur verkligheten, enkla men mycket, mycket talande. De kunna mångfaldigas, tusenfaldigas och åter tusenfaldigas. De lämna en nykter värdering av en av de största reformerna. De säga, att denna reform lider av allvarliga brister, vilka omedelbart borde avhjälpas. Och vilket är det besked, som nu går ut över landet? Trots den önskelista, som herr Möller nyss framlade, blir svaret på frågan: reformpaus. Den franska folkfrontens sociala paus införes i svensk politik — av fruktan för annalkandet av en ny kris. Finansminister Wigforss pekar på den ovissa framtiden och frågar: hur går det med högkonjunkturen? Med detta ovisshetens perspektiv som motivering proklamerar pausen i reformarbetet.

Det förhållandet, att en ny kris innebär ökade svårigheter och bekymmer för det fattiga folket, att den stegrar behovet av socialt hjälpande reformer — det synes vara en bisak. Det förhållandet, att i och med annalkandet av en ny kris elfte timmen är inne att vinna de breda skiktens förtroende — det beaktas icke. Och den borgerliga pressen är belåten. Till och med herr Wigforss begriper nu nödvändigheten av återhållsamhet och sparsamhet i reformarbetet, konstaterar man där.

Men i utbyggandet av senaste reformering av militärväsendet göres ingen paus, där nöjer man sig ej med att ordna finanserna med hänsyn till tidigare beslut, där kastar den tidigare nämnda eventuellt kommande krisen ingen skugga över vederbörande statsråds initiativ- och skaparkraft. Den militärorganisation som 1936, enligt överste Jungs uträkningar, skulle komma att kosta 148 miljoner kronor per år — vilket i riksdagen och ute i landet angavs såsom en nästan helig siffra, för vilken nuvarande statsrådet Janne Nilsson nära nog satte sitt huvud i pant — kostar nu i sitt andra levnadsår över 200 miljoner, äskade av en regering, som till två tredjedelar representerar ett parti, vars främsta män och experter på det militära området för två år sedan här i riksdagen förklarade 148 miljoner vara ett otillbörligt slöseri med skattebetalarnas slantar. Statsrådet Nilsson begär till och med ett par tiotal miljoner för beställning av vapen, som inte kunna levereras förrän år 1940 på grund av krigsindustriens glänsande högkonjunktur. Hos herr Nilsson finns ingen inre oro rörande problemet: vad innebär en ny kris? Under betäckning av den rökridå, som heter »stegrade materialkostnader» avancerar han tillsammans med hela regeringen förbi högerns positioner 1936 och tar ställning någonstans ovanför den position, som herr Ossbahr ensam, likt en ropandes röst, propagerade för på yttersta högerflygeln, då den nya militärorganisationen låg i avgörandets smältdegel. Den socialdemokratiska militära sakkunskapen har inom en tidrymd av något över två år avancerat från ett en-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligt dess egen utsago »sista bud» på 114 miljoner kronor, representerat av herrar Voug och Åkerberg i försvarskommissionen, via ett krav på 135 miljoner, representerat av den socialdemokratiska regeringen, till dagens äskanden på över 200 miljoner kronor. Detta är om något en märklig utveckling från ett större förnuft till en grad på samma gebit, som knappast har med sunt förnuft att skaffa. Och vår sparsamme finansminister är med i galoppen — om han därtill är nödd och tvungen hör till de frågor, om vilka endast den inre kretsen i svensk politik kan ge besked.

Jag vill, herr talman, i detta sammanhang påtala ett par märkliga angelägenheter. Statsrådet Nilsson har på eget bevåg, givetvis med regeringens tillstånd, satt i gång med en ny försvarsutredning. Marinen i detta land har en högste chef, som tydligen inte har kännedom om det heliga beslutet från 1936 års riksdag. Han överlämnade på höstkanten en önskelista för marinens vidkommande till försvarsdepartementet, som tydligt vittnar om, att mannen antingen betraktar riksdagens beslut såsom luft eller också saknar kännedom om detsamma. I stället för att hemställa till amiral de Champs, att han lämpligen torde begränsa sina önskemål inom ramen av fattade beslut, överlämnar regeringen amiralens tysk-svenska förslag till sakkunnig prövning av militärväsendets högsta ledning. Här ha vi, skulle jag tro, ett typiskt exempel på den nuvarande demokratiska regimens undfallenhet och flathet inför höga tjänstemän. Jag tillåter mig att rikta den frågan till statsrådsbänken: med vilken rätt har regeringen fattat här påtalade beslut?

Genom de krig, som rasa ute i världen, ha vi fått en god uppfattning om luftvapnets roll och betydelse i det moderna kriget. Och ändå ha de agerande i de nu pågående generalmanövrerna och förpostfäktningarna till den kommande världsslakt varit nog försiktiga och taktiskt kloka att ännu ej använda gas. Genom propagandan från det civila luftskyddets håll ha vi vidare fått veta, att luftvapnet kommer att riktas mot sårbara inre punkter av industriell och strategisk betydelse samt ha till syfte att demoralisera civilbefolkningen. Studera vi nu, herr talman, fjärde huvudtiteln finna vi emellertid ingenting, som tyder på att regeringen uppmärksammat eller intresserar sig för denna angelägenhet. Allt som äskas går till militära föranstaltningar — ingenting äskas för civilbefolkningens skydd. Vore det icke naturligt, att från regeringen förelåg förslag om omedelbart anordnande av s. k. bombsäkra skyddsrum vid alla större verkstäder, sjukhus, sanatorier och andra offentliga institutioner? Saken lär ha ordnats för det nya kanslihusets vidkommande och visst medger jag, att invånarna i detta hus ha särdeles värdefulla liv. Men de många kuggarna i samhällsmaskineriet spela även en högst betydelsefull roll och de pengar, som man här äskar till militära föranstaltningar, av vilka många komma att vara helt värdelösa i farans ögonblick, skulle kunna få ett försvarligt ändamål, om de användes till åtgärder för civilbefolkningens skydd. Jag påtalar denna märkliga brist i fjärde huvudtiteln och efterlyser dess orsaker.

Men den vitala frågan beträffande fjärde huvudtiteln är dock: vilken mening och vilket värde har denna dyrbara militärorganisation? Generellt svarar man: dess mening är att skydda Sveriges oberoende och frihet vid ett anfall, att värna Sveriges neutralitet i händelse av ett nytt stormaktskrig och att värna här existerande demokratiska regim mot diktaturen. Jag är säker på att herr Bagge, som i dag uttryckt sin glädje över, att regeringen kommit med förslag utöver 1936 års försvarsbeslut, motiverar sin tillfredsställelse ungefärligen med sådana argument.

Jag vågar, herr talman, i dag liksom tidigare hävda, att Sverige med sitt invånarantal och sina resurser lika litet som något annat litet land kan hävda

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sitt oberoende med militära maktmedel. Endast en flyktig blick på krigsteknikens utveckling, stormakternas resurser samt medvetandet om att det endast är ett överfall från en stormakt som hotar är tillräckligt för att understryka den ofrånkomliga styrkan i denna uppfattning. Många uttalanden från militärt sakkunnigt håll skulle för övrigt kunna anföras till förmån för densamma. Jag inregistrerar emellertid endast vid detta tillfälle — med särskild adress till kammarens socialdemokratiska ledamöter — att den danska socialdemokratien intager i regeringsställning en i stort sett likartad uppfattning, som den jag här givit uttryck åt. Landets oberoende och frihet blir ej säkrare genom att upprustningen allt mera drives i höjden, till och med utanför ramen av riksdagens tidigare beslut. Ju starkare det svenska militärväsendet utbygges, ju mera intresserade bli de rivaliserande stormakterna av Sverige, ju mera ökas svårigheterna för landet att hålla sig utanför en kommande världsslakt.

Utgör för övrigt ett starkt militärväsende ett skydd för demokratin? Detta är en gammal diskussionsfråga, i vilken den en gång odelade arbetarrörelsen förr i tiden var enig om satsen, att ju starkare militärväsendet var i ett land, ju starkare voro även de reaktionära krafterna. Senare års händelser ute i världen ha bekräftat denna menings riktighet på ett mycket lärorikt sätt. Ej minst inbördeskriget i Spanien, där arbetarna och de fattiga bönderna i snart två år kämpat mot den egna republikens militärväsende, borde ha något att lära Sveriges arbetare och småfolk i här berörda avseende. Jag djärves säga, herr talman, att den dag den svenska demokratiens vara eller inte vara ställes på dagordningen — och den dagen kommer — skola vi icke bli förvånade, om en Franco och hans bundsförvanter uppträda inom svenska gränser och i svenska uniformer. Meningsfränder till diktaturregimerna i Tyskland och Italien finnas redan nu på högre och lägre befälsposter inom den svenska militärorganisationen. Man talar här om militärväsendets demokratisering. Jag vill också understryka och påtala, att intet initiativ i sådan riktning signalerats från regeringen. Men jag vill samtidigt klart säga ut, att det är en klar illusion att tro, att man med någon demokratiseringsprocess under nuvarande samhällsförhållanden skall kunna förändra militärväsendets verkliga karaktär eller förhindra en utveckling sådan jag nyss förutsagt.

Härmed anser jag det vara klart, att militärväsendet i stället för att vara av värde för demokratin är en fara för densamma. Vi vidhålla vår gamla, ofta tidigare i kammaren hävdade socialistiskt principiella uppfattning beträffande militärväsendet och äro från sådana utgångspunkter motståndare till de anslag, som äskas för ändamålet i fråga.

Men, herr talman, samtidigt ha vi anledning att konstatera militärorganisationens existens och den moderna argumentationen för dess popularisering i småfolkskretsar och arbetarkretsar i och för dess utbyggande. I detta sammanhang frågar jag: är den svenska militärorganisationens utbyggnad sådan, att den svarar mot påståendena om att det är ett nationellt försvar, ett neutralitetsvärn, som håller på att utformas? I bägge fallen vägar jag svara ett bestämt nej. Det skulle säkerligen vara av stort intresse för riksdagen att få avlyssna en debatt av högre militärer, representerande olika vapengrenar, alltså den högsta yrkessakkunskapen på området. Vi skulle finna, att ingen av dessa herrar vore helt nöjd. Varför? Jo, därför att det militärbeslut, som i år kostar svenska folket över 200 miljoner kronor av skattepengar, är att likna vid en kompott, tillkommen ur tvenne kompromisser, dels mellan de politiska partierna, dels mellan militärväsendets olika specialgrenar. Det säger oss en hel del om den mångomtalade effektiviteten hos denna kostbara

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
apparat, som herrar stora ledare i svensk politik av i dag samt och synnerligen äro så stolta över.

Men, herr talman, det intressantaste i här berörda avseende är, att man vid ett studium av militärväsendet finner, att den nya utbyggnadsplanen mera bär prägeln av att här håller på att växa fram en del av en större militär enhet, kalkylerad till insats vid visa fixerade krigsfall i sammanhang med andra icke svenska trupper. Om herr statsrådet Janne Nilsson ville yttra sig i här berörda angelägenhet, vore det mycket intressant. Men ännu intressantare vore det givetvis att få höra pappan till den nuvarande militärordningen yttra sig. Denne herre tillhör tyvärr ej riksdagen, varför detta önskemål ej kan förverkligas. Jag pekar i detta sammanhang på det av mig tidigare omnämnda förslaget från amiral de Champs — här i debatten med sympati omnämnd av herr Bagge. Jag ber kammarens ledamöter att studera detta marinchefens förslag jämsides med generalmajor Haushofers beryktade föredrag på sin tid i svensk-tyska föreningen. Vi skola då lätt finna, att svenska marinchefens önskelista i år lätt kan stämplas med den kända satsen: *Made in Germany.*

Det väsentliga på här berörda område kommer vi emellertid till, om vi erinra oss det ofrånkomliga sammanhanget mellan ett lands militärpolitik och utrikespolitik. Vilja vi ha ett svar på frågan, vad den svenska militärorganisationen har för karaktär, ha vi att studera den svenska utrikespolitiken. Och vilja vi ha en förklaring över dunklet och tystnaden kring många utrikespolitiska angelägenheter, så kunna vi måhända finna en del av denna förklaring genom att särskilt studera den nya militärorganisationens utbyggnad. Under alla förhållanden förutsätter ett neutralitetsvärn en fast och konsekvent neutralitetspolitik. Ha vi en sådan politik för Sveriges vidkommande?

En tidigare framstående ledamot av regeringen, nuvarande universitetskansler Undén, gav i början av sanktionsdebatten i samband med Italiens överfall på Abessinien ett klart besked i här berörda avseende. Han yttrade i ett föredrag i Uppsala, att i och med Sveriges inträde i Nationernas förbund ersattes vår tidigare neutralitetspolitik med solidaritetspolitik. Herr Undéns uttalande är värt allt beaktande. Dess sagesman är framstående expert på Nationernas förbund, och det är klart, att i och med medlemskapet i en organisation med solidariska förpliktelser för de anslutna medlemmarna är möjligheten till neutralitetspolitik för dessa medlemmar obefintlig — i varje fall så länge de statuter, i vilka förpliktelserna äro formulerade, äro gällande. Och jag vill ännu en gång erinra om, hur nuvarande utrikesminister Sandler i ett yttrande här i kammaren för ett par år sedan förklarade sig anse den omdiskuterade artikeln 16 i Nationernas förbundsakten liktydig med en traktatsenlig förpliktelse. Även detta styrker den uppfattning, som vi från socialistiska partiets sida upprepade gånger hävdad, att medlemskap i Nationernas förbund och neutralitetspolitik äro tvenne oförenliga ståndpunkter.

Jag skall för dagen ej orda ytterligare om medlemskapet i Nationernas förbund. Vi få anledning senare diskutera denna fråga. Jag vill blott ha sagt ifrån: vill Sveriges folk en fast och klar neutralitetspolitik med sikte på att hålla landet utanför stormakternas intriger och inringningssträvanden, så finnes det endast två alternativ — antingen utträde ur förbundet eller sanktionsförpliktelsernas strykande ur förbundsakten.

Jag är övertygad om — absolut övertygad om att jag ej misstar mig — att ett brett folkflertal här i landet vill neutralitet gentemot samtliga stormak-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ter. Jag vet ej, om hans excellens utrikesministern ämnar yttra sig i denna remissdebatt. Jag har viss anledning att tro, att han ej ämnar göra det. Men i så fall ställer jag frågan: vill även regeringen en fast och bestämd neutralitetspolitik gentemot samtliga stormakter? Kring en sådan neutralitetsståndpunkt sammansvetsades den svenska arbetarklassen under krigsåren 1914—1918, och den lyckades också därigenom hålla den tidens aktivistiska element stängden. Det bör vara en lika naturlig som gemensam uppgift att handla på likartat sätt även i dagens situation. Att Stalins besoldade representanter i Sverige och i den svenska riksdagen här ha en avvikande uppfattning eller att nazismens agenter i försiktigare form bedriva sitt spel i svensk opinion bör enbart göra denna uppgift än mera självklar.

I en interpellation, ställd till utrikesministern, har jag riktat uppmärksamheten på det allvarliga läget i världen samt framhållit, att när som helst en ny världsbrand kan bryta ut. Mot denna bakgrund har jag format vissa frågor, avsedda att redan vid riksdagens början inför dess offentlighet bringa ökad klarhet över vissa svenska utrikespolitiska frågor, om vilka det stått en allmän diskussion under de sista månaderna. Jag vet ej, huruvida jag kan påräkna något svar på dessa frågor i denna debatt. Jag skall därför ej uppehålla mig vid detta tema utan nöja mig med att här uttala den förhoppningen, att utrikesministern, om han av viss anledning känner sig förhindrad att här i dag tala, snarast bereder riksdagen tillfälle att debattera de utrikespolitiska angelägenheter, på vilka jag med mina frågor har sökt rikta uppmärksamheten.

Jag tillät mig, herr talman, i remissdebatten föregående år uttala den meningen, att den kurs, som socialdemokratiens ledande män slog in på efter valet hösten 1936, var det socialdemokratiska partiets stora misstag. Om statsministern har förstått att riktigt värdera dagens debatt med erkännandena från höger och folkpartiets ledare, borde han innerst inne vara medveten om riktigheten i detta ett år gamla omdöme. Statsministern har emellertid inför kammaren försökt stoltsera med att utvecklingen givit honom rätt. Herr Hansson torde ej komma ifrån det förhållandet, att den verkliga orsaken till åtminstone 80 procent av de uppnådda resultaten är de hittills uppgående konjunkturerna. Hade krisen 1933 blivit bestående, hade alliansen med bondeförbundet i dag ej bestått. Och nu, då endast skuggan av en ny kris faller över vägen, redan nu finna vi den stora svenska socialdemokratien i en position av tydlig reträtt — så borgerligt betonad, att de borgerliga partiernas ledare med hög röst inför offentligheten giva sitt erkännande. Men, herr talman, samtidigt tror jag, att det finnes anledning att ett ögonblick stanna inför företeelserna i verkligheten, företeelser som varsla om en växande missnöjesstämning bland de breda folkskikten. Efter fulla fem år av statlig jordbrukarhjälp på skattebetalarnas, ej minst arbetarnas, bekostnad ha småbrukarna och småbönderna begynt att röra på sig, krävande åtgärder till hjälp i ett läge, vilket deras ledande män förklarat vara nära katastrofartat. Jag skulle tro, att en hårdare kritik över den officiella jordbrukshjälp, som bär märket Bramstorp, knappast kan tänkas. Den som anser, att jag här far med illasinnad kritik och illasinnat tal, hänvisar jag till Per Edvin Skölds broschyr från år 1932, som anvisar helt andra vägar än de som sedan officiellt följts med särskilt sikte på småfolket på landsbygden. Har denna kritik, detta gny från det fattiga folket på landsbygden och deras egna organisationssträvanden ingenting att säga socialdemokratiens ledare? Är det förhållandet, att ett brett missnöje är för handen bland de arbetargrupper med socialdemokratiska partiböcker i fickan, vilka helt nyligen fått sina avtal

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

reglerade för ett och två år, att bland dem som sagt en missnöjesstämning är för handen, därför att de löneförbättringar, som uppnåtts, ingalunda täcka de ökade levnadskostnaderna, är det förhållandet av intet eller ringa intresse? Jag har i varje fall ej märkt någonting i dag, som tyder på, att man på regeringsbanken uppmärksammat något sådant. Man kan, mina herrar, nonchalera denna verklighet och dess språk i dag, men i en morgondag, då en ny kris bryter in över landet, då kommer man att tvingas att förstå dess allvar. Men den dagen är det helt visst svårt, ja det är kanhända för sent — lärdomarna ute från världen under senare år ha mycket att säga oss i detta avseende — att korrigera misstaget från hösten 1936. Den dagen ha måhända massorna förlorat förtroendet för de ledare, som de lyft till makten och givit majoritet i riksdagen. Dessa, som ej förstått att utnyttja detta valresultat till annat än kohandel och kompromisser med ett synnerligen misstänkt borgerligt parti.

Att påverka stämningen bland arbetarna och småfolket dithän, att trycket underifrån blir så starkt, att det tvingar fram en vändning bort från dagens nationella samlingslinje, att det av dagens kohandlande påstålletmarsch-demokrati skapar en kämpande demokrati, som, fylld av det arbetande folkets ekonomiska, sociala och politiska intresse, kämpar med dessa massor och för deras intresse, en kämpande demokrati som på ett rationellt sätt tar itu med de samhälleliga angelägenheterna, utgående från endast ett intresse, människornas intresse, som är vitalare och väsentligt större än statens och samhällets — det är den uppgift, åt vilken det socialistiska partiet nu som tidigare vill ägna sina krafter i svensk politik.

Under detta anförande hade herr andre vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Österström: Herr talman! Ej heller i denna remissdebatt ha vi undgått att erfara, hur dyningarna svalla efter krisuppgörelsen 1933. Jag har vid åtskilliga föregående remissdebatter varit med om att komplettera den historieskrivning, som naturligtvis är oundviklig och naturlig efter denna uppgörelse, vad som därvid förekom och verkningarna av vad som skedde. I dag skall jag ej rikta debatten med något bidrag i det hänseendet. Jag skall ej deltaga i denna vilda jakt på någonting, som så småningom blivit den svenska inrikespolitikens galten Särinner, som varje remissdebatt ligger med ett rött äpple i munnen, ett litet rart och älskligt djur, en gammal kär bekant. Saken skulle ej nu ha berörts av mig, om det ej varit så, att krisuppgörelsen 1933 och dess verkningar hade vållat meningsutbyte mellan å ena sidan statsministern och socialministern samt å andra sidan herr Bagge.

Jag tror ej, att jag refererar fel, om jag säger, att statsministern och socialministern på tal om den verkan, som exportindustriens framgångar haft för den gynnsamma konjunkturutvecklingen hos oss, ville tillmäta denna exportindustri endast ett relativt värde. Det är naturligtvis mycket svårt att med ledning av ministrarnas allmänna uttalanden säga, hur stort det relativa värde är, som de tillerkänna exportindustrien i detta sammanhang. Men då jag har äran att vara en av representanterna för ett stort exportdistrikt, kanske det allra största i landet, kan jag ej neka till att det har berört mig en smula pinsamt, att höra dessa utläggningar om relativiteten, och jag tror, att det är rättvist mot exportindustrien och mot de verkliga förhållandena att komplettera eller i varje fall nyansera dessa uttalanden från regeringsbanken en liten smula. Det är väl ändå oförnekligt, att det är vår export, som i det väsentliga svarar för våra möjligheter till en ekonomisk standardhöjning. Jag

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förmodar, att man ej kan tvista om den saken och att exportindustrien följaktligen i detta sammanhang måste sägas vara av alldeles eminent betydelse. Man kan ej komma ifrån detta. Endast i den mån, som det är möjligt för vår exportindustri att fortsätta sitt erövringsståg på världsmarknaden och på detta sätt göra den övriga världen skattskyldig till svenskt arbete och svensk produktion, ha vi rätt att hoppfullt blicka mot framtiden, när vi spekulera om vår ekonomiska, sociala och kulturella standardutveckling och standardhöjning. Skulle avgörande hinder resas i vägen för de svenska industriprodukternas försäljning på utlandet och skulle det på grund av internationella förhållanden och en olycklig mellanfolklig politik sättas sådana bommar i vägen för den svenska exporten, som vi ej mäktat forcera, då föreställer jag mig, att nationen hotas av något katastrofalt. Vi veta rätt mycket om den saken, lyckligtvis ej genom direkt svensk erfarenhet men av erfarenheter som ligga oss så nära geografiskt, att vi äro i tillfälle att dagligen och stundligen konstatera dem. Jag syftar på de exempel, som Danmark härvidlag lämnat. Man vågar kanske säga, att detta är avskräckande exempel på vidriga omständigheter, som lägga synnerligen svåra hinder i vägen för ett lands frammarsch och ekonomiska utveckling.

Jag skall sluta denna del av mitt anförande med att konstatera, att det är en stor fördel för oss svenskar, att vad världen köper för sina sista pund, dollar och riksmark det är tillsvidare trä och järn och att efter en nedgångsperiod är det första, som världen köper för sina nya tillgångar, alltjämt trä och järn. Detta är den stora förmån, som vi åtnjuta i den privilegierade ställning vi inneha. Och enligt många bedömares mening kommer detta förhållande, så länge det är gällande, antagligen att göra kriserna i vårt land mindre kännbara, mindre ödesdigra, mindre katastrofala, än vad de bli för många andra länder. Den bragd, som de svenska företagen, de svenska teknikerna och de svenska arbetarna inom exportindustrien hava utfört, då de på grundvalen av våra stora naturrikedomar erövrat en så väsentlig del av världsmarknaden för våra produkter och möjliggjort försäljning av dessa kvalitetsprodukter till relativt höga priser — i jämförelse med vad många andra länder få som betalning för sina varor — det är någonting, som gjort dem högt förtjänta av de svenska statsmakternas uppmärksamhet och välvilja. Det finns naturligtvis ingen anledning att tro annat — alldeles tvärtom — än att hela ministerbanken med statsministern i spetsen är beredd att ge sitt erkännande åt och betrakta exportindustrien med välvilja. Men jag har i alla fall velat begagna tillfället att en aning nyansera det resonemang, som förts kring denna sak med anledning av debatten Bagge—regeringsbanken.

Jag skulle kanske våga tillägga, att när de svenska jordbruksprodukterna av det svenska folkets stora massa kunna betalas med så höga priser, som fallet är, så beror detta icke minst därpå, att det är möjligt att genom denna kvalitetsproduktion ge de svenska medarbetarna inom industrien över lag sådana löner, om vilka man väl under alla förhållanden är berättigad säga, att de ligga på toppen av vad världen inom dessa områden kan prestera som betalning. Skulle exportmarknaden väsentligt krympa ihop, och vår handel väsentligt minskas, då är jag rädd att problemen växa oss över huvudet. Detta förhållande kunna statsministern och socialministern näppeligen vara i okunighet om. Jag fruktar också, att då skulle problemen växa oss över huvudet till den grad och situationen bli så prekär, att det egentligen hjälper ganska litet, även om folkpartiet skulle få dela äran av regeringsansvaret och vara med på regeringsbanken. Lyckligtvis är ju situationen icke alls så förtvivlad, att någon räddningsbåt behöver skickas ut från Rasjöns stränder. Kapten Andersson må nu tala för sig själv och som han finner för gott besvara den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vänliga hälsning, som statsministern på sätt och vis skickade till honom rörande de eventuella möjligheterna att dela regeringsäran. Å besättningsen på folkpartiets skuta vägnar skulle jag dock vilja anmäla, att vi äro mycket, mycket betänksamma mot de möjligheter, som statsministern älskvärt antydde, och jag fruktar, att kaptenen delar denna betänksamhet. Äktenskap »à trois» äro en fransk sedvänja, som ännu icke är modern uppe i Rasjön. Jag vågar alldeles bestämt göra gällande, att man i dalabygden icke har hunnit tillägna sig denna nymodighet, icke ens när det gäller politiska äktenskap. Att gå mellan barken och trädet i ett äktenskap gör man icke där. Statsministern vet ju för övrigt mycket väl, huru det gick till, när äktenskapet mellan socialdemokraterna och bondeförbundet kom till. Det är en i vissa avseenden skärligen pinsam historia, som vi dock kanske få tala en liten smula om, när saken ändå kommit på fråga.

Jag skall ärligt vidgå — det tjänar ingenting till att förneka det — att det var två friare, som vid ett visst tillfälle anmälde sig hos den sköna — bondeförbundet. Folkpartiet var den ene och socialdemokraterna den andre. På båda hållen brann en mycket öm låga. Nå, den sköna beslöt emellertid, såvitt man kan förstå efter en viss betänksamhet, att försöka reda sig utan giftermål. Ja, det blev som det blev, som vi alla veta. Efter sommarens fröjder kom den kulna hösten; det är ju så tingens ordning. Det är icke alls oartigt sagt, blott ett konstaterande av faktum, att efter valen befann sig den sköna i en bekymmersam situation. Nåja, sådant händer ju, som vi alla veta. Socialdemokraterna böra nu ha det erkännandet, att de voro gentlemän; historien ordnades med giftermål. Sådant händer ju också, i varje fall hände det i detta sammanhang. Nu har äktenskapet kommit till stånd, och sederreglerna i Rasjön förbjuda alldeles bestämt att man reflekterar på det där antydde äktenskapet på tre. Där menar man att ett äktenskap skall vara äktenskap i nöd och lust. Man skulle kanske utan att göra sig skyldig till någon överdrift kunna säga, att vi i Härnösand och i Stockholm ha en något lösligare moral, men när det icke ens från Härnösands horisont förefaller vara möjligt att reflektera på uppslaget, förstår nog statsministern hur hopplöst det är.

Vi tacka alltså för den ära, som kunde tillfalla herr Andersson i Rasjön. Men vi skola icke tala mera om denna sak, detta alldeles oberoende av den mycket tråkiga situation, som måste inställa sig för vissa ledamöter eller viss ledamot av ministären, när herr statsministern så där tämligen flott, som nu hans vana är ibland, ställt i utsikt, att någon av de nuvarande statsråden skall bort för att bereda plats åt oss. Vem är den olycklige? Nej, låt oss vara mänskliga och vänliga, gör icke det här svårare, än det är. Vi kunna i alla fall icke taga emot. Men detta hindrar naturligtvis icke, att det även i fortsättningen kan råda vänskap oss emellan, vårt avböjande innebär icke, att umgänget mellan regeringskoalitionsfamiljen och oss nödvändigtvis skall upphöra, vi försäkra, att vi titta gärna hem till familjen Hansson-Bramstorp, när det passar. Ja, vi kunna gå ännu längre, vi skola vara beredda att stå faddrar, om det blir någon lycklig tilldragelse, d. v. s. när det framkommer något välskapat förslag. Eller för att tala på ett annat sätt: Vår partiledare har deklarerat ett uppriktigt intresse för ett lojalt och verkligt samarbete om vad man skulle kunna säga ändå är nationens öden. Det finns ett sådant område, som här i dag har beträffats av olika talare, ja, nästan av alla. Det började med herr Bagge och fortsatte med herr Andersson i Rasjön, statsministern, socialministern och herr Anderson i Norrköping, icke minst den sistnämnde. Jag syftar på hela det sociala frågekomplex, som reser sig väldigt och oerhört krävande inför oss alla, och som ingen enda av oss kan ställa sig likgiltig

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

inför. Det är många synpunkter, som gjorts gällande på denna sociala fråga, och jag skall be att få rikta debatten med ytterligare en, som jag förgäves lyssnat efter. Av någon tillfällighet — jag kan icke förklara det på annat sätt — har den tidigare icke vidrörts. Men den är av alldeles avgörande betydelse i detta sammanhang.

Herr Bagge öppnade denna del av debatten med att konstatera såsom något alldeles självklart, att man, då det gäller sociala reformer, får lov att rätta sig efter styrkan i det finansiella underlag, som nationen har. Vad näringslivet kan pressa fram av tillgångar är alltså avgörande för omfattningen av det sociala reformverk, som vi kunna våga oss på. Man kan naturligtvis säga så, men ändå är detta sätt att argumentera, herr Bagge, i utomordentligt hög grad, och jag höll på att säga, från mina utgångspunkter t. o. m. i ganska farlig grad, onyanserat. För det första är det på det sättet — och det är icke någon replik till herr Bagge, utan det är ett försök att fullständiga herr Bagges resonemang — att man kan icke tänka sig, att det sociala reformverket alltid och i varje situation kan anpassas efter de finansiella möjligheter, som i varje tillfälligt läge stå nationen till buds. Jag menar att man icke kan taga det på så kort sikt, därför att detta sociala reformverk är icke, för att använda en mycket enkel och nästan tarvlig bild, någonting, som man kan behandla ungefär som ett handklaver. Det är ju till väsentlig del fasta utgifter. Man kan icke trycka ihop instrumentet och draga ut det, allt eftersom det passar. Det är ju självklart, att alltid får man taga någon risk, då det gäller att konstruera det sociala försvarssystemet. Man kan icke alltid garantera, att i varje särskilt ögonblick nationens ekonomiska möjligheter äro sådana, att man icke behöver riskera, att detta sociala reformverk anstränger budgeten, vid vissa tillfällen t. o. m. i mycket hög grad.

Men det må nu vara. Det betydelsefullaste, som absolut icke får lämnas osagt i detta sammanhang, det är detta, att vi här i landet ännu icke i tillräcklig grad ha gjort klart för oss, att det finns socialpolitik och socialpolitik. All socialpolitik är icke alls av samma värde och av samma slag. Det finns i den socialpolitiska fronten två från varandra klart avgränsade avsnitt. Det ena är en socialpolitik, som kostar mer eller mindre i pengar, alltefter vad man anslår därtill, men som är enbart konsumtionsstegrande och icke betyder en ökning av landets, folkets och nationens produktivitet. Vi måste hålla isär de olika avsnitten i socialpolitiken. Det jag nu syftar på är den socialpolitik, som, om den kostar aldrig så mycket, ändock icke ger något tillbaka annat än medvetandet om att man utför ett barmhärtighetsverk. Det jag syftar på, är den socialpolitik, som är ägnad de förbrukade folkgrupperna och de kategorier, vilka aldrig kunna medverka direkt i produktionen. Där måste man av naturliga skäl vara försiktig i sin framfart med anslagen. Men sedan, herr Bagge och herr Anderson i Norrköping och för övrigt vi alla, finns det ett annat avsnitt, som vi ännu i detta land ägnat en förbluffande liten uppmärksamhet. Vad som nu efter hand pressar sig fram i första planet och som kommer att dominera hela vår socialpolitiska diskussion, hela problemställningen under den närmaste framtiden, det är den produktiva socialpolitiken. Vad är det? Jo, det är en kapitalinvestering i folkkraften och folkhälsan, som har vissa risker, därför att man vet icke alldeles bestämt vad den ger i ränta. Men det är otvivelaktigt och obestridligt en kapitalinvestering, som alltid kommer igen med någon ränta. Man vågar icke säga, huru stor denna ränta är, men det är en utdelning, som är given, som man icke behöver tveka om att den kommer att kunna lyftas. Det är hela den socialpolitik, som sätter in på de produktiva gruppernas standardhöjning, som tryggar att de barn, som en gång vuxna skola bära det svenska samhällets utgifter, vilka alltså

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

med sitt arbete skola svara för vad som då en gång är det svenska socialsamhällets standard, att dessa barn födas upp under gynnsammare betingelser, att de bli klädda och närda på ett tillfredsställande sätt, att folksjukdomar bekämpas genom systematisk hälsovård, det är en bostadspolitik, som sätter in på att garantera de produktiva klassernas elementära rättigheter i fråga om hem och hemkultur och som gör, att vi t. ex. pressa tillbaka tuberkulosen och de reumatiska sjukdomarna, och som över huvud går ut på att främja en ökad och bättre folkhälsa.

Detta är icke fraser. Om det är någon mening med socialpolitiken, måste vi tro på att denna kapitalinvestering kommer igen med ränta. Det blir lättare att diskutera allt detta, ifall man håller isär just dessa två skarpt skilda delar av den sociala hjälppfronten och understödsfronten och solidaritetsfronten. Menar man, att socialpolitikens mål bara är att hålla de eftersatta folkgrupperna flytande, att med nöd och näppe hålla dem med munnen ovan vattnet, då skall man vara snål. Är socialpolitiken bara ett barmhärtighetsverk och kommer den icke tillbaka i form av ränta på kapitalinvesteringen, då är det naturligt, att man resonerar ytterligt försiktigt. Men tror man som jag, att det finns en sida av denna socialpolitik, som är direkt produktionsfrämjande, tror man som jag, att det finns möjligheter att göra en socialpolitisk insats, som direkt ökar samhällets tillgångar, då vågar man mycket, och då tar man relativt stora ekonomiska risker. Man kan göra detta utan alltför stor tvekan och utan att vara alltför räddhågad. Denna kapitalinvestering är det verkligt viktiga, och ingenting är angelägnare, såvitt jag förstår, än att vi komma till en värdering, en verkligt objektiv värdering av vad det svenska folkhushållet har råd att offra på det ena eller det andra av dessa avsnitt.

Jag är ledsen, att herr socialministern icke är här. Det spelar ju ingen roll, ty han får del av dessa mina små synpunkter ändå. Men det kunde ha varit roligt att rent personligen fått föra ett resonemang med honom härom. Jag skulle vilja säga honom det, att riskmomentet i den svenska socialpolitiken är detta, att, på grund av den historiska utvecklingen, ända fram till denna stund strängt taget hela vårt intresse utmynnat i att hjälpa de icke produktiva kategorierna, så att i det ögonblick, när vi ha fått en klarare syn, när vi fått ett starkare grepp om en verkligt produktiv socialpolitik, då inträffar detta, som man här i kväll oupphörligen har talat om: reformpausen. Jag missförstår icke alls vad som ligger i detta uttryck. Men när herr socialministern anser läget vara sådant, att han nyss måste säga, att här gäller det att akta sig skäligen noga för att i närmaste framtid pressa staten på nya utgifter, då tänker jag med fruktan och en smula bävan på vad socialministern och regeringen och den svenska riksdagen och det svenska folket skola komma att säga, när vi i befolkningskommissionen om någon månad komma att presentera en önskelista för en verkligt rationell familjepolitik eller åtminstone rekommendera ett par första steg mot en sådan.

Kom ihåg, att det tyvärr är så i detta land, att vi ännu icke gjort någonting för de barnrika fattiga familjerna. Ingenting är gjort för deras räkning. Det är mycket stora avgöranden, som förestå. Men i det ögonblick, när man äntligen har fasta utgångspunkter för en åtgärd i sådan riktning, i vilken jag anser, att man bör föra socialpolitik, då inträder detta, att man grubar sig — jag tänker då icke särskilt på regeringen utan på alla — för, varifrån man skall taga pengar. Jag skall ta ett exempel, som kanske bättre än något annat övertygar kammaren om hur illa ställt det i verkligheten är. I fjol beslutade riksdagen under anslutning från icke blott alla partier utan från alla grupper inom folket en reform — det var en av de mest populära reformer som vi varit med om att besluta — jag syftar på den s. k. änkebarnspensioneringen. Kammar-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ren vet precis vad det gäller, att för framtiden få änkebarnen och barnen i de familjer, där visserligen båda föräldrarna leva men där familjefadern är invalid, efter en viss skala, där familjens inkomst från andra håll lägges till grund, av statsmedel ett understöd. Så kom en delegation av befolkningskommissionen ganska strax efter det denna reform beslutats att gå in på spörsmålet om hjälp åt barnrika fattiga familjer, där båda föräldrarna äro i arbete och verksamhet. Jag hoppas kammaren förstår mig, när jag säger, att det föreföll oss i denna delegation som om ingenting skulle vara rimligare, ingenting naturligare, än att man bara kopierade denna hjälp åt änkebarnen på den fattiga, barnrika familjen. Ty vad är det för orimligt i att, där båda föräldrarna leva och kämpa men inkomsten trots deras kamp är fruktansvärt liten och barnskaran är stor, barnen i de familjerna skola vara ställda på samma plattform som änkebarnen? Icke är det onaturligt; det är väl tvärtom ganska rimligt resonerat. Kan kammaren gissa vad det skulle kosta att bara kopiera denna änkebarnspensioneringsreform på de fattiga barnrika familjerna? — Nittio miljoner kronor om året! Nittio miljoner kronor!

Detta är läget. Vi ha alltså kommit i den situationen att vi måste allvarligt beräkna vad vi ha råd till, när det gäller hjälpbehoven åt icke produktiva grupper av folket och vad vi rimligen behöva anslå till de produktiva grupper som befinna sig i samma läge. Det är ett ganska betydelsefullt avgörande, ty man kan dra ut konsekvenserna av detta resonemang och säga, att om folkhushållet icke förmår pressa fram större rikedomar än nu, så betyder det helt enkelt att vi få se till, i vad mån vi bli tvungna att föra över något av det, som nu är disponerat för de icke produktiva kategorierna, till förmån för de barnäggande familjerna. Det är detta som visar, menar jag, att socialpolitiken är det verkligt stora, och jag säger detta, att här pressas fram stora projekt, som icke kunna avvisas, och det är ganska angeläget, att vi få en förtroendefull överläggning med alla krafter, alla goda viljor rörande frågan, huru de krav, som jag icke ser att de äro möjliga att avvisa, skola finansieras.

Med den syn, som jag alltså har på allt detta, är det naturligt, att jag understryker vad herr Andersson i Rasjön har sagt om önskvärdheten ja, nödvändigheten av att vi få ett förtroendefullt samarbete om alla dessa utomordentligt viktiga saker. Jag tvekar icke heller att säga, att det är glädjande, att denna debatt har visat, att vi alla ha en känsla av att det icke är lämpligt, att varken tiden eller läget nu möjliggör för oss, om vi ha ansvarskänsla, att gå fram med handgranater mot varandra i den politiska debatten. Vad som här behövs med hänsyn till problemens ofantliga vikt och storlek är ett starkt intresse och en ärlig vilja ifrån alla partiers sida, intet nämnt och intet glömt, i syfte att reda upp de ytterligt vanskliga situationer, som här kunna inställa sig och lösa de frågor, vilka bli avgörande för nationens framtida kraftutveckling.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **Sandler**: Herr talman! Efter den lilla lätta, mycket lätta fransyska komedi, som vi under större delen av herr Österströms anförande hade nöjet att avlyssna, nödgas jag ju återföra denna debatt till mera allvarliga ämnen — till de problem med vilka jag för min del har att taga befattning. Medan herr Österström roade kammaren, gjorde jag bara denna fråga: — varför talade herr Österström på herr Anderssons i Rasjön vägnar, då han sade att just det var vad han icke skulle göra? Den frågan kan jag icke ge något svar på.

Jag befinner mig icke alls i den belägenhet som herr Flyg tycktes förmoda, att jag av någon viss anledning känner mig förhindrad att yttra mig i denna debatt. Anledningen till att jag icke gjort det tidigare är helt enkelt den, att jag har velat först höra de synpunkter i utrikespolitiken, som av kammarens oli-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
ka partigrupperingar — sålunda även herr Flygs — äro att framföra i denna debatt.

I och för sig är det ju bara rimligt, att i en debatt angående statsverkets tillstånd och behov, som årets första riksdagsdebatt skall vara, det manges in även utrikespolitiska perspektiv. Ty det är ju själva grundvalen för att vi här i den svenska riksdagen skola kunna i lugn och ro med varandra överlägga om statsverkets tillstånd och behov, att vi ha tryggade vårt rikets självständighet och oberoende. Mer än eljest är det ju för övrigt naturligt, att sådana synpunkter föras fram vid remissdebaten i år, efter det händelseförlopp som vi ha upplevat under den senaste tiden. Jag finner det därför vara naturligt och tillfredsställande att åt dessa problem har ägnats så pass mycket utrymme i dagens debatt. Och då herr Bagge yttermera uttryckte det önskemålet att riksdagen under sin fortsatta tillvaro bör beredas tillfälle till en saklig behandling av de på dagordningen stående eller kommande utrikespolitiska spörsmålen, så är jag med honom överens om det önskvärda däri, att man finner lämpliga former för att möjliggöra en sådan överläggning mellan regering och riksdag.

Vad som här yttrats under denna debatt på de områden som närmast beröra min ämbetsutövning är för övrigt av sådan beskaffenhet, att jag i allt väsentligt har anledning att känna tillfredsställelse över vad som har förekommit. Med undantag för några enstaka särlingar kan det nog konstateras, att nyanseringarna icke äro större och avståndet emellan de ståndpunkter som framlagts icke äro längre, än att denna debatt ingalunda kan sägas ha skapat några som helst svårigheter för svensk utrikesledning att fullfölja sin uppgift, utan tvärtom måste sägas ha underlättat densamma.

Debatten har i mycket väsentliga delar kommit att röra sig kring det ovisshetstillstånd som råder i världen och den oro som genombrytandet gång på gång av den internationella rättsordningen under de senare åren har framkallat. Det är så att tilltron till hållfastheten hos denna internationella rättsordning hos oss alla har genom detta händelseförlopp blivit starkt rubbad, och våra bekymmer koncentrera sig i allmänhet kring problemet om vad Nationernas förbund numera förmår eller icke förmår och vilka konsekvenser vi särskilt i avseende på folkförbundet kan ha att draga ur det nuvarande läget.

Om man i det stycket karakteriserar den nuvarande situationen såsom en folkförbundets fullständiga vanmakt, så tror jag ju icke för min del att man skildrar det faktiska läget med nödig precision. Det är illa nog som det är, även om man icke går till en sådan överdriven teckning av situationen. Det är illa nog, säger jag, då man har kommit i ett läge, där man kan erinra sig den brutala anledningen till världskriget såsom något rent av chevalereskt med sina ultimata och sina välformulerade krigsförklaringar i jämförelse med de metoder som nu på sistone förekommit. Det är verkligen ett paradoxalt genomförande av parollen »aldrig mera krig» som vi bevittna, — ett genomförande varom de i världskrigets skyttegravar fallna aldrig kunde drömma. Nej, situationen är nog bekymmersam ändå, även om man icke begagnar ett så starkt ord som att tala om folkförbundets vanmakt. Jag skulle tro för min del, att det är en mera exakt teckning av läget, om man säger, att då stormaktsintressen på allvar äro engagerade, då har i nuvarande läget folkförbundets kollektiva organisation icke makt och vilja nog för att kunna företaga ett effektivt ingripande. Däremot kan det alltjämt väl tänkas sådana fall, där konflikter av en mindre brännbar beskaffenhet och där icke stormakters vitala intressen på något sätt äro engagerade, där folkförbundsorganen alltjämt kunna fylla en betydelsefull uppgift.

Den händelseutveckling som vi ha bevittnat och som under föregående år utmynnade i Italiens anmälan om utträde ur folkförbundet och den därpå följande

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

de tyska förklaringen, att man icke längre reflekterade på ett återinträde i förbundet, denna utveckling under det senaste året har givetvis försämrat ett redan förut tämligen dåligt internationellt läge, men man får icke förbise, att det är en lång händelsekedja som ligger bakom denna sista fas i utvecklingen. Om vad jag nyss nämnde är att anse som de sista länkarna i densamma, skulle jag vilja säga, att vi ha att finna början av denna händelseutveckling i september 1931, och denna begynnelse är knuten vid namnet Mukden. Den utvecklingen har nu fört därhän att vid många av tidens allvarligaste utrikespolitiska spörsmål tyngdpunkten har förflyttats från folkförbundet och till andra metoder för konflikternas internationella handläggning. Vi ha en rad av exempel på detta från den allra sista tiden. — två konferenser i Montreux, den ena för Dardanellerfrågan, den andra för att reglera frågan om Egyptens kapitulationer; vi ha noninterventionskommitténs långvariga verksamhet i London, och vi ha slutligen Brysselkonferensen, till vilken man överförde fjärran österns blodiga problem från Nationernas förbunds församling.

Det är ju allvarligt nog att behöva konstatera ett sådant utvecklingsförlopp, som ju i och för sig är ett vittnesbörd om att Nationernas förbunds organ icke anser sig mäkta med vissa av de mest allvarliga konflikterna i världen. Jag skulle emellertid vilja söka att något tillrättalägga den bild som har kommit fram i debatten av folkförbundets utveckling i detta stycke.

Men innan jag går in på det spörsmålet, skulle jag vilja ge några upplysningar och reflexioner rörande noninterventionspolitiken, då jag icke har anledning att sedan syssla med densamma. Det har höjts en enstaka stämma här i kammaren som har förordat Sveriges utträde ur noninterventionskommittén i London. Det skall säkerligen icke väcka någon förvåning i kammaren, om jag meddelar, att jag icke kan dela denna uppfattning. Jag finner det fastmer ganska egendomligt, att ett sådant förord kommer just vid en tidpunkt då man ändock synes närma sig ett förverkligande av evakueringsproblemet, det problem som framför alla andra har intresserat den svenska regeringen utifrån den uppfattning, som jag tror är allmänt gängse hos de svenska statsmakterna, att avgörandet av Spaniens framtida öde är en fråga som bör överlämnas åt det spanska folket självt utan inblandning utifrån. I det sammanhanget skulle jag vilja lämna den upplysningen, att det i det nuvarande läget icke är fråga om att genomföra en symbolisk evakuering, utan att i det förslag om vilket man nu diskuterar i London och om vars framgång jag bara kan säga, att jag livligt hoppas, att det snart skall kunna komma till ett förverkligande, — i det förslaget är det fråga om att krigförande makts rättigheter skola tillerkännas de bägge stridande parterna i Spanien så snart evakueringen gjort, som det heter, substantiella framsteg, och det är en avsevärd nyansskillnad mellan det symboliska evakuerande, som det också varit tal om, och dessa substantiella framsteg i evakueringen.

Jag kanske också får begagna tillfället att i detta sammanhang lämna den upplysningen, att uppgiften om att svensk krigsmaterial skulle ha kommit till Spanien icke kan vara riktig. Det system för licensers beviljande som tillämpas i vårt land och som innebär, att exporten sker till en främmande regering eller under en främmande regerings direkta garanti, är av den beskaffenhet, att man kan ha full trygghet därom, att noninterventionsöverenskommelsens bestämmelser i vad på vårt land ankommer bli rigoröst tillämpade.

Det kan också vara på sin plats, då här det spanska problemet beröres, att jag besvarar en fråga, som ställdes till regeringsbänken angående våra handelsförbindelser med den del av Spanien, som icke kontrolleras av den spanska regeringen. I det avseendet har jag bara att säga, att frågan om åtgärder lämpligen böra vidtagas beträffande dessa handelsförbindelser ligger för när-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
varande under beredning i vederbörande ämbetsverk, och jag kan icke här föregripa regeringens kommande prövning av denna fråga.

Jag återvänder efter denna utvikning för att ge vissa förklaringar och upplysningar till själva huvudtemat för mitt inlägg. I herr Bagges anförande var det en huvudpunkt som summerades ungefär så här: Sverige inträdde 1920 i folkförbundet efter en mycket grundlig prövning av vad det betydde att inträda i det dåvarande folkförbundet. Nu är det skäl uti att företaga en lika grundlig omprövning om vad 1938 års folkförbund betyder och vad vårt medlemskap i detsamma har för konsekvenser. Bakom denna antites emellan 1920 års folkförbund och 1938 års folkförbund kan ju icke gärna ha legat någon annan föreställning än den, att det var ett relativt bra folkförbund, som vi inträdde i 1920 och att då detta folkförbund nu har så pass allvarligt försämrats och blivit något annat än det var år 1920, så finns det anledning för oss att ompröva denna sak med stor grundlighet ånyo. Jag är gärna med om att vi skola diskutera mycket öppet om denna sak i fortsättningen. Som ett preliminärt bidrag vill jag emellertid söka från början ställa till rätta en historiskrivning, som jag knappast tror, att herr Bagge avsett, men som kan leda opinionen här litet grand vilse.

Det är nämligen en alldeles falsk föreställning, om man inbillar sig, att vi ingått in i ett mycket förträffligt folkförbund år 1920, ett folkförbund, som numera år 1938 har blivit en ganska miserabel institution. De, som voro med på den tiden och följt de första årens utveckling av folkförbundet, kunna ju väl vittna om vad jag här framhåller. Jag framhåller det därför, att det är farligt att schablonisera beträffande detta utvecklingsförlopp. Folkförbundets korta historia hittills är mycket mera komplicerad än att den kan antydas med att säga att det var ganska bra år 1920 och har blivit dåligt nu. Verkliga förhållandet är att det har gått upp och ned till och med flera gånger i vissa konjunkturvägar i folkförbundets korta historia.

Vad den första perioden beträffar må väl de, som voro med då, erinra sig hurdana de verkliga förhållandena voro. De påminde ganska mycket om just det som jag nu tecknat, då jag skildrat slutet av det händelseförlopp, som den senaste utvecklingen har medfört, eller att de storpolitiska ärendenas avgörande överflyttats ifrån folkförbundets reguljära organ till andra för ändamålet skapade institutioner, den ena eller den andra konferensen. Ja, mina damer och herrar, det var verkligen på det sättet under folkförbundets barndomsår. Det tog många år, innan folkförbundet växte in i sin uppgift att få taga hand om de uppkommande storpolitiska spörsmålen. De första åren var det på det sättet, att segermakterna bibehöllo sina specifika organ med vilka de reglerade den ena storpolitiska frågan efter den andra vid sidan av folkförbundet. Det fanns ambassadörskonferens, det fanns skadeståndskonferens och andra kommissioner med vilka segermakterna utövade denna sin verksamhet. Det tog årtal, innan folkförbundet växte in i den allomfattande uppgift, som var tillämnad åt förbundet. Det är ju så med oss här i Sverige, att vi ha — jag tror icke jag gör mig skyldig till något fel, om jag säger det — lättare att läsa i papper än i det levande livet. Och då man i den svenska riksdagen år 1920 diskuterade Nationernas förbund, vad var det man diskuterade? Det var det Nationernas förbund, som stod i papperen, det var ingalunda det Nationernas förbund, som var den politiska realiteten för dagen. Det var då bara ett embryo, som behövde en 5—6 år för att växa fram till att börja taga befattning med alla de olika politiska spörsmål, som kommo på dagordningen.

Efter denna barndomsperiod kom sedan förhoppningarnas gyllene tid, låt oss säga från år 1925 till år 1931. Det var folkförbundets blomstringstid hittills

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

under dess 17-åriga historia. Det var under den tiden, som man förberedde nedrustningsarbetet, under den tiden som Locarnoandan gjorde sig gällande, som Tysklands inträde i folkförbundet blev möjligt.

Efter denna period 1925—1931 ha vi att räkna med en tredje period, som kännetecknas grovt sett av många växlingar upp och ned visserligen — men i stort sett av en tillbakagående rörelse. Det skola vi i sanningens intresse på intet sätt fördölja. Denna tredje period räknar sin begynnelse redan från hösten 1931. Det tragiska i detta händelseförlopp är ju bl. a. att genom denna på hösten 1931 inledda händelsekedja, så kom det att kastas mörka skuggor över nedrustningskonferensen redan innan den hunnit att sammanträda i begynnelsen av år 1932. Så kom då nedrustningens successiva misslyckande under de närmast följande åren. Men därefter kom, och det är ju en mycket beaktansvärd företeelse i denna upp- och nedgång i folkförbundets historia, en väldig kraftsamling år 1935, ett stort försök till uppräckning, som var framkallat av den allmänna uppfattningen hos staterna att det var en grov kränkning av den internationella rättsordningen det var fråga om, och att det var ett allmänt intresse för staterna att söka förebygga framgång för ett sådant genombrytande av rättsordningen. Vi veta alla, att denna kraftansamling misslyckades. Det stora sanktionsexperimentet rann ut i sanden. Det finns ingen anledning för mig att nu åter gå in på en analys av orsakerna därtill. Det är tillräckligt att konstatera fakta.

Det står kvar, det vill jag i förbigående här också ett ögonblick dröja vid, i fråga om det förhållande i vilket vi liksom andra makter då kommo till angriparen än i dag en viss oformlighet. Vad den saken beträffar, som är berörd i en fråga från herr Flygs sida — jag tar upp den nu därför att det blir för mig i alla fall inte tillfälle att senare besvara herr Flygs interpellation — alltså i fråga om den oformlighet, som finns i relationerna mellan Sverige och Italien, med vilket land vi icke ha någon konflikt och med vilket land vi icke heller ha haft någon konflikt, är från min sida bara det att säga, att vårt land ju kommit i denna belägenhet genom sitt medlemskap i folkförbundet, genom att vi ha fullgjort vad vi då ansågo vara vår skyldighet såsom medlem av organisationen. Det är alltså vår uppfattning inom den svenska regeringen att det är rimligt, att en sådan angelägenhet regleras icke genom ett individuellt steg ifrån vårt lands sida utan behandlas såsom en gemensam angelägenhet för de länder, som befinna sig i samma läge och med vilka vi reguljärt pläga samverka. Herr Flyg har missuppfattat saken, då han i sin interpellation talar om den svenske konungens negativa svar till abessinske kejsaren. Det svaret, herr Flyg, innehöll ju ingenting annat än att denna fråga kommer att uti vederbörlig konstitutionell ordning behandlas här hemma. Denna konstitutionella behandling har fortgått och fortgår under det samråd med riksdagens vederbörliga organ, som är naturligt. Det har ju förresten sitt kuriositetsintresse att finna just herr Flyg visa ett sådant intresse på denna punkt. Om jag icke missminner mig, var ju herr Flyg en av dem, som ville avhålla vårt land från att överhuvud taget ställa några hinder i vägen för angreppets lyckosamma framgång. Vi erinra oss alla från sanktionsdebatterna vilken hållning herr Flyg intog i det sammanhanget. Nu är det ju mycket möjligt, att herr Flyg menar, att han skulle i alla fall stolt undanhållit vederbörande stat sitt erkännande, sedan angreppet väl hade lyckats. Men det kan ju hända, att vederbörande stat icke hade känt något särskilt behov av herr Flygs erkännande. Vad konsekvensen i denna ståndpunkt beträffar må ju herr Flyg få klara upp den saken för sig själv.

Det finns ju en mycket viktigare konsekvens i hela denna affär och det är

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till den konsekvensen jag nu vill övergå. Den berör det centrala ämnet för debatterna här i dag. Det är den konsekvensen, som numera framstår i allt klarare dager för övrigt icke bara här utan runt om i världen, att efter denna erfarenhet så har sanktionssystemet uti förbundsakten de facto trätt ur funktion. Genom de uttalanden, som ha gjorts runt om i världen i en mängd av de små staterna och även i åtskilliga större, så är detta numera sagt med så pass stor tydlighet, att det endast gäller att draga konsekvenserna därav inför det vederbörliga internationella forum i Genève. Det kan icke få finnas någon tvekan om att den konklusionen skall dragas ifrån våra utgångspunkter att med den utveckling, som nu föreligger, så har förbundet de facto övergått i ett sådant skede, där sanktionssystemet upphört att fungera. Jag är övertygad om att man har att räkna med instämmanden uti en sådan uppfattning ifrån den grupp utav alliansfria stater med vilken Sverige plägar samverka. Jag är övertygad om att åtskilliga andra stater, medlemmar av folkförbundet, ha samma uppfattning och också kunna vara beredda att giva uttryck för densamma. Jag vill tillägga, att jag hyser en ganska bestämd förväntan att det icke från någon betydelsefull förbundsmedlems sida i detta hänseende skall beredas några svårigheter för vår och andra med oss likställda staters fortsatta medarbete i Nationernas förbund. Det kommer att mycket snart givas tillfälle att inför vederbörligt internationellt forum dryfta denna sak.

För egen del har jag haft anledning att förberedelsevis syssla med denna angelägenhet under de olika utländska resor, som jag under det gångna året har företagit till olika huvudstäder, resor, som ha haft till ett bland sina huvudsyften att överallt klargöra vilken uppfattning, som man i vårt land har bildat sig angående riktlinjerna för den svenska politiken överhuvud taget och enkannerligen för vår medverkan i folkförbundet och vår uppfattning om det läge i vilket förbundet befinner sig samt konsekvenserna därav. Jag vill i det sammanhanget i anledning av herr Flygs fråga till mig säga, att redogörelser ha lämnats till utrikesnämnden för vad som förekommit vid dessa resor. Jag är ganska viss om att utrikesnämndens ledamöter icke efter dessa sammanträden ha gått hem tyngda av några förfärliga statshemligheter såsom herr Flyg antydde i sitt nyss hållna tal, då han alluderade på de allianser, som utrikesministern kanske är i färd med att ingå, då ministern är ute på sina resor. Sådant tillhör verkligen icke min behörighet, och jag tror icke heller att jag har det sanna diktatoriska sinnelaget för att begagna mig av sådana resor till att ingå överenskommelser med främmande makter. I den mån det blir fråga om sådana ting få nog riksdagens vederbörande organ tillfälle att handlägga saken. Jag kan för övrigt säga herr Flyg och kammarens övriga ledamöter med förresten, att för att tala om dessa ting, så behöver man icke stänga dörarna. Det var verkligen onödigt att i den flygska interpellationen giva mig den möjligheten att få tala till riksdagen inför slutna dörrar om dessa förfärliga hemlighetsfulla resor till främmande huvudstäder, ty, mina damer och herrar, vad jag haft att säga i dessa främmande huvudstäder är vad jag sagt offentligt i den svenska riksdagen och mångfaldiga gånger från talarstolar här hemma.

Jag återgår till folkförbundsproblemet. Jag tror att det råder en praktisk enstämmighet här i den svenska riksdagen om hur man skall uppfatta det nuvarande läget i vad angår sanktionssystemets tillämplighet. Det är en annan sak, och med den får man vara ganska varsam, vilka yrkanden som skola ställas och hur snabbt man skall söka att driva fram formuleringar av en eventuell ny text till förbundets statuter. Kammaren lade kanske märke till en sak. Herrar Bagge och Andersson i Rasjön voro praktiskt taget ense om hur man bör uppfatta det nuvarande läget, men då det gällde framtiden, så fram-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

trädde det en beaktansvärd skillnad. Då herr Andersson i Rasjön hade lyssnat till herr Bagges skildring av hur han tänkte sig folkförbundet för framtiden, så sade herr Andersson i Rasjön att ett sådant urvattnat folkförbund trodde han icke det vara mycket intresse eller glädje med. Det var en mycket karaktéristisk nyans, som kom fram där mellan de bägge kammarledamöterna, som i tolkningen av det nuvarande lägets konsekvenser, såvitt jag förstår, äro ense med varandra och med mig. Det är precis samma differenser beträffande problemet som föreligga också för de enskilda staterna. Staten A kanske ser saken som herr Bagge och staten B ser den som herr Andersson i Rasjön. Skall man ha ett folkförbund, så kan det ju icke gå till på det sättet vid utformandet av dess statuter att man bara rättar sig efter vad staten A tycker eller efter vad staten B tycker, utan av överläggningen måste framgå ett resultat, som innebär, att de olika synpunkterna vinna beaktande. Man kan icke räkna med att komma till ett sådant resultat på mycket kort tid.

Det finns en realsynpunkt, som för övrigt gör, att hur klart och skarpt och tydligt man än vill markera, hur man uppfattar det nuvarande läget i avseende på sanktionssystemets tillämplighet, man i alla fall bör vara varsam då det gäller att komma till en för framtiden gällande definitiv formulering. Det är den omständigheten, att vi i denna stund icke veta för vilket Nationernas förbund en sådan ny stadga skall vara skriven. Det gör en väldig skillnad om det är fråga om ett förbund med praktiskt taget universalitet eller om det är fråga om ett förbund, som har de skavanker i fråga om medlemskapets omfattning, som det nuvarande folkförbundet faktiskt har.

Jag tror för övrigt, att i en saklig, lugn och öppen debatt i dessa ting det skall finnas också känsla för den synpunkten — och jag vågar tro, att även herr Bagge har förståelse för densamma — att det finnes andra stater, vilkas syn på dessa spörsmål vi kunna hava vissa skäl att taga hänsyn till. Även om efter vår uppfattning folkförbundets system av tvångsmedel ger en ur vår synpunkt otillfredsställande trygghet, kan det väl tänkas, att andra stater se denna sak på ett annat sätt, därför att alla stater befinna sig ju icke i samma läge. Även detta är en synpunkt, som jag tror, att det kan finnas resonans för även på de håll, där man vill gå som allra längst i fråga om befrielse för de enskilda medlemmarna från de förpliktelser, som enligt paktens bokstav föreligga men som de facto numera hava trätt ur funktion.

Herr Bagge anknöt på ett ställe i sitt anförande till vad jag hade sagt i ett anförande i Uppsala, och han anslöt sig också till det, såvitt jag kunde fatta. Det var, att den stora risken ligger i ett politiskt utvecklingsförlopp, som gör folkförbundet till en allians, till ett block mellan en viss grupp av makter, direkt ställda mot andra, utanför förbundet stående makter. För min del betraktar jag verkligen denna politiska risk såsom allvarligare än den risk, som kan ligga i att förbundspakten har sin nuvarande lydelse uti ett läge, där det allmänt måste erkännas, att det icke är möjligt att tillämpa paktens bestämmelser.

Vad denna politiska risk beträffar, så har jag nu som tidigare den uppfattningen, att det är ett svenskt intresse och ett intresse för alla de alliansfria mindre staterna att motverka varje tendens att förvandla folkförbundet till en sådan alliansgrupp, mot vilken de andra, utanför förbundet stående staterna skulle känna sig stå i en omedelbar och direkt motsättning. I det stycket kan det icke få vara tal om någon nyorientering i svensk politik. Klart och bestämt måste alltså den uppfattningen vidhållas, att Sveriges uppgift såsom medlem av folkförbundet är att vidmakthålla en åt alla håll oberoende politik. Någon orientering vare sig i det ena väderstrecket eller i det andra väderstrecket bör icke ifrågakomma. Det är min uppfattning, att man med en sådan politik

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

också skapar den bästa och tryggaste grundvalen för vårt lands självständighet. Vi hava i det avseendet för övrigt förmånen att kunna samverka med ett antal andra mindre stater uti samma belägenhet som vår och där samma uppfattning om nödvändigheten av en oberoende av alla, ifrån alla stormaktsengagemang fri politik är allmänt gängse och godtagen. Detta kan ju endast giva oss stöd i ett fasthållande av de riktlinjer för den svenska utrikespolitiken, som vi hittills hava gemensamt sökt att fullfölja.

Då det i detta sammanhang talas om faran av den s. k. ideologiska blockbildningen, är det ju icke alls på grund av någon förfäran för ideologier eller för idéer. Vi förbehålla oss naturligtvis att behålla våra idéer om demokratiens värde och betydelse för vårt folks utveckling. Nej, då man talar om faran av en s. k. ideologisk blockbildning, är det ur den synpunkten, att om till de tendenser till blockbildning, som skönjas av olika realpolitiska grunder, skulle läggas det sammankittande element, som ligger i en gemensam åskådning, så kan detta endast öka spänningen i världen och därmed också faran för en urladdning. Även demokratin bör vara på sin vakt mot de hejarop, som man emellanåt förmärker. Man skall icke låta förleda sig att tro, att allt blir gott i världen bara man utfärdar den parollen, att nu skola alla demokratier hålla ihop mot diktaturerna, och utbreder föreställningen om någon ödesbestämd framtida sammandrabbning mellan alla demokratier å ena sidan och alla diktaturer å andra sidan på den här planeten.

Jag tror icke på någon sådan ödesbestämd framtida sammandrabbning mellan dessa båda grupper. Livet och utvecklingen har många möjligheter. Och man minskar våra möjligheter att komma ifrån en sådan sammandrabbning, ifall man bidrar till att sprida den föreställningen, att den är ödesbestämd och nödvändig.

Därför vill åtminstone icke jag medverka till att utbreda den tron. Jag vill i det sammanhanget också säga, att åtskilliga av de uppmuntringsrop, som man får höra till de stora demokratierna, icke mycket tilltala mig. Jag tror icke, att det är någonting för oss svenskar att följa den parollen, att vi skola slåss till sista engelsman. För min del har jag icke mycken respekt för hjältemodet uti en sådan politik. Jag tar hellre av mig hatten för den, som menar, att vi skola slåss till sista svensk var gång man ser, att våldet genombryter den internationella rättsordningen. Men jag skall be att få omedelbart göra ett mycket viktigt tillägg. Jag kan taga utav mig hatten. Men det är med en varm önskan att det heroiska oförnuft, som talar så, aldrig skall betros med ansvaret för detta lands öden.

Våra uppgifter äro och måste vara begränsade. De måste vara begränsade med hänsyn till våra resurser och förankrade i vårt folks fasta och djupa vilja att såvitt överhuvud taget kan vara möjligt undgå att indragas i en väpnad konflikt.

Dessa våra närmaste uppgifter ligga här i Norden.

Vi böra fortsätta — det är min uppfattning — vår öppna och lojala samverkan på ett större plan. Vi böra, som det står i trontalet, vara beredda till en sådan internationell samverkan. Jag vill tillägga, för att intet missförstånd skall råda på den punkten, att då det här talas om mellanfolklig samverkan är det ett uttryck, som icke är begränsat till folkförbundets ram. Det mellanfolkliga samarbetet måste finna sina former efter de reella och faktiska förhållandena. Vi må beklaga det, vi må anse, att folkförbundet är den bästa internationella organisationen för mellanfolkligt samarbete, men när den faktiska verkligheten är den, att stora och betydelsefulla stater stå utanför, då måste vi också erkänna nödvändigheten av att finna ändamålsenliga former

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för mellanfolkligt samarbets bedrivande även utanför folkförbundets ram. Vi äro alltid beredda till ett sådant samarbete på ett vidare plan.

Men vi böra vara djupt medvetna om, att våra närmaste uppgifter ligga dock här: här i Norden. Därför menar jag också, att för vårt lands framtid och för hela den region, som vi tillhöra, är större vikt att tillmäta det nordiska beredskapsarbete, som sedan flera år pågår i de nordiska länderna, än det arbete, som vi hava att utföra i Genève för att tydliggöra omfattningen av våra förpliktelser uti den nuvarande folkförbundsorganisationen. Jag tillmäter personligen detta reella arbete, som är igångsatt i de nordiska länderna, den större vikten härvidlag. Jag tillåter mig hysa den förvisningen, att med det skall skapas ökad styrka åt alla de nordiska länderna för att kunna åt denna region av världen trygga okränkt fred och fullt nationellt oberoende.

Herr **Flyg** erhöll nu ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill bara, i den mån utrikesministerns anförande givit ett svar på min interpellation, framföra ett tack, som skulle hava varit hjärtligare, om de ironiska gliringar saknats, som detta svar innehöll. Jag ber att få säga till utrikesministern, att jag icke är ledamot av utrikesnämnden, att nämndens ledamöter äro ålagda tystnadsplikt, och att jag därför icke kan hava någon aning om, huruvida det förekommit några förfärliga statshemligheter vid nämndens sammanträden.

När utrikesministern säger, att det är överflödigt att stänga dörrarna i kammaren i ett fall som detta, faller anklagelsen tillbaka på utrikesministern själv. Om så varit förhållandet, att här icke förevarit något annat än det utrikesministern i dag sagt, varför fick icke riksdagen före resornas anträdan en information i sann demokratisk anda, som väl varit lämplig för en demokratisk regering?

Sedan ett par ord beträffande min insats i sanktionskampanjen. Utrikesministern liknade den vid en väldig kraftanspanning av Nationernas förbund. Det var ett väldigt jättebedrägeri av Nationernas förbund! När vi bekämpade detta var det därför, att vi från början förutsågo, att följden skulle bli, att Abessinien skulle utlämnas. Så låg saken till. Därför, herr Sandler, böra vi vara försiktiga, när vi försöka ironisera över, att jag i dag ställt frågan, huruvida Italien skall erkännas. Den står i full konsekvens med min tidigare intagna ståndpunkt.

Vidare yttrade:

Herr **Bagge**: Herr talman! Hans excellens herr utrikesministern råkade ut för ett missförstånd, då han lade i min mun orden, att vi hade ett relativt bra folkförbund 1920 och att vi nu skulle hava fått ett sämre folkförbund samt att det skulle vara den uppfattningen, som låge bakom mitt krav på att Sveriges riksdag får tillfälle att ånyo grundligt överväga och avgöra denna viktiga sak. Så har jag varken uttryckt mig eller menat — givetvis. Vad jag har sagt är, att 1920 års Nationernas förbund var ett *helt annat* förbund än det nuvarande. Jag har icke uttalat mig, om det var bättre eller sämre. Det kan man kanske ha olika mening om. Men jag har sagt, att den majoritet, som fattade beslutet 1920, gick ut från helt andra förutsättningar än dem, som för närvarande förefinnas. Jag var icke med på den tiden i riksdagen. Men det är ju bekant, att de flesta medlemmarna av högern då röstade *mot* ett inträde i Nationernas förbund, under det att majoriteten röstade för detta på grund av förutsättningar, vilka, som sagt, voro helt andra än de nuvarande. Då ligger det väl något ganska rimligt i det kravet, att man nu skall på samma sätt få pröva situationen i hela dess vidd.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag kan erinra därom, att i Schweiz har regeringen ställt i utsikt en sådan procedur. Det är också mycket naturligt i ett demokratiskt land, att man framställer ett sådant krav.

Jag har ingen anledning att på grund av utrikesministerns anförande modifiera mitt omdöme om Nationernas förbund och dess nuvarande svaghets-tillstånd eller de slutsatser, som jag därav dragit. Dem vidhåller jag, och jag kan icke förstå annat än att de ha sin giltighet.

Vad den senare delen av hans excellens' anförande beträffar ansluter jag mig givetvis till fullt till de uttalanden, han gjorde, då de överensstämmer med den uppfattning, som jag vid flera tillfällen sedan åtskillig tid tillbaka tillåtit mig göra gällande i dessa frågor.

Efter utrikesministerns anförande har jag ju heller icke någon anledning — vilket jag annars kanske bort hava — att gå in på herr Vougt's anförande. Det kan jag sålunda kanske få anse besvarat med vad utrikesministern här sagt.

Innan jag går över till det egentliga ämnet för min replik, nämligen statsministerns anförande, skall jag bara be att få passa på att rätta till en sak, så att det icke blir något missförstånd. Jag kanske glömmer det sedan. Det lär hava varit så, att några talare i dag påstått, att jag förbundit min ståndpunkt beträffande fartygstyperna med det de Champska betänkandet och dess resultat. Det är ett misstag. Jag har ännu ingen som helst ståndpunkt beträffande fartygstyperna, bland annat på grund av att utredningen angående dem ännu icke är slutförd. Vad jag tagit ståndpunkt till är nödvändigheten att få ersättningsbyggnaden i gång så fort som möjligt.

Jag begärde ordet, som sagt, med anledning av hans excellens herr statsministerns anförande i förmiddags. Jag har då först att göra en liten rättelse.

Statsministern sade, att jag hade velat tolka statsverkspropositionen som ett resultat av bondeförbundsledamöternas inflytande i regeringen. Han lade ut de synnerligen lyckliga förhållandena inom denna regering, där man inte ens behöver diskutera sådana avgörande och viktiga ting, utan där man är ense utan vidare. Det är den gamla bilden av två själar och en tanke, och det är ju mycket trevligt, när det kan vara på det sättet. Sedan sade herr statsministern allehanda roligheter angående de bekymmer, som jag måtte ha råkat i på grund av detta mitt uttalande. Det var roligheter som jag i hög grad senterade, men det var bara det enda lilla felet med dem, att jag *aldrig yttrat ett ord om denna sak*. Jag har inte sagt något om bondeförbundsledamöternas inflytande på statsverkspropositionen eller något åt det hållet. Jag har inte haft någon anledning att göra det. Jag vet inte, var statsministern har fått det ifrån. Möjligen har han fått det ifrån bondeförbundspressen, där man inte så litet hoverat sig över, att deras regeringsmedlemmar skulle ha varit så duktiga och ha åstadkommit hela detta resultat. Nu fingo vi ju veta, att man inte ens har diskuterat den inom regeringen. Det var ju litet försmädligt, men det kan kanske ha sin nytta att veta det.

Vidare tyckte herr statsministern inte om mina reflexioner över de konjunkturpolitiska betraktelserna i finansministerns översikt, i vilka jag instämde, på grund av att dessa betraktelser voro så olika mot regeringens föregående. Statsministern sade, att aldrig någon i ansvarig ställning gjort gällande, att det skulle ha varit de statliga åtgärderna som framkallade uppsvinget. Jag har nu för min del inte påstått något sådant. Jag har bara citerat finansministern och har glatt mig över att han har kommit så nära den ståndpunkt som jag haft sedan gammalt.

Jag skall be att få tala om precis vad jag sagt. Jag sade, att finansministern har här kommit mycket nära den ståndpunkt som intogs av oss, som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

kritiserade den våldsamma optimismen och yverborenheten hos 1933 års socialdemokratiska regering. Vi veta, att dess planer i många avseenden tett sig helt annorlunda i verkligheten än på papperet och i valagitationen. Det är därför mycket upplysande, när man nu ser, att finansministern säger, att det inte är möjligt att göra något allmänt uttalande om betydelsen av det inflytande som ifrågavarande konjunkturpolitik kan ha på konjunkturen, då detta beror på styrkan av de inom näringslivet verksamma konjunkturstyrande krafterna vid de tidpunkter då över- eller underbalanseringen kommer till stånd. Det är vad jag har sagt om den saken, och det förefaller mig, som om det skulle hålla streck. Det är ju faktiskt på det sättet, herr statsminister, att under hela tiden ända sedan 1933, då herr statsministern talade om, att regeringen skulle »bryta konjunkturen» och ända fram till herr Möllers uttalande 1936, att »regeringspolitiken hade *huvudförtjänsten* av den genomlevda krisens övervinnande», så ha socialdemokraterna på mångahanda sätt och vis gjort gällande, att det är regeringspolitiken, som väsentligen har äran av de goda konjunkturerna. Det har man gjort på mångfaldiga sätt. Jag skall inte trötta med att på något sätt framlägga belägg på det. Jag har en hel samling där hemma, om det kan vara av något intresse, allehanda uttalanden av olika slag. Herr statsministern sade t. ex. i en broschyr »Varför vi gick», att »den omläggning av arbetspolitiken, varigenom de allmänna arbetena i öppna marknaden fingo en dominerande plats snart visat sig effektiv. Arbetslösheten sjönk efter hand mycket avsevärt, och antalet anmälda arbetslösa vore nere i 30,000.» Om det inte är att säga, att det beror på de offentliga arbetena att arbetslösheten gått ned, har jag verkligen mycket svårt att läsa innantill. Vidare har herr Möller summerat ihop resultaten av den förda arbetslöshetspolitiken och likaså kommit fram till att det är denna som medfört den stora minskningen i arbetslösheten. För att nu inte tala om valaffischer — det törs jag knappast göra, ty därvidlag är ju herr statsministern så förskräckligt ömtålig — men jag kan ju i alla fall sticka emellan med följande. I en affisch, som jag såg i Göteborg under senaste valet, stod det: »Hindra en ny kris! Välj Ernst Wigforss!» Allt detta är ju så klart, att det knappast är någonting som man skulle behöva tala vidare om, ifall det inte vore så, att herrarna nu blivit generade och velat förneka saken. Speciellt gäller detta herr Möller, som vid upprepade tillfällen sagt, att den väsentliga anledningen till konjunkturutvecklingen är den statliga politiken och bl. a. att exportindustrien överhuvud taget icke spelat den roll, man föreställt sig utan en betydligt mindre roll. Nu förhåller det sig alldeles tvärt om. Om man t. ex. läser det nya konjunkturinstitutets utredning, som är mycket intressant ur många synpunkter, så finner man däri det uttalandet, att inte ens hela finanspolitiken (inklusive de offentliga arbetena) har kunnat inverka i så hög grad, att den kunnat ha haft verklig betydelse för konjunkturen i vårt land. Har den haft någon inverkan, har denna varit mycket liten, men det som varit det avgörande har varit dels exportindustriens expansion och dels den penningpolitik som har förts, särskilt beträffande pundkursen. Dessa båda saker ha gjort, att vi ha blivit i allra högsta grad mottagliga för konjunkturinflytande utifrån. Det är dessa faktorer som ha varit de avgörande. Jag vill visserligen inte förneka, att andra saker också kommit till men om vi skola lära något av erfarenheten måste vi väl ändå söka fastställa vad som varit det viktigaste i det som skett. Då herr Möller sålunda otvivelaktigt har yttrat sig på sätt jag angivit, kan jag inte komma till någon annan slutsats än att antingen har statsministern misstagit sig, eller också kan herr Möller inte anses vara i ansvarig ställning. Vilketdera som är fallet överlämnar jag åt herrarna att avgöra inbördes.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Statsministern sade slutligen en sak, som jag fäste mig vid. Han sade, att herr Bagge kan aldrig övertyga nationen om sin ståndpunkt, då den har sett, hur konjunkturen har förbättrats, under det att denna regering har varit i verksamhet. Nej, det är så sant, och det är pudelns kärna. Det ha vi sett inte bara i Sverige; även i Amerika och överallt, att det är så, att om konjunkturen gå uppåt, är det den sittande regeringen som får förtjänsten, de faktiska förhållandena må vara vilka som helst; det tjänar mycket litet till att åberopa fakta och förnuft. Detta kan ju vara mycket trevligt för en regering, som sitter i en uppåtgående konjunktur. Men hur går det, när det går nedåt? Då kan det ju också hända, att den allmänna opinionen kommer att göra regeringen ansvarig också för den saken.

Herr statsministern utlovade en finare prispokal åt den, som kunde påvisa skillnaden mellan statsministerns och socialministerns tidigare offentliga uttalanden och den uppfattning, som ligger bakom årets statsverksproposition. Jag har nu gått igenom min urklippssamling där hemma, och jag skall be att få anmäla mig till den där prispokalen. Men det får i så fall bli en objektiv prövning.

Sedan skulle jag vilja säga några ord om »reformpausen». För det uttrycket har jag också fått skulden. Sedermera har det ju kommit i dagen, att uttrycket har kommit från herr statsministerns egna meningsfränder. Jag trodde för min del, att det var en vänlighet av mig att påpeka denna reformpaus som en yttring av nyligen påkommet sunt förnuft hos regeringen, som har glatt mig i allra högsta grad, men jag har funnit, att jag tydligen har misstagit mig också här. Säg mig den glädje, som varar beständigt! Det var verkligen för bra för att vara sant, alldeles som vi kommo överens om i förmiddags. Nu förefaller det nästan som om man betraktade det som en förolämpning, att jag har talat om reformpausen och dess nytta. Sålunda uppfattade herr Möller mitt yttrande nästan som en beskyllning, som han måste försvara sig mot i ett längre anförande, däri han talade om de väldiga belopp, som regeringen hade gett ut. Om det är så, att regeringen inte menar något allvar med reformpausen för framtiden, utan den bara gäller för stunden, varom jag uttalade mina misstankar i mitt föregående anförande, då förefaller det mig också som om de reflexioner, jag gjorde i förmiddags angående vådan av en fortsatt forcering för framtiden, verkligen skulle ha i högsta grad fog för sig.

Herr Möller beklagade sig över, att jag hade använt utländska och inte svenska exempel för att visa, vart det skulle kunna gå i framtiden. Det är väl i alla fall en bra besynnerlig invändning. Beträffande denna fråga måste jag väl gå till de erfarenheter, som verkligen funnits och som ha inträffat exempelvis i de länder, som jag tog mig friheten att tala om i förmiddags. Det är ju dess bättre så, att något liknande *ännu* inte har inträffat i vårt land, utan att det är för framtiden som vi ha all anledning att vara oroliga. Det är nämligen på det sättet, att, såvitt jag kan förstå, just den föreliggande statsverkspropositionen visar, att vi ha kommit så pass långt, att vi ha närmat oss den gräns, över vilken man inte kan gå, utan att man riskerar farliga konsekvenser. Vi ha kommit därhän, att den som med bevarande av det nuvarande samhällets grunder sedermera ytterligare vill förbättra detsamma, vilket jag gärna vill, måste se sig för med mycken stor varsamhet. I det läget kan man ju inte hjälpa, att man bland annat observerar de olika uttalanden, som ha gjorts av finansministern nu senast i Uppsala och tidigare av herr Möller, i vilka det säges rent ut, fullt uppriktigt, att vad man avser är, att man skall fortsätta på den väg, man slagit in på, i syfte att därigenom komma över till nya, socialistiska samhällsformer. Det har ju också sagts, att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vad man vill är att försöka på det sättet hos så stora och olika lager av befolkningen som möjligt vinna förtroende för socialistisk politik, för att sedan föra över dem till det slutmål, man på det sättet tjänar och allttjämt är intresserad av, nämligen det socialistiska samhället. Det är ju uppenbart, att man måste intaga en annan position också till dagens frågor, om man har en sådan uppfattning, än om man har den uppfattningen, som jag har, nämligen att detta vore en ytterst olycklig samhällsutveckling för vårt land.

Jag skall be att få sticka emellan med en sak, som jag glömde bort när jag var inne på frågan om konjunkturpolitiken. Herr Möller interPELLERADE mig mycket emfatiskt angående min och högerens uppfattning i fråga om de offentliga arbetena och deras användbarhet mot en depression. På den frågan kan jag bara svara, att jag tror, att herr Möller denna gång liksom många gånger tidigare sammanblandat de båda olika syften, i vilka man kan använda de offentliga arbetena under en depression. Å ena sidan kan man ju använda dem för att försöka åstadkomma en motkonjunktur, som det heter, d. v. s. att försöka inverka på hela konjunkturläget, å andra sidan för att ge uppehålle åt de människor, som bli arbetslösa under en depression. Det är ju två alldeles olika saker. Vad beträffar frågan om att åstadkomma en motkonjunktur genom offentliga arbeten kan jag bara vidhålla vad jag sade i förmiddags, nämligen att erfarenheten ju visat, att det helt enkelt inte har gått att åstadkomma någon motkonjunktur med hjälp av de offentliga arbetena. Det som man däremot skall arbeta på och givetvis bör arbeta på är, herr Möller, att åstadkomma en *utjämning* av de offentliga arbetena så mycket som möjligt. Vi äro ju ännu långt från *det* målet. Om vi arbeta på det målet, så tror jag, att det är en alldeles tillräcklig uppgift för närvarande.

Vad så beträffar den beredskapsbudget, som är framlagd, förefaller den mig innebära ett givet framsteg framför de förhållanden, som tidigare ha rått på detta område, då man bara har beviljat klumpsummor, som vederbörande sedermera ha fått förfoga över som de ha velat. Jag tror, att det är mycket bra att på det sättet få fram en kritisk granskning på vanligt sätt i riksdagen av dessa anslag. Det kan mycket väl hända, att bland dessa anslag finnas sådana, som i och för sig äro lämpliga och nödvändiga och böra beviljas, och då komma vi naturligtvis efter den granskningen att vara med på sådana anslag. Däremot tror jag som sagt inte det bittersta på möjligheten att kunna använda dessa offentliga arbeten till åstadkommande av en motkonjunktur.

I fråga om möjligheterna att medelst offentliga arbeten underhålla arbetslösa vill jag bara ännu en gång liksom i förmiddags hänvisa till statsutskottsutlåtandet i denna fråga vid förra riksdagen, vilket godtogs av riksdagens båda kamrar. Däri framhöll man, att om beredskapsarbetena skulle användas för att ge arbetslösa uppehålle, borde arbetena ha vissa specifika egenskaper. Dessa egenskaper äro precis de egenskaper, som ha varit karakteristiska för de gamla reservarbetena. Om man nu vill kalla reservarbetena för beredskapsarbeten, så gör det mig precis detsamma. Vi ha ju gjort en sådan om döpnig en gång förut, när vi döpte om nödhjälpsarbetena till reservarbeten. Det avgörande är, att de skola ha en sådan karaktär, att de äro lämpliga för vår arbetslöshetspolitik, vilket i stor utsträckning inte har varit fallet med de s. k. beredskapsarbeten, som hittills ha förekommit.

Vi bruka ju ofta i dessa debatter komma till en punkt, där vi komma tillbaka till »ledstjärnorna» i det socialdemokratiska programmet. Herr statsministern ville visst inte höra talas om dem, men så snart man kommit fram till en viss punkt av resonemanget, ser han ju dem i alla fall blinka emot sig, och han blinkar också tillbaka emot dem ett litet tag på det där litet småtrevligt listiga sättet som är honom eget. De få finnas där, stjärnorna, men de

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

få inte synas, i alla fall inte alltför mycket, ty då kanske de skulle kunna skrämma hjälptrupperna på flykten, och det vore ju inte bra. För oss inom högern är *målet* för hela samhällsutvecklingen det viktigaste. Vi hålla fast vid detta, och i den mån det dagliga arbetet och de dagliga besluten inverka på detta mål, och man har olika uppfattningar om detta mål, olika samhälls-åskådningar, så är det ju uppenbart, att man öppet bör göra detta klart för alla, så att man vet var man har varandra och så att svenska folket får veta vartåt de olika partierna sträva. Den filosofiska behandling av det beståendes begrepp, som statsministern gav sig in på i förmiddags, visade snarast, att för honom allting flyter. Jag tycker, att det i själva verket skulle vara ganska obehagligt att ha det så, att allting flyter i tillvaron. Det finns ju i alla fall vissa värden, som stå fast och som man inte bör söka komma ifrån. Det ha vi på högerhåll en mycket bestämd uppfattning om, och det är därför, som vi äro så envisa i fråga om sådana ting, där vi anse, att dylika värden stå på spel.

Statsministerns historieskrivning har jag inte någon anledning att inlåta mig närmare på. Hans exposé visar emellertid, hur utomordentligt belåten han alltjämt är med sig själv, sin regering och sin tillvaro i alla avseenden. Det är säkert mycket angenämt och mycket trevligt, men nog tycker jag i alla fall, att den måste ha en »struttende sund samvittighet», som i våra dagar i sin belåtenhet inbegriper också ansvaret för 1925 års avrustning. Tänk vad alla dessa år sedan 1925 betytt då försvaret har fått förfalla! Statsministern talade om, att den sociala anhopningen har gjort det nödvändigt att forcera de sociala problemen och att komma med en mängd stora förslag på en gång. Men hur är det med försvarsfrågan? Har det inte beträffande denna fråga också varit på det sättet, att på grund av vad man gjorde 1925 och vad man inte gjorde hela tiden ända till 1936 ha hopats behov, som verkligen äro av minst samma betydelse och omfattning som de sociala problemen? Det förefaller mig innebära ett stort ansvar att ha varit med om detta. Till min vädjan, att årets riksdag skulle få taga ställning till ersättningsbyggnaden vid flottan i år, sade statsministern ett blankt nej. Han ville ha tid på sig; han ville inte förhastna sig. Så låter det nu, när det gäller en fråga, vars lösning kan betyda frågan om vi skola kunna hålla vårt land utanför ett krig eller ej, frågan om vår självständighet. Nog är det underligt att man här icke gör sig någon brådska. Detta är ju desto egendomligare, som man nu dess bättre har accepterat 1936 års uppfattning om försvarets nödvändighet och gått ifrån 1925 års uppfattning. Ansvaret för detta kommer att vila på regeringen, och jag anser, att detta ansvar är mycket stort.

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Redan den sena timmen förbjuder mig att gå in på något utförligare bemötande av herr Bagges senaste anförande. Vad angår kris- eller välfärdspolitiken — hur man nu vill kalla den — och den s. k. reformpausen, så gav faktiskt icke detta herr Bagges anförande mig någon anledning till replik; det innehöll ett upprepan- de av meningar, mot vilka jag ställer mina meningar. Vad som egentligen gav mig anlednig begära ordet var slutet av anförandet.

Jag får fästa herr Bagges uppmärksamhet på att jag icke talade om min belåtenhet med vad som skedde 1925. Jag hänvisade till 1925 för att illustrera att man i olika lägen kan från samma principiella utgångspunkt komma till olika praktiska resultat. Men jag ångrar heller icke vad som skedde 1925. Hade detta icke skett hade vi kanske i dag haft en stor försvarsorganisation utan innehåll. Vad som skedde innebar en ekonomisk anpassning som var nödvändig, samtidigt som det givetvis fanns även andra skäl som motiverade

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

nedrustningen. Och jag skulle tro, att det varit lättare för det nu förstärkta försvaret att växa fram ur 1925 års härordning än om man haft en stor ram, som man aldrig haft råd att fylla. Vi voro efter 1914 års beslut på väg att på sådant sätt överlasta vårt folk i militärt avseende, att jag är tämligen säker på att om den utvecklingen fått fortgå, det hade varit andra än jag som i dag måst beklaga detta. Jag har ingen anledning att se på 1925 med några ursäkter.

Beträffande betydelsen av att få fram typutredningen ett år tidigare eller senare förstår jag inte herr Bagges resonemang. Vi leva i en osäker värld, därför rusta vi upp nu — men vi bygga inte fartyg i en handvändning. Om man tror att man nu när som helst står inför nödvändigheten av att använda fartygen i fråga, skulle ju saken mycket tidigare ha forcerats.

Det lilla beska slutet på herr Bagges tal förtog litet av hans försök att även i repliken hålla uppe den vänliga ton, som vi använt mot varandra här i dag. Jag vill emellertid på ännu en punkt replikera.

Det är ganska märkvärdigt att vi i våra debatter ha så väldigt svårt att höra efter vad som säges och att återgiva yttrandena korrekt. Jag har icke talat om att allting flyter. Jag har talat om att allting utvecklas och växer, att det finns ingenting som är bestående i den meningen, att det faktiskt förblir som det är. Det växer ständigt fram nya former, i samhällena som i fråga om allting annat. Detta betyder icke, att man inte skall söka bevara allt det goda som man kan ha lyckats uppnå under utvecklingens gång, bevara detta in i det nya och komplettera det med nytt gott. Nu säger herr Bagge, att han och hans meningsfränder ha sitt mål alldeles klart, de fasthålla det och låta inte rubba sig. Jag förmodar att i denna förklaring ligger en bekännelse till den privatkapitalistiska produktionsordningen, byggd på den fria företagsamheten, och att herr Bagge vill ha sagt, att han under alla förhållanden fasthåller vid denna.

Får jag framställa en fråga! Om herr Bagge och hans partivänner en dag skulle upptäcka att denna samhällsordning betyder onödigt lidande för stora grupper inom folket, skulle då formen vara förmer för herr Bagge än detta att hjälpa människorna till en människovärdig tillvaro? Jag har aldrig sagt att mitt mål är socialisering — jag betraktar den som en form. Jag har sagt: mitt mål är att göra ett samhälle, där människorna ha det tryggt och gott, och i det arbetet kommer jag inte att visa någon hänsyn till den ena eller andra formen, som stänger möjligheterna att göra det gott för människorna.

Det där, säger herr Bagge, det är allmänna talesätt — vi vilja detsamma. A la bonne heure, säger jag, jag accepterar: vi vilja detsamma, att människorna skola få det bra här i Sverige. Därför går numera även högern med på mycket vittgående sociala reformer. Men komma vi, jag upprepar det, en dag dithän där det befinns att just det sätt, varpå vår produktion nu är organiserad, står som ett hinder för att göra samhället så gott det kan bli, skulle då herr Bagge säga: nej, det får gå med människorna hur det vill, ty den kapitalistiska produktionsformen håller jag på under alla omständigheter? Han kommer icke att kunna sägas så, ty då kommer han bara att fösas undan av krafter, som icke låta bestämma sig av formen utan av realiteter och hänsyn till människornas bästa.

Ungefär samma ting kan jag säga när det gäller den här reformpausen. Herr Bagge tycks mena att nu ha vi kommit så långt att vi för närvarande inte kunna genomföra flera reformer. Herr Österström talade helt andra ord. Han visade hur oändligt mycket som återstår att göra. Det var naturligtvis inte riktigt då han sade, att vi inte ha gjort ett dugg för de barnrika familjerna — visst ha vi tänkt även på dem. Men jag är ense med honom om att vi ha gjort

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

alldeles för litet. Jag kan dock icke acceptera hans uppfattning, att vi inte gjort något för de produktiva grupperna. Jag misstänker att änkor också få arbeta och att de och deras barn, som nu växa upp, också utgöra en mycket nyttig produktiv grupp. I första hand ha vi tänkt på dessa därför att de äro mera utlämnade än andra, och vi ha tänkt på åldringarna av samma skäl. Men det hindrar naturligtvis inte att det för oss även är ett problem hur man skall hjälpa de människor i detta utmärkta samhälle, som trots att de knoga från morgon till kväll inte kunna försörja sig och de sina ordentligt. Det är en anklagelse mot herr Bagges utmärkta privatkapitalistiska ordning, att vi ha stora grupper, om vilka en annan man, som också är anhängare av denna ordning, här måste stå fram och förklara, att de leva i sådana förhållanden, att man blir rent förtvivlad när man närmare betraktar dem.

Vi komma åter till min fråga. Om det nu är så att det finns massor av folk i vårt land, vilkas barn inte få det nödvändiga och vilka själva trots allt slit inte kunna leva människovärdigt, skola vi då nöja oss med att säga: eftersom skatteprocenten redan är 175 kunna vi icke göra något för dessa människor? Jag vill icke detta. Det tycks vara där skillnaden går mellan oss. Men vi få inte stirra oss blinda på svårigheterna, utan vi måste tänka på människorna. Vi skola också finna utvägar, antingen det sedan gäller att bättre fördela vad vi ha eller skapa produktionsformer, som ge säkrare underlag för en allmännare välmåga.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Härefter lämnades ordet för kort genmäle till herr **Bagge**, som anförde: Jag skall bara be att få svara på herr statsministerns fråga. Om jag skulle upptäcka att jag har orätt i min uppfattning, kan statsministern vara övertygad om att jag omedelbart skulle erkänna detta. Det är självfallet, så gör varje anständig människa. Men så länge jag överhuvud taget har den uppfattningen jag har, kommer jag givetvis att vidhålla den. Och det är just därom som enligt min mening det väsentliga i den här diskussionen rör sig.

Herr statsministern sade att i »herr Bagges utmärkta samhällsordning» finns så mycket lidande och bekymmer som vi måste få bort. Ja, visst skola vi göra det. Men den stora skillnaden i åskådning mellan oss ligger ju däri, att jag tror på möjligheten att det kan ske inom den nuvarande samhällsordningen så långt det överhuvud står i mänsklig förmåga och att vi komma längre inom denna samhällsform än inom en samhällsordning, som är vad man brukar kalla för socialistisk. Med en socialistisk samhällsordning äventyras icke endast välståndet, utan med den riskeras också enligt min mening andra och högre värden: medborgarnas frihet, möjligheten att upprätthålla folkstyret och mycket annat som för mig är av avgörande betydelse i livet. Vi ha olika mening om dessa grundläggande ting, och då har man naturligtvis både rättighet och skyldighet att klara upp den saken.

Slutligen tycker jag det är ett egendomligt resonemang, när statsministern säger, att därför att det tar lång tid att bygga det nya fartyget, så kan man vänta. Det förhåller sig väl alldeles tvärtom. Just därför att det dröjer så länge, innan man kan få fartyget färdigt, är det bråttom. Om vi inte få fram ett principbeslut härom i någon form denna riksdag, dröjer det ända till 1944, innan fartyget kan vara färdigbyggt. 1941 faller pansarskeppet »Sverige» för åldersstrecket. Detta innebär, att vi skulle vara utan ett sådant fartyg under tre år. Är det inte av vikt i dessa tider att åtminstone försöka nedbringa den tiden till två år i stället för tre?

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Härpå yttrade:

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Jag sade ursprungligen att det är viktigt att vi få tillfälle pröva, att det vi bygga är just det vi behöva. Jag vill vidare påpeka att byggandet ingalunda är inställt, utan att man alltså fortsätter med god ersättningsbyggnad. Jag kanske får tillägga att våra »Sverige»-skepp anses inte vara av den klena beskaftenhet, att den ursprungligen beräknade åldersgränsen med nödvändighet måste iakttagas.

Vad jag emellertid framför allt velat betona är vikten av att man nu tar sig en funderare och inte bara börjar bygga fartyg, som man kanske sedan finner icke vara lämpliga för vår flotta.

Herr Carlström: Herr talman! Jag har inte begärt ordet för att i likhet med näst föregående talare, herr Bagge, få någon prispokal av herr statsministern. Jag brukar ha dålig tur med att få hans erkännande, och jag skall med hänsyn till den sena timmen inte heller pröva mina krafter i långdistanslöpning; jag tror inte det är skäl i att göra det nu vid denna tid på natten.

Då jag redan för ett par dagar sedan såg, att herr Svensson i Grönvik begärt ordet som tredje man i denna remissdebatt, fick jag nästan den uppfattningen att han tänkte anmäla sig till oppositionen, den lilla opposition som nu kan finnas här i kammaren, och kanhända också skulle gå in på ett ämne, som även jag tänkt något beröra, nämligen jordbruksspörsmålen. Men herr Svensson i Grönvik anslöt sig i sitt anförande, som vi hörde, inte till oppositionen utan gick i stället in för att, redan innan statsministern gjorde det, försvara regeringens politik. Jag återkommer emellertid till herr Svensson senare.

Jag begärde ordet i denna debatt av den anledningen att även jag ville säga några ord om statsverkspropositionen, enkannerligen då om finansministerns resonemang i anknytning till budgetförslaget. Herr statsministern har ju redan tidigt i dag konstaterat, att denna debatt gått i blommornas och »blidvädrets» tecken, och det var ju bara tråkigt att herr Bagge nu på kvällen skulle börja plocka tillbaka en del blommor, varigenom det blev litet otrevligt mellan honom och statsministern.

Det har beträffande budgetförslaget från skilda håll erkänts, att herr Wigforss i detsamma resonerat ganska försiktigt, och litet var kan långa stycken vara med på hans resonemang. En viss återhållsamhet kännetecknar såväl detta som trontalet, och det är väl också detta som i någon mån åstadkommit blidvädret i denna debatt, närmast då det gäller den finansiella sidan av saken. Och jag går gärna med på att herr Wigforss' uppläggning av frågan i budgetförslaget i stort sett, är ganska riktig, och vi kunna litet var gilla att han nu försöker känna sig för i fråga om vad man har råd till eller inte råd till. Vi äro ju alla intresserade av att göra det bästa möjliga och genom sociala reformer eller annorledes ordna på bästa sätt för vårt folk. Det var i varje fall roligt att i finansministerns uppläggning se, att han nu fullt erkänner att vi litet var varit med om beslutet; jag har kanske inte varit med på alla punkter precis, men det räknar han nog inte heller med. Vi få desslikes en tydlig inuit om att även i fortsättningen hålla samman och att, då det gäller ökade utgifter, komma överens om hur det skall handlas. Han menar, att ha vi bara en god tro, så kommer nog framtiden, även om det kanhända blir besvärigheter med försämrade konjunkturförhållanden, att te sig ganska dräglig.

För min del måste jag säga att jag gärna hoppas, att det skall bli så som finansministern siar om, att vi under de bättre konjunkturerna skola kunna spara en smula till stöd i lågkonjunkturerna och för att om möjligt motverka deras följder. Men kontentan av finansministerns resonemang är ju ändå, att vi

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

här i landet på längre sikt — under lågkonjunktur som högkonjunktur sammanlagt — icke »ha råd» att ha sämre tider än vi ha nu under denna *högkonjunktur*. Ty även om vi nu lyckats betala av en del skulder och sanera efter den senaste krisen, är det ett faktum, att utgångsläget nu är helt olika mot låt oss säga år 1933 och närmaste åren efter. Vi ha sedan dess gått med på utgifter, som automatiskt komma att steg för steg ökas, en sak som vi egentligen icke kunna göra något åt. Vi ha kommit upp till en ordinarie budget, som med en betydlig summa överskjuter den vi hade 1933.

Sedan är det en annan sak. När vi tala om vad vi orka med eller icke är det icke bara fråga om *statsutgifterna*. Om vi se på en kronodebetsedel för t. ex. en jordbrukare, som har en sammanlagd skatt på kanske 125 eller 150 kronor, finna vi, att det är en försvinnande liten del, som *staten* får med av denna skatt. Debetsedeln omfattar mest *kommunala* utgifter, landstingsskatt, vägskatt o. s. v., och summan av dessa blir ganska stor. Det är icke bara staten, som ökar sina utgifter, utan även kommunernas ökas, ofta på statens tillskyndan. Det talas visserligen om, att staten skall lätta kommunernas skuldbördor och utgifter, men hur har det egentligen gått med den saken under de senare åren? Trots att staten försökt att taga en del av kommunernas uppgifter på sig och trots de goda tiderna ha utdebiteringen på skattekrönorna i regel icke sjunkit. I kommunerna och i landstingen börjar man ha en känsla av att även om staten då och då erbjuder sig att bidra till det ena eller andra ändamålet, blir det ganska dryga utgifter när det gäller att så att säga effektuera ordern. Jag kan bara taga ett exempel. Vi äro nu i färd med att genomföra distriktsvården ute i landstingsområdena. Socialministern yttrade till statsrådsprotokollet vid lagens genomförande angående denna sak, att vi måste taga det hela försiktigt; och det finns icke ens sjuksköterskor nog att anställa, om vi skulle genomföra organisationen på en gång. Men när vi därhemma gjorde upp planerna och så att säga lade ut endast de grövre maskorna, hette det från medicinalstyrelsens sida: vi kunna icke godkänna detta, vi gå icke med på ett mindre genomgripande system, utan hela nätet skall vara klart från början. Det är givet, att det måste taga tid, innan vi få planen genomförd, och det blir en rätt betungande historia för landstingen. För övrigt är det så även på andra områden. När det gäller sinnessjukvården t. ex., som staten ju helt skulle övertaga, ha landstingen ännu mycket att dragas med, och en hel del av det vi under senare år beslutat på skilda områden som egentligen borde anses som rent statliga angelägenheter få landstingen effektuera och draga kostnaderna för. Det är således icke bara när det är fråga om statsutgifterna, som det kan vara tal om vad vi orka med eller icke, utan detta gäller även de kommunala utgifterna. Vi skola väl hoppas, att konjunkturerna skola bli så bra, att vi kunna bära det hela. Men nog är det anledning att spörja sig, *hur långt man kan gå och vilken takt man har råd att fortsätta.*

Jag skall nu återvända till herr Svensson i Grönvik. Han konstaterade, att alla partier givit avkall på sin förutvarande inställning, och sökte påvisa, att bondeförbundet i det fallet kanhända icke var värst. Detta är väl en sak, som det ej lönar gräla om här i riksdagen. Det är förresten inte »modernt» att hålla på sin gamla ståndpunkt. Herr Svensson i Grönvik menade också, att det samförstånd, som råder mellan regeringspartierna, varit till välsignelse, och det har jag ingen anledning, särskilt när det gäller 1933 års uppgörelse, att här tvista om. Han menade, att det betyder också åtskilligt att utåt kunna visa, att vi äro ett folk, som kan hålla ihop, när det är fråga om de inre förhållandena i landet. Det var nog inte heller utan att han ville tillgodoräkna sitt parti en smula av den återhållsamhet, som det talats om här i dag. Det var bara tråkigt, att statsministern strax efteråt konstaterade, att det *icke varit några skilda me-*

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ningar inom regeringen, utan att man på alla punkter hade samma uppfattning. Detta kan ju för all del vara bra. Men kan det icke bli litet besvärligt en gång, herr Svensson, ifall man skall börja gå sina *egna* vägar, att hitta reda på sig själv, när det nu blivit så utomordentligt bra, att det knappast behöver talas om några skilda meningar beträffande de föreliggande problemen?

Det är bra, det kan jag gå med på, att man visar samförstånd, och herr Wigforss gick med på det när det gällde välfärdspolitiken. Men det kan vara bra att visa detta samförstånd även när det gäller andra saker än frågorna i riksdagen. Varför skulle man inte kunna visa litet samförstånd ute i bygderna och kommunerna, t. ex. då det gäller hushållningssällskap och lands-ting och sådant. Där har det visat sig, att det parti, som herr Svensson i Grönvik tillhör, gärna håller *på sitt*, och finns det några möjligheter att få hand om ledningen, så tycker man nog det är besvärligt om det är några andra, utom möjligen socialdemokraterna, som vilja vara med då det gäller den saken, försåvitt styrkan räcker till för att tillgodose sig själv.

Vad det gäller jordbruket så är det visserligen sant, att under det nu gångna året priserna på jordbrukets produkter ju varit skäligen hyggliga. Herr Svensson menade, att jordbruket enligt mångas mening inte hade fått tillräcklig kompensation. Det har det ju inte, men han visste inte heller något sätt att komma därhän. Det är inte så lätt för jordbruket att hålla sig framme som andra. Så snart det gäller livsmedel observerar man gärna höjningarna på ett sätt som gör, att de andra få kompensation, och de komma, hur vi vända oss, gärna före.

Frågan om småbrukarna här i landet är ju ett ömtåligt ämne att röra sig omkring — det veta vi ju sedan ett par år här i en remissdebatt. Men det är väl ändå så att dessa småbrukare ha det rätt besvärligt, och just *de* ha svårast att få någon kompensation. När statsministern på förmiddagen sade, att det är inte sant att det är bra ännu för stora delar av vårt folk, går jag med på det. Jag går gärna med på att, när det gäller dessa småbrukare det inte är bra som det är. Jag skall då inte räkna med de 120,000, som ha mindre areal än 4 tunnland, ty dem kan man egentligen inte räkna till småbrukarna, men det finns enligt statistiken bortåt 215,000, som ha mellan 4 och 20 tunnland, och dem kan man ju räkna till småbrukarnas kategori. Jag är övertygad om, att om man verkligen gjorde en undersökning här i landet om hur människorna i olika sysselsättningar ha det, skulle man nog finna att dessa småbrukare ha det ganska besvärligt och att det egentligen är de, som minst ha lyckats att komma med, då det gällt att få kompensation för den fördyring på skilda områden, som även de få underkasta sig. Jag tror också att det blir nödvändigt att försöka utreda, om det finns några möjligheter överhuvud taget att ge åt dessa mindre jordbrukare i landet en bättre ställning.

Man säger nu, att man skall utöka deras gårdar o. s. v. Ja, men mina damer och herrar, hur många år tar det innan vi komma dit hän, att de småbruk, som nu äro för små, komma att bli tillräckligt stora? Det är närmast ett talesätt, och det kommer att dröja generationer innan vi komma så långt.

Herr Svensson i Grönvik sade emellertid, att han var inte med på att värdesätta arbetet vid jordbruket sämre än andra sysselsättningar, och han nämnde även, möjligen med tanke på arbetstidslagen, lantarbetarnas förbättrade ställning, som ju på sätt och vis har lett till att en del av jordbrukarna, som nu ha dessa lantarbetare i sitt arbete, ha fått det kanhända litet besvärligare än förut. Ja, kan man komma därhän, att vi inte behöva säga, att jordbrukets arbetare få sämre betalt för sitt arbete än andra. Genomsnittligt sett, så är jag mycket belåten. När vi komma så långt skall jag inte alls klaga för

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

småbrukarnas del. Det är emellertid uppenbart, att det blir ingen lätt sak för någon att åstadkomma, men vi kunna ändå inte komma förbi att denna del av landets jordbrukare är så stor, att man måste allvarligt räkna med dem, då det gäller att tala om svenskt jordbruk.

Jag skall inte fortsätta längre. Jag skall bara återgå ett ögonblick till herr statsministerns tal om »blidvädret». Han kände det, tror jag, själv nästan en smula tryckande här på förmiddagen. Det blev nästan för mycket av det goda. Han blev inte riktigt i form som vanligt, han kände tydligen luften litet kvav. På slutet av sitt första anförande blev han emellertid så varmhjärtad att han till och med inbjöd folkpartiet att komma med i denna regering »Allt för alla», som vi nu ha. Jag svarar inte mer än för mig själv, men jag är litet rädd för att det också kan bli för mycket av samförstånd, så att man inte vet, som jag sade förut, var man är hemma. Jag är också rädd för att statsministerns vidöppna famn kan bli en politisk sotsäng för den som lutar sig i densamma. Jag för min del föredrar, om jag nu skall mista det politiska livet, att göra det på slagfältet. Jag tycker det är renare spel och till och med ärofullare.

Herr Senander: Herr talman! Jag har tänkt att syssla litet med de utrikespolitiska frågorna. Men först vill jag ge en liten rak vänster åt herr Flyg, som lär honom att vara försiktig nästa gång han talar om husbondens röst. Vem var det, som på sin tid hade Ivar Kreuger till sin husbonde? Vem är det, som talar med husbondens röst här i kammaren och i sitt tidningsorgan, då det gäller affären Torsten Kreuger? Vem är det, som av en händelse, som ser ut som en tanke, alltid råkar hamna på samma linje som Hitler och Mussolini i utrikespolitiska frågor? Jo, det är den verkliga revolutionären Nils Flyg. Och med detta är jag färdig med honom.

I årets trontal har man funnit det vara angeläget att peka på den »fortsatta internationella oron». Detta konstaterande är på sin plats. Ingen kan ju undgå att se den dragkamp, som pågår mellan krigets och fredens krafter. Ingen kan frigöra sig från känslan av att världen vilken dag som helst kan störtas i ett nytt världskrigs avgrund. Krigsanstiftarna äro beredda att sätta den tändande gnistan till krutdurken.

Denna kamp mellan krigets och fredens krafter har under det gångna året framför allt karakteriserats av de fräckaste framstötarna från de fascistiska krigshetsarna. De fascistiska staternas intervention i Spanien har antagit allt öppnare former. Man gör sig nu icke ens besvär med att dölja sin intervention. För varje gång den beryktade noninterventionskommittén träffat en ny överenskommelse, ha de fascistiska staterna svarat med ökad intervention, åtföljd av hänfulla och utmanande ord och åhävor gentemot de demokratiska staterna. För att ytterligare understryka sitt förakt för alla internationella förpliktelser i fredlig anda har Italien, som bekant, lämnat folkförbundet och i stället anslutit sig till det speciella krigsblock, som går under skylt av »Anti-Kominternpakten».

Fasciststaten i fjärran östern har startat ett nytt rövartåg mot Kinas fredliga folk. Det imperialistiska syfte med överfallet maskeras med fältropet: Bort med de vita från Asien! Hur mycket detta fältrop är värt belyses därav, att de gula och »ariska» fascisterna äro intimt förbundna genom »Anti-Kominternpakten» för imperialistiska mål och syften. Liksom de »ariska» fascisterna maskera sina imperialistiska strävanden med ovetenskapliga och enfaldiga rasteorier, söka de gula fascisterna rättfärdiga sina rövartåg mot Kina genom att framställa sig som den gula rasens frälsare från de vitas herravälde. Och i kraft härav ödelägga de gula fascisterna kinesiska städer och byar och mör-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

da massor av det kinesiska folket. Här ha vi den verkliga »gula faran». Från Österns folkmiljoner hotar ingen sådan fara. Fascismen överhuvud taget utgör ett hot mot den mänskliga kulturen och framåtskridandet.

Samtidigt som de fascistiska krigsanstiftarna härja i Spanien och Kina utföra de ett systematiskt mullvadsarbete i Mellaneuropa och de nordiska staterna. De ingripa öppet i andra staters inre angelägenheter för att inifrån underminera dessa länder och göra dem till fascistiska lydstat eller helt ställa dem under sitt herravälde. Ett typiskt exempel på detta undermineringsarbete ha vi i den s. k. Cagoulardaffären i Frankrike. Den har blottat, att de fascistiska staterna icke sky några medel att genomföra sina syften och — vilket är mycket viktigt — att de därvid ha hjälp av officerare och storkapitalister, som icke draga sig för att begå landsförräderi.

Kort sagt: överallt när det gäller att stifta oro, organisera sammansvärjningar och kupper eller att genomföra rövarkrig mot andra länder och folk spårar man de fascistiska krigshetsarnas blodbesudlade händer.

De fascistiska staterna eftersträva en nyuppdelning av världen. Vad de hittills företagit sig beträffande Spanien, Kina och Abessinien är endast förberedelser i syfte att skapa strategiska stödjepunkter för nya erövringståg mot andra länder och folk. Det är emellertid ganska klart, att genomförandet av dessa planer förutsätter, att de stater, som i dag ha intresse av att undvika kriget, desorganiseras och försvagas. De fascistiska staterna söka därför skrämma eller locka, framför allt de mindre staterna, att bryta sig ut ur gruppen av för närvarande fredsintresserade makter. Genom löften och utfästelser försöka de också förmå de demokratiska stormakterna att hålla sig passiva gentemot de fascistiska rövartågen. Englands hållning är ett bevis för att fasciststaterna delvis lyckats i dessa sina strävanden. Samtidigt som detta sker, utvecklar man — ganska naturligt för övrigt — en rasande hets mot Sovjetunionen, vilket land utgör den allra bästa motvikten mot krigets och fascismens krafter. Därigenom vilja fasciststaterna dels maskera sina imperialistiska planer och dels vinna hela världens reaktion på sin sida i det kommande kriget om herraväldet på jorden.

Man tycker, att de fascistiska krigshetsarnas planer skulle vara uppenbara för de demokratiska staterna. Jag tror säkert, att dessa stater också ha väl reda på fascismens yttersta strävanden. Men deras handlingar hittills ha endast varit ägnade att uppmuntra krigsanstiftarna och i vissa fall kan man t. o. m. påstå, att s. k. demokratiska staters regeringar spelat under täcke med de fascistiska staterna. Enligt folkförbundets statuter hade ju folkförbundsstaterna oavvislig skyldighet att inskrida mot de fascistiska angriparna. Men i stället för att fullgöra sin plikt ha de lämnat de överfallna folken i sticket. Därigenom ha de fascistiska rövarna blivit allt fräckare och uppträtt alltmer pockande gentemot andra stater.

Den yttre motiveringen till denna undfallenhetspolitik, som nyligen så varmt försvarades av hans excellens herr utrikesministern, har varit, att man därigenom velat rädda freden. Men vad har i stället inträffat genom just denna undfallenhetspolitik? Jo, att de fascistiska staterna tämligen obehindrat satt igång det ena rövartåget efter det andra och därmed förstärkt sina positioner gentemot de stater, som i dag ha intresse av att undvika krig. I stället för att freden räddats har krigshotet stegrats genom de fascistiska staternas genom folkförbundsstaternas svaghet och undfallenhet möjliggjorda krigiska och andra utrikespolitiska framgångar.

Undfallenhetspolitiken kan heller icke ursäktas med talet om de fascistiska staternas styrka. Som jag förut nämnt, äro de i nuvarande stund fredsintresserade staterna tillsammans betydligt starkare än de fascistiska staterna. De

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

senare ha icke lyckats med sina krigiska förehavanden på grund av sin styrka utan tack vare de demokratiska staternas undfallenhet och flathet. Vi äro övertygade om att ett energiskt och målmedvetet motstånd mot fascismen är enda medlet att slå ogärningsmännen tillbaka. Det spanska folket, som från början var vapenlöst och utlämnat av alla makter med undantag av Sovjetunionen och Mexiko, håller ännu i dag, ett och ett halvt år efter upprorets utbrott, framgångsrikt stånd mot upprorsmakarna i det egna landet och två fascistiska interventionsarméer. Segrarna vid Guadalajara och Teruel ha visat hela världen vad ett folk förmår i kampen för sin rättvisa sak, samtidigt som de påvisat ihålligheten i de fascistiska stormakternas skryt om sin politiska och militära fasthet och styrka.

Vi äro övertygade om att ett bestämt uppträdande från de demokratiska staternas sida gentemot de fascistiska gangsterstaterna skulle kvävt deras krigsplaner i sin linda. Tyvärr har emellertid hans excellens herr utrikesministern signalerat nya eftergifter, en fortsättning av den gamla blindbocks- och undfallenhetspolitiken gentemot de fascistiska staterna. Jag tror, att de signaler, som gåvos från regeringssidan i detta fall, icke stå i överensstämmelse med den uppfattning, som den stora massan av vårt folk har i dessa frågor.

Mot bakgrunden av de fascistiska staternas brottsliga krigspolitik måste vi bedöma vår egen och de andra nordiska staternas ställning. Den tyska fascismen är det allt överskuggande hotet mot de nordiska staternas frihet och självständighet. Förhållandena i Danmark ha väckt en berättigad oro i hela Norden. Ekonomiskt och politiskt sett utövar den tyska fascismen ett synnerligen starkt tryck på Danmark. Det bruna propagandanätet omspanner redan praktiskt taget hela landet. En mångfald organisationer under »kulturell» och »ekonomisk» täckmantel arbeta intensivt för Tredje riket. Nationalsocialistiska bulvaner köpa upp danska bondgårdar åt tyska intressenter. En hel här av agenter och spioner verkar under olika förklädnader.

Det är klart, och jag tror att ingen bestrider vad jag nu säger, att hotet mot Danmark inte kan lämna vårt land oberört. Danmarks öde är otvivelaktigt Sveriges öde. Den nazistiska »kärleken» till vårt land är för övrigt inte mindre än den till Danmark. Sveriges malmtillgångar äro i hög grad eftersträfvansvärda för de tyska krigsivarna. Den svenska malmen är en av förutsättningarna för Tysklands upprustning och krig. Aktierna i aktiebolaget Nya Norrgruvorna befinna sig nästan helt i tysk ägo. Krupp innehar 26 procent, industrifamiljen Haniel 26 procent och den tyska gruvkoncernen Hösch-Köln-Neu-Essen 26 procent. Under tyskt inflytande stå dessutom Stora Langviks Gruv A.-B., Lekombergs gruvor, Dala-Finnhyttan, Ekorrbottens Gruv A.-B., Aktiebolaget Zinkgruvor och Gruv A.-B. Dalarne. Talrika firmor med svenska namn ha bakom sig rent tyska företag. Vad här anförts är tillräckligt för att man skall få ett begrepp om vad det gäller.

Den tyska fascismen utvecklar delvis genom sina ekonomiska försänkningar och delvis med hjälp av fascistiska, reaktionära element inom landet ett omfattande spionage- och övrigt undermineringsarbete. Denna verksamhet är ett direkt hot mot vårt lands frihet och demokrati. Men icke förty sker den under en uppseendeväckande flathet från våra myndigheters sida. Tyska agenter fotografera våra kuster och områden kring viktiga befästningar. Tyska krigsskepp hålla övningar i svenska farvatten. Det har t. o. m. gått så långt att västkustfiskare anfört klagomål hos regeringen över deras närgångenhet.

En särskild uppmärksamhet måste ägnas åt svensk-tyska föreningen, som ingenting annat är än en nazistisk propagandacentral. Denna förenings svenska medlemmar, som alltid älskat att framställa sig som de mest uppriktiga fosterlänningar, dra sig inte för att gång på gång importera propagandister

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

för det tyska gangstersystemet och dess planer på att beröva det svenska folket dess urgamla nationella frihet. Dessa herrar ha givit belägg för den nyli- gen avlidne Fabian Månssons träffande ord, att det enda ideal överklassen har kvar är fosterlandsförräderiets.

När vårt partis huvudorgan Ny Dag för en kort tid sedan avslöjade de nazi- tyska och lappofascistiska strävandena att befästa Åland, så väckte detta med rätta ett stort uppseende och en stor oro i alla demokratiska kretsar såväl i vårt land som i Finland. Med grovt artilleri på Åland kan man faktiskt skjuta Stockholm i ruiner. Det viktigaste är emellertid att ett befäst Åland utgör en nyckelposition för Bottenhavet och Finska viken och därav det varma intresset från Nazitysklands sida. Från Åland kan sjöfarten på alla nord- svenska hamnar kontrolleras. Det var därför ett verk i fredens och frihetens intresse då Hjalmar Branting på sin tid så kraftigt hävdade, att Ålandsöarna skulle pacifiseras. Befolkningen på dessa öar är svensk. Denna svenska folk- stam väntar faktiskt att moderlandet gör sin plikt och energiskt motsätter sig alla försök att göra Åland till en nazitysk krigsskådeplats. Det är ett riks- svenskt intresse av allra största betydelse att nazistagenterna jagas bort från Åland, att demokratin i Sverige i förbund med de demokratiska krafterna i Finland vidtager alla erforderliga åtgärder för att hindra de fascistiska kraf- terna att med Ålandsöarna som bas skapa ett krigscentrum omedelbart utanför den svenska huvudstadens portar.

Vad som försiggår i de skandinaviska staterna visar klart och tydligt den tyska fascismens aggressiva planer. Vi uttrycka den svenska arbetarklassens, ja hela folkets vilja, då vi säga, att alla krafter måste mobiliseras mot planerna på att förvandla vårt land till en fascistisk koloni. Vi kräva av regeringen, att den inte faller undan för den fascistiska aggressiviteten var helst den än uppträder utan i stället för en politik, som sammansvetsar folket till ett aktivt försvar för vårt lands oavhängighet.

Enligt vår mening skulle ett förbund av Nordens stater till gemensamt skydd för fred, frihet och oberoende vara ett väldigt krafttillskott i kampen för världsfreden. Vi vilja säga ifrån, att vi äro obetingat för ett nordiskt för- svarsförbund. Vi anse nämligen, att redan tillvaron av ett dylikt förbund, omfattande omkring 17 miljoner människor, som enats om syftet att försvara de nordiska ländernas självständighet och oberoende, skulle verka avkylande på de fascistiska strävandena att förvandla Nordens länder till fascistiska ko- lonier.

Det spanska exemplet visar, vilken väldig kraftutveckling det folk är mäk- tigt, som kämpar för sin frihet. Det finns ingen anledning att förutsätta en mindre kraft hos de nordiska folken. De skandinaver, som kämpa i Spanien emot fascismen, ha givit de mest lysande prov på tapperhet och offervilja i kampen för friheten, och det är inte, som tydligen hans excellens utrikesmini- stern syftade på, en oförnuftig heroism, som ligger bakom denna kamp, som skandinaverna föra där nere på regeringssidan mot fascisterna. Det är tvärt om folk, som äro behärskade av idén att försvara friheten emot dess fiender och som också äro beredda att offra livet för denna idé. Det är ingen oförnuf- tig heroism. Det är den heroism, som vi behöva i dessa dagar, om vi över- huvud taget skola kunna rädda landets oberoende, rädda det ifrån att förvand- las till en fascistisk koloni.

Skapandet av ett nordiskt försvarsförbund betyder inte att Danmark, såsom statsminister Stauning uttryckte det, blir Nordens bandhund. Det är nämligen här fråga om ett förbund i fredens tjänst och ingen maktkoalition med krigiska och imperialistiska syften. Vi vilja att vårt land skall visa det danska folket, att vi stå på dess sida i kampen för fred, frihet och oavhängighet och äro be-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
redda att ta konsekvenserna av en dylik uppfattning. De nordiska folkens enhet och sammansvetsning i ett försvarsförbund, där försvarsmedlen ligga i folkens händer och under folkmassornas kontroll, skulle vara en ofantligt mycket säkrare garanti för freden än vad den nuvarande ordningen utgör, vilken lägger makten över försvarsorganisationerna i händerna på folk, som i Hitlers, Mussolinis och Francos ogärningar ser sitt höga föredöme.

Tyvärr har regeringen i sin utrikespolitik följt de tongivande demokratiska staternas undfallenhetstaktik gentemot de fascistiska fredsstörarna, och vi ha ju fått en deklaration om att man kommer att fortsätta på den inslagna vägen. Trots alla de haverier den s. k. noninterventionspolitiken gjort, skall vårt land alltså deltaga i den skändliga komedien. Denna politik står icke i överensstämmelse med vad den överväldigande delen av det svenska folket tänker och känner i den spanska frågan. Vårt folk har väl insett, att det spanska folkets kamp är vår kamp och att man inte kan stå likgiltig eller passiv inför vad som sker i Spanien. De hjälpaktioner, de glänsande hjälpaktioner vårt folk genomfört, ha inte bara varit ett uttryck för medkänsla med det överfallna spanska folket. Det har inte uteslutande varit humanitära skäl, som ha bestämt dessa hjälpaktioner. De ha också burit vittnesbörd om den stora förståelsen hos vårt folk för vad saken ytterst gäller.

Regeringen har alltså i den svenska folkmeningen kunnat finna ett fast och säkert stöd för en annan politik än den av den engelska storfinansen dikterade understödspolitiken åt de fascistiska staterna.

Noninterventionspolitiken har hittills endast varit ägnad att tillfredsställa fascismens intressen. Det är på tiden att det göres ett slut på komedien. Sverige bör följa Sovjetunionens exempel: att respektera de ingångna förpliktelserna endast i samma mån som andra stater göra det. Det betyder, att så länge inte noninterventionsmakterna gjort slut på den fascistiska interventionen i Spanien, så länge bör vårt land förbehålla sig handlingsfrihet.

Hans excellens utrikesministern framhöll faran av en dylik politik, men vi ha ju ett exempel i Mexiko, som visar, att det är faktiskt inte så ofantligt farligt att visa ett litet rakryggat uppträdande på det utrikespolitiska området, utan att det tvärt om är till gagn, och ju flera stater, som visa tänderna emot de fascistiska staterna desto lättare får man dem hejda i deras utmaningar emot folken. En stark folkmening i vårt land kräver i dag fri vapenexport till den spanska regeringen, upphävande av frivilligförbudet och en statlig humanitär hjälpaktion åt det spanska folket.

Det är emellertid inte endast i den spanska frågan den svenska utrikespolitiken med rätta kan klandras. På Brysselkonferensen rörande konflikten i Fjärran östern antogs en resolution, som visserligen var bristfällig men som dock fastslog Japan som angripare och därför kunde ha ett visst moraliskt värde för Kina. De skandinaviska representanterna avhöllo sig emellertid från att rösta. Deras underliga motivering var, att de inte hade några intressen i Kina!

Här ha vi tydligen att göra med ett av den högre diplomatiens konststycken. Medan en fascistisk stat överfaller en annan stat, skövlar städer och byar, dödar och lemlästar hundratusentals män, kvinnor och barn, som ingenting annat begära än att få leva i fred. så vägrar vårt demokratiska land med sin demokratiska regering att vara med om något så enkelt som att konstatera faktum. Sveriges ställningstagande i denna sak för tanken till historien om den person, som förklarade sig inte kunna slita en tvist om huruvida månen var ett klot eller en pannkaka, därför att han var resande på stan. Vårt lands representation i Bryssel har tydligen betraktat sig som resande på stan och därmed trott sig finna en chans att komma undan fakta.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

I fredens intresse fördöma vi ett dylikt uppträdande och kräva, att vårt land rehabiliterar sig genom att t. ex. bojkotta all handel med Japan så länge kriget pågår, en aktion, som skulle ligga fullständigt i linje med den världsrörelse som pågår för att organisera denna bojkott.

Ytterligare ett exempel. Det gäller den av folkförbundet »beskyddade» staten Danzig. Denna stat är i dag faktiskt en del av Tredje riket. Danzig håller på att militariseras för att kunna tjäna som tysk stödjepunkt i det kommande kriget. Värnplikt, med tjänstgöring t. o. m. i tyska rikshären, har införts för den »fria» statens invånare. Hamnanläggningarna utbyggas i en omfattning, som inte står i någon som helst rimlig proportion till en normal trafik. Utbyggandet avser uppenbarligen att tjäna det kommande krigets behov.

Allt detta är i strid mot av folkförbundet fastställda statuter för Danzig. Men folkförbundet tycks inte alls intressera sig för den saken. Senatspresident Greiser kunde därför i sitt nyårstal till konsulatkåren i Danzig triumferande konstatera, att Nationernas förbund självt upphört att sysselsätta sig med inre Danzigfrågor och insett, att en självständig stat måste gå sina egna vägar och i längden inte kan föras i ledband av utomstående makter.

Sverige är representerat i den rådskommitté, som tillsatts av folkförbundet för kontroll av Danzig. I fredens intresse, och inte minst ur synpunkten av det nazistiska hotet mot vårt land, hade den svenska representanten i rådskommittén bort slå alarm i Danzigfrågan redan på ett tidigt stadium.

Jag vill i detta sammanhang säga, utöver vad som förut blivit sagt från vårt håll, några ord om vår ställning till Nationernas förbund. Vi äro de första att fördöma folkförbundets passivitet gent emot de fascistiska angriparna. Folkförbundets svaghet har starkt bidragit till att skapa den hotfulla situation, som i dag råder i världen. Denna svaghet är bara en reflex av de demokratiska staternas undfallenhetspolitik. Liksom de fascistiska staterna på grund härav nonchalerat noninterventionskommittén, så nonchalera de också folkförbundet.

Det skulle emellertid vara liktydigt med att göra gemensam sak med de fascistiska staterna, om man i dag skulle ställa frågan om Sveriges utträde ur folkförbundet. Ingen stat är stark nog att ensam hindra kriget. Den kollektiva säkerhetens politik är därför i nuvarande situation den enda möjliga fredspolitik. Det må vara våra svenska fascister och andra reaktionärer jämte trotskisterna förbehållet att gå emot den kollektiva säkerhetens politik och kräva Sveriges utträde ur folkförbundet. Dessa herrar gömma sig visserligen under neutralitetens täckmantel, men de lyckas dåligt med att dölja sina avsikter. De vilja i verkligheten ingen neutralitet, dessa herrar. De vilja tvärom, att vårt land skall underordnas den tyska fascismen. Det är inte bara en tillfällighet, att Wenner-Grens Nya Dagligt Allehanda tager den både »revolutionären» Flyg under sina vingars skugga och gör ett slagnummer av hans efter fattig förmåga upprepade försök att förmå Sverige att göra gemensam sak med Italien och Tyskland i fråga om ställningstagandet till folkförbundet, eller då han söker inbilla allmänheten att herr Vougt's uppfattning om Sovjets betydelse som fredsfaktor är liktydig med krigsaktivism.

För spörsmålet om fredens och frihetens bevarande i världen spelar Sovjetunionen faktiskt en allt större roll. Ingen verklig anhängare av fred och frihet kan numera komma ifrån, att Sovjetunionen är en aktiv fredskraft, ett bålverk mot krig och fascism. De fascistiska staterna utveckla därför själv-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fallet en våldsam hets mot Sovjetunionen. De söka skapa misstro bland de demokratiska folken mot arbetarstaten.

Också i vårt land finns det folk, t. o. m. sådana som kalla sig demokrater, som understödja denna hets. En dylik propaganda skadar inte så mycket Sovjetunionen som vårt eget land och folk. Vi böra inte glömma, att oktoberrevolutionen i Ryssland hade en alldeles särskild betydelse för hela Skandinavien. Den avlastade nämligen det imperialistiska trycket från Tsarrysland gent emot Skandinavien. Sovjetunionen är en socialistisk stat, en anti-imperialistisk stat, som inte har något som helst intresse av att beröva andra folk deras oavhängighet. Revolutionen avlägsnade den ryska faran och har ersatt denna med en fredsfaktor av väldig betydelse.

Vi kommunister hålla därför före, att vårt land måste gå samman med Sovjetunionen till försvar för freden och friheten. Svenska folket har allt att vinna på en samförståndspolitik med den stora arbetar- och bondestaten. Sverige behöver allt stöd i kampen mot fascismen och detta stöd är Sovjetunionen mäktig nog att ge. Det är följaktligen ur synpunkten av vårt lands intresse, som vi kommunister kräva en alltigenom vänskaplig politik mot Sovjetunionen och dess fredssträvanden.

Jag vill sluta här. Herr Tengström är nervös, kan jag förstå. Han har annat att tänka på än att höra ett förnuftigt tal. Jag vill sluta med att understryka nödvändigheten av en bättre utrikespolitisk kurs än den man följt hittills i landet. Vi hävda, tvärt emot vad hans excellens utrikesministern gjort, att vårt land måste frigöras från beroendet av den undfallenhetspolitik, som endast har medfört att hotet från de aggressiva staterna oupphörligt ökats, inte minst mot vårt eget land.

Vi kräva ett slut på den s. k. noninterventionspolitiken, som inneburit en blockad mot den lagliga spanska regeringen men inte utgjort något hinder för utan snarare underlättat de fascistiska staternas intervention.

Vi kräva, att regeringen hävdar den kollektiva säkerhetens politik och i samförstånd med Sovjetunionen och övriga makter, som bekänna sig till denna politik, spärrar vägen för de fascistiska krigsanstiftarna.

Vi vänta också, att regeringen gör slut på den politiska sorglöshet, som hittills kommit till uttryck gent emot de fascistiska strävandena inom och utom landet, de strävanden som hota landets frihet och oberoende, och vi kräva, att regeringen verkligen iakttaga den vaksamhet, som signaleras i trontalet.

Vad vi åsyfta är att åstadkomma det minimum av trygghet mot krig och fascistiskt barbari, som är en av förutsättningarna för att vi skola nå det välstånd, som landet med sina rika möjligheter är i stånd att ge folket. Och vi vädja från denna plats till alla demokratiskt sinnade människor, oberoende av deras politiska uppfattning i övrigt, att samla alla sina krafter till värn för fred, frihet och oberoende.

Under detta anförande hade herr andre vice talmannen ånyo övertagit ledningen av förhandlingarna.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Det kan inte falla mig in att vid denna sena timme hålla något långt anförande. Vad den senaste talaren sade har väl uppbyggt en del av dem som med uppmärksamhet följde med. När de få läsa det blir det ytterligare något att lära därav.

Beträffande vad som tidigare sagts om jordbruksfrågorna och lantarbetstidslagen har jag fäst mig vid ett yttrande av en talare, som framhöll, att den del av arbetet, som man kallar förberedelser, vore särskilt besvärligt att komma

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

till rätta med. Då han varit med om 1936 års beslut och samma bestämmelser gälla enligt besluten av 1936 och 1937, med den skillnaden att förstnämnda år hänfördes det till kollektivavtalet, borde han inte ha så mycket att säga om den saken.

Till herr Carlström vill jag säga, att det naturligtvis skall vara mig angeläget att även för innevarande år göra de undersökningar, som äro nödvändiga, när det gäller att få fram ett förslag beträffande fortsatta stödåtgärder åt jordbruket. Jag hade ju väntat, att herr Carlström under loppet av alla dessa år skulle ha funnit den där rätta knuten och fått något positivt ut av sina inlägg. Men jag fann, att det var mindre positivitet i år än tidigare. Och när herr Carlström nämnde, att småbrukarna, med upp till 4 tunnland, utgöra ett antal av 120,000, uppgav inte herr Carlström hur det kunde bli möjligt att åstadkomma sådana priser på jordbruksprodukter, att de skulle klara sig om de skulle leva av jordbruk. Sedan fanns det andra, som hade mellan 4 och 20 tunnland. Men om en jordbrukare har 5 tunnland och inte har skog eller något extra arbete vid sidan av sitt jordbruk, kan herr Carlström finna ut ett system att få en prisnivå, som möjliggör för honom och hans familj att existera? Denna möjlighet måste jag starkt betvivla, men skall naturligtvis hälsa med tillfredsställelse, om herr Carlström har förmåga att trola fram något i den vägen. Herr Carlström sade, att komplettering av jordbruk är ett vackert talesätt, men jag skulle vilja fråga om inte den där alltid återkommande klagovisan också bara är ett talesätt. Om det är vackert, det lämnar jag därhän, det låter jag andra själva bedöma. Men jag vill säga, att om ingenting hade blivit gjort, så hade väl den allmänna prisstegringen inträffat ändå. Och följaktligen hade det varit ännu sämre ställt för dessa jordbrukare än det i realiteten är. Vad som varit oss angeläget under hela den tid regleringen tillämpats har varit att lyfta upp priserna på de produkter som äro småbrukarnas. I likhet med vad jag yttrade i första kammaren kan jag konstatera att priset på produktmjölk stigit med 14 procent från november 1936 till november 1937, och höjningen har inte inträffat förrän efter den 1 september 1937. 1937 års riksdagsbeslut kunde nämligen inte verka tidigare, därför att det inte kunde tillämpas förrän efter den 1 juli, och med hänsyn till bokföring, prisutjämning m. m. verkar det först någon tid efteråt. När man tyckt sig finna att prisnivån inte stigit i väntad utsträckning ha naturligtvis många sagt att det visar, att jordbruket blivit lidande. Man måste dock komma ihåg, att även konsumtionens omfattning har sin stora betydelse.

Med det system vi ha — jag vill inte säga att det är det bästa, man kan naturligtvis söka ett bättre — tror jag vi ha funnit en väg, på vilken man kommit till en prisnivå, där konsumenterna inte i nämnvärd utsträckning reagerat. Därför ha vi haft möjlighet till väsentligt större omsättning av de animala produkterna än som varit möjligt under perioden 1925—1929 inom det egna landet, varigenom producenterne erhållit bättre betalt för sina produkter än de annars skulle ha kunnat få.

Herr Lithander: Herr talman! Vid studiet av statsverkspropositionen giva vissa saker anledning till reflexioner, och trots den sena timmen anser jag mig pliktig att beröra dem.

Det gäller i första hand de s. k. automatiskt växande utgifterna. När kungl. propositioner läggas fram, vilka ha automatiskt växande utgifter som följd, är det i regel inte så särskilt tydligt och klart vad resultatet kommer att bli efter ett antal år. Statsverkspropositionen i år har emellertid tydligt specificerat detta på sidan 3 i bilagan 1. Och när alltså de utgifter, som belastar budgeten, en ansträngd budget, uppgå till ett högre belopp än vi någon-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sin tillförene haft att räkna med, när det rör sig om en siffra på 50.5 miljoner, så måste man taga ställning till sådant på annat vis än tidigare varit fallet. Och jag skulle vilja hemställa till regeringen, att när propositioner härnäst framläggas, vilka avse inte endast belopp för budgetåret, utan där växande utgifter för framtiden måste beräknas, detta tydligt och klart framläggas redan i propositionen, så att riksdagen går till behandling därav med full vetskap av innebörden av det blivande beslutet och även får en uppgift över vad det samlade beloppet av redan beslutade automatiska utgifter utgör och vad tillägget utgör, ungefär i samma stil som de uppgifter vi under riksdagarna få från statsutskottet med avseende å ökning och sänkning i fråga om budgeten. Jag tror för min del, att om riksdagen i ett tidigare skede tänkt sig, att man i årets riksstat skulle ha att räkna med en bruttoökning på 60 miljoner kronor, så hade riksdagen varit mera betänksam. Men efter en minskning, som också är automatisk, är man nere i en nettoökning av 51.5 miljoner. Och för det därpå följande budgetåret, 1939/1940, har man en ökning på 18,655.000 kronor, vilket belopp alltså skall läggas till de 50 miljonerna. Året därpå har man en ökning, som man egentligen inte räknat med, på 33,650.000 kronor. Det blir sammanlagt under dessa 3 budgetår en ökning, utöver vad man här diskuterat och beslutat, en ökning som automatiskt inträder, med 103.5 miljoner. Nu äro skattesatserna beräknade att träffa toppinkomsterna i avsevärd grad, men det finns något som heter en nedgående ekonomisk kurva, och det är inte fråga om, att inte skattedragarna i riket komma till i anmärkningsvärt hög grad få vidkännas följden av detta system, att man inte redan vid beslutens fattande beaktat hur stor ökningen blir så småningom. Nu är det klart, att dessa utgifter mera exakt kunna beräknas med de faktorer, som man har omedelbart inför sig det år då de skola bestridas. Men det finns möjlighet att med redan förut tillgängliga faktorer göra ett överslag, så att riksdagens uppmärksamhet ständigt är riktad på den saken.

Sedan är det ett annat förhållande, herr talman, som jag skall be att få beröra. Här har regeringen föreslagit, bevillningsutskottet tillstyrkt, och riksdagen i båda kamrarna beslutat, att vissa skatter, som voro tillfälliga för att, som det hette, draga lasset ur dyn under en kristid, skulle betraktas som varande av tillfällig natur. Det oaktat ha de år efter år upprepats, och nu omtalas inte längre dessa utfästelser. Man talar ännu mindre om att under det sista budgetåret taga bort dem, utan de äro änyo föreslagna av regeringen, och så långt ifrån att det därmed skulle vara slut ha de nu inarbetats i det nya skatteförslaget, som är enhälligt godkänt. Man får inte någon vidare respekt för statsmakternas ord, när sådant inträffar, och det sammanhänger i någon grad med just det förhållande, som jag anmärkte på i början, nämligen att riksdagen inte har tänkt sig in i dessa automatiskt växande utgifter, som i en ansträngd budget kommit som en ytterligare belastning och inte bara hindrar riksdagen att uppfylla sina givna löften utan också i anmärkningsvärd grad hindra riksdagen att fatta andra beslut, som skulle vara önskvärda. Dessa kunna icke komma till stånd, därför att man inte har överblick över det hela.

Herr statsministern nämnde i förmiddags, att den omständigheten att vi nu ha så stora krav på skattebetalarna berodde därpå, att högern under en lång följd av år motsatt sig utgifter för det allmännas bästa. Jag tror mig kunna försäkra, att högern ingalunda varit oförstående för önskvärda reformer, tvärtom. Högern har emellertid alltid velat hålla utgifterna inom en rimlig ram, inom en ram, som varit välbetänkt, och som skattedragarna kunnat klarera.

Nu är visserligen herr statsministern inte närvarande, men jag skulle dock vilja ställa till honom följande fråga: Hur skulle det på ett viktigt område ha

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ställt sig, om herr statsministern och hans parti i ett tidigare skede hade velat intressera sig för det svenska jordbruket i stället för att, såsom skedde under en lång följd av år, efter vad vi kunna minnas, varje reform till jordbrukets fromma från det hållet avvisades, och man i stället visat sig mera förstående för jordbrukets krav? Skulle detta inte i vida kretsar ha förbättrat de ekonomiska förhållandena, och skulle vi därmed inte i avsevärd grad haft det bättre ställt här i landet? Jag vågar inte spå i framtiden, men det skulle glädja mig, om den nuvarande inställningen till jordbrukets krav överlevde den dag, då herr statsministern inte längre behöver bondeförbundets stöd utan kan klara sig detta förutan. Jag undrar, ja, jag är nästan säker på, att den gamla inställningen till det svenska jordbruket då kommer tillbaka. Tyvärr, måste jag säga. Den dag detta äktenskap, som herr Österström talade om, blir upplöst, kommer det måhända att bli en annan inställning till dessa frågor.

Vid studiet av statsverkspropositionens siffror fann jag en som jag inte kunde gå förbi utan måste reflektera något över. Jag kände nämligen till och erinrade mig själva utgångsläget för densamma. Här står nu i bilagan »inkomster å driftbudgeten» på sid. 42: »I anslutning till en av aktiebolaget Tipstjänst gjord beräkning har riksräkenskapsverket föreslagit, att inkomst av *vadhållning vid idrottstävlingar*, som för budgetåret 1937/1938 i riksstaten beräknats till 6 miljoner kronor, skall uppföras i riksstatsförslaget med 7 miljoner kronor.» När en förutvarande socialdemokratisk ministär med den nuvarande statsministern och den nuvarande utrikesexcellensen samt herr Wigforss framlade ett förslag i syfte att begränsa denna vadhållning, skedde detta med den motiveringen, att det inte var önskvärt för idrottens vidkommande att på detta sätt skaffa pengar. Men utvecklingen gick mot en ökad vadhållning. Då interPELLERADE jag, det var 1934, herr statsministern, och han försäkrade mig, att han inte hyste samma oro som jag för denna utveckling. Hans ord föllo då så, att bolaget vore medvetet om sin skyldighet att hålla rörelsen inom rimliga gränser, och att han inte kunde dela min oro, och han fortsatte, att regeringen självfallet med uppmärksamhet skulle följa tippningsrörelsen, och att regeringen inte skulle tveka att inskrida, om förhållandena så påkallade. Detta inskridande har nu skett, och det består i att man i en kungl. proposition inskrivit 7 miljoner kronor som inkomst av denna rörelse, en sak som man tidigare skarpt ogillat. Det är kanske med tanke på den valör ordet tippning har i svenskt språkbruk, som man numera hellre använder uttrycket »vadhållning vid idrottstävlingar». Vi behöva ju i det här sammanhanget bara tänka på, att den som tippar som regel inte besöker några idrottstävlingar alls utan följer dem på annat sätt. Jag har, herr talman, här endast velat peka på den inkonsekvens, som här kommer till synes.

Jag skall vid denna sena timme gå förbi mycket av det, som jag under en tidigare timme skulle ha velat beröra, men jag kan dock inte uraktlåta att vid detta tillfälle stryka under och framhålla, att det för hela det svenska folkets olika lager säkerligen är av vida större betydelse att regering och riksdag beforda människornas möjligheter att på olika områden försörja sig själva än att, som man på många håll gör, se den enda framkomliga vägen för människornas försörjning vara statens övertagande av det mesta av omsorgen för försörjningen. Staten bör givetvis gripa in, när nöd och elände råder, intet tvivel om den saken, men jag tror, att man med ett utsträckt ingripande lätt råkar in på vägar, som i ekonomiskt hänseende i längden inte äro hållbara, och som i vart fall i kristider kunna medföra ekonomiska konsekvenser av nu icke anad art.

Socialminister Möller har strukit under, att vi nu kommit in i *paus* i det socialpolitiska reformarbetet. Man är honom tack skyldig för att han gjort detta ut-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

talande, ty det gör oss uppmärksamma på, vad vi härvidlag ha att vänta. Det kan ju hända att denna paus är liktydig med en narkos, en insprutning före en stor operation, vilken insöver det svenska folket i ett visst lugn och en viss okänslighet för vad detsamma i det avseendet har att vänta. Jag vill hoppas, att den svenska statskroppen efter en dylik operation inte kommer att vakna till medvetande som en invalid eller som en person, vilken inte har samma livskraft som den, vilken med väl bibehållna krafter gått att möta operationen. Det kan mycket väl hända att om man går till överdrift med dylika operationer efter en paus sådan som den, herr socialministern här talat om, följden blir ett katastrofalt fall på den svenska kronans köpkraft, och att därmed många av de reformer, som man menat sig ha genomfört för människorna i vårt land, när allt kommer omkring inte ha det värde som man ansett dem äga, och att människornas levnadsförhållanden inte bli så goda som vi önskat. Det läge kan måhända också inträffa, att vi komma att sakna den första betingelsen för att kunna, såsom utrikesministern sade, fritt diskutera våra inre frågor, att vi inte kunna trygga det yttre försvaret och inte ha råd och möjlighet att upprätthålla den levnadsstandard, som vi alla önska det svenska folket.

Herr talman! Jag har med dessa mina ord velat mana till åtskilligt större försiktighet med handhavandet av statens och kommunens medel än vad vi hittills alltför ofta varit vana vid.

Herr Osberg: Herr talman! Om det inte vore för en viktig angelägenhet, jag har att tala om, skulle jag inte ha begärt ordet i denna sena eller rättare sagt tidiga timme. Min avsikt är nämligen att redogöra något för våra förhållanden nere i Bohuslän.

Här har sagts mycket i denna debatt, men ingenting av vad som här anförts har tytt på, att det finns en provins i vårt land, som allt fortfarande har en utpräglad arbetslöshet. Jag anser nu för min del, att regeringen inte utnyttjat de resurser, som stå den till buds, för att göra det drägligare för en hel del folk därnere i Bohuslän. Många av dessa människor äro ju anställda vid reservarbeten, övervägande delen vägbyggen. Sedan början av november och måhända ännu ett par månader framåt ha de ingen möjlighet att förtjäna så pass mycket att de kunna bereda sig och sin familj nödig utkomst. Det är tråkigt att här höra talas om, att det råder högkonjunktur i vårt land, när man vet, att det i Bohuslän till dessa arbetslösa människor utdelas gåvor, såsom smör, mjöl, ved etc. Man tycker ju, att sådant inte skulle behöva förekomma, när det råder högkonjunktur i landet.

Vi ha fått färdigställd en del av den länge projekterade inomskärsfarleden Göteborg—Strömstad, nämligen Sotenkanalen. För några år sedan, då vår nuvarande förste vice talman, herr Jeppsson, var kommunikationsminister, fullbordades den första delen av denna farled. Den har visat sig långt över förväntan vara till nytta för befolkningen. Riksdagen har nu två år å rad givit regeringen fullmakt in blanco att fullborda återstående arbete, nämligen sträckan Isvikskilen—Sannäsforden. Jag förstår ej anledningen till att man inte skulle kunna sätta detta arbete i gång nu. Generaldirektör Bolinder i väg- och vattenbyggnadsstyrelsen har framhållit, att detta arbete skulle vara alldeles utomordentligt bra som regleringsarbete, emedan det med lika stor fördel kan utföras vintertid. Det skulle kunna räcka i flera år framåt. Han har sagt till mig, att om man begagnade den rätt, som här givits, och använde en arbetsstyrka på 300 man, skulle arbetet kunna räcka i 4 år. Han har också sagt, att man skulle kunna höja arbetareantalet med ett par hundra man om det behövdes, och vidare, att om det bleve gott om andra arbetstillfällen, så kunde man gå ned till en arbetsstyrka på bara 100 man. Man måste ju även

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

tänka på annat arbete än vägbyggnader. Vägdistriktens skuldbördor i norra Bohuslän ha i oroväckande grad ökats och man måste förebygga ekonomisk ruin.

Måhända kunna vi hoppas på bättre tider för stenhuggarna, ehuru väl utsikterna nu te sig mörka. Dessa människor ha ända sedan krigsutbrottet 1914 hänvisats än hit och än dit i landet till s. k. nödhjälpsarbeten, och de ha blivit praktiskt taget utarmade. Kunde vi få till stånd ett arbete, som gäve dem utkomst enligt fria marknadens priser, kunde de något så när hålla sig uppe. Men med det system, man hittills gått in för, är det som om dessa människor skulle vara ständigt prisgivna åt det öde att vara något slags kris-tidsobjekt. Nu har regeringen sagt, att den vill gömma på detta arbete till en ny kris, vilket ingenting annat betyder än att dessa människor undan för undan komma att hållas i beredskap utan att kunna få lämplig sysselsättning och full försörjning. De skola med andra ord gå och vänta på en ny kris, och det hela blir alltså ungefär vid det gamla.

Den nämnda inomskärfarleden har varit påtänkt i många år. Det är då bra egendomligt, att vederbörande inte kunnat inse nyttan och nödvändigheten av denna farled. När man gav sig in på att bygga Sotenkanalen, var det många som ställde sig tveksamma i fråga om nyttan av densamma. Jag skall emellertid försöka övertyga de här närvarande om dess betydelse, och jag vill då citera en tidningsnotis, däri det heter: »Sotenkanalen passerades under fjolåret av 9,486 fartyg i båda riktningarna. Av dessa voro 6,281 större fartyg, för vilka man behövt göra broöppningar, under det att de mindre fartygen, som uppgingo till 3,205, kunnat gå under bron. Av statistiken framgår, att de flesta broöppningarna förekomma under sommarmånaderna med 834 under juni, 1,105 under juli och 793 under augusti. Ej mindre än 80 broöppningar gjordes på en dag, vilket är det högsta antalet under år 1937.» Genom ett fortsatt utbyggande av denna inomskärsfarled, skulle man åstadkomma större trygghet för de sjöfarande och stor hjälp åt fisket, och man skulle därmed kunna ge arbete åt en hel del folk. Men inte nog med detta. Vår turisttrafik skulle ökas avsevärt, om man kunde få tryggare sjöförbindelse mellan Göteborg och Oslo. Folk vill gärna paddla omkring i skärgården under varma sommarkvar, men så snart det blåser det allra minsta är man rädd för att passera de sträckor som ligger öppna åt havet med mindre båtar. Våra strävanden ha från en del håll mött motstånd genom att andra förslag skjutits i förgrunden. Jag hoppas verkligen, att det inte skall dröja alltför länge innan man tar itu med utbyggandet, ty därigenom skulle en hel del av den arbetarstam av stenhuggare som är kvar, få en tryggare ställning. Nu är det ju så, att en stor del av de unga gå till yrkesskolorna och andra till nya näringar. Av de äldre försvinner helt naturligt den ena årgången efter den andra. Om stenindustrien, efter vad man vill hoppas, åter kommer att blomstra, kanske man en vacker dag på grund av dessa omständigheter kommer att stå utan kompetenta arbetare. Ginge man nu in för ett arbete, som stabiliserade förhållandena för några år framåt, kunde man ha en tillräcklig stam med yrkeskunniga arbetare att möta ett uppsving inom stenindustrien med.

Det är tråkigt att inte vederbörande statsråd är här närvarande, men jag har dock velat säga dessa ord för att få dem till protokollet. Jag hoppas, som förut sagts, att det inte skall dröja alltför länge, innan vederbörande inser nyttan och nödvändigheten av att det här av mig påtalade arbetet igångsättes.

Herr Andersson i Rasjön: Herr talman! Då jag för 6 timmar sedan begärde ordet var det i avsikt att ge en liten replik till herr statsministern — i all vänlighet naturligtvis, efter vad som nu förekommit här. Men nu har herr

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.) statsministern avlägsnat sig, och regeringsbanken står tom. För att förebygga varje missförstånd skall jag nämna, att även detta skett i fullt samförstånd oss emellan, ty herr statsministern har meddelat, att han skulle gå hem utan att avvakta min replik. Under sådana förhållanden kanske det hade varit skäl i att jag inhiberat repliken, men en liten förklaring måste jag dock besvara kammaren med. Anledningen härtill är ett uttalande, som hans excellens utrikesministern gjorde en passant i början av sitt anförande. Han undrade nämligen, varför herr Österström i ett visst hänseende kunde säga sig tala å mina vägnar. Det föreföll av hans resonemang som om herr Österström skulle ha gjort sig skyldig till något subordinationsbrott och oombedd gått mina ärenden.

Såsom herr statsministern på förmiddagen turnerade slutet av sitt anförande ha somliga tolkat detta slut som en invit till folkpartiet att delta i regeringsansvaret. Andra åter nu tolkat samma ord som ett svar på något frieri från min sida. Jag förmodar, att herr statsministern själv inte avsåg någondera delen. För honom var det hela säkerligen bara ett effektfullt slut på hans anförande, och jag själv fattade hans ripost i bästa fall som en vänlig artighet.

På en artighet skall man ju ge svar i samma ton och under värdiga former, men i detta fall ansåg jag, att uppdraget i fråga utan skada kunde anförtrös åt sekonden, om jag nu får använda samma bildspråk som herr Österström. Detta var anledningen till att han uppträdde och gav det svar som han gav.

Vidare yttrades ej. Ifrågavarande propositioner hänvisades till statsutskottet, varjämte desamma remitterades, i vad de anginge pensionsväsendet samt riksdags- och revisionskostnader ävensom kostnader för riksdagens hus och riksdagens verk, till bankoutskottet, samt, såvitt propositionerna rörde jordbruksärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de vid föredragningen av propositionerna inom kammaren avgivna yttrandena.

§ 2.

Föredrogos var efter annan de på kammarens bord liggande motionerna; och remitterades därvid

till statsutskottet motionerna:

nr 13 av herr *Ericsson* i Sörsjön *m. fl.*; och

nr 14 av herr *Lindberg* i Umeå;

till bevillningsutskottet motionen nr 15 av herr *Ward* och fru *Johansson*;

till bankoutskottet motionen nr 16 av herr *Lundqvist m. fl.*;

till behandling av lagutskott motionen nr 17 av herr *Andersson* i Igelboda;

till jordbruksutskottet motionen nr 18 av herr *Nilsson* i Antnäs *m. fl.*; samt

till tillfälligt utskott motionen nr 19 av herr *Lundqvist m. fl.*

§ 3.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 12, till Konungen angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

§ 4.

Justerades protokollsutdrag.

§ 5.

Till bordläggning anmäldes riksdagens kanslideputerades memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

§ 6.

Avgåvos följande motioner, nämligen av:

herr *Falk*, nr 26, angående ändring i visst avseende av hälsovårdsstadgan; och

fröken *Hesselgren m. fl.*, nr 27, angående skolkökslärarinnornas vid fortsättningsskolorna anställnings-, bostads-, löne- och pensionsförhållanden.

Dessa motioner bordlades.

§ 7.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Fredberg</i>	under 4 dagar fr. o. m. den 18 jan.,	
› <i>Holmgren</i>	› 5 › › › 25 ›	
› <i>Hult</i>	› 5 › › › 18 ›	
› <i>Törnkvist</i>	› 4 › › › 19 ›	
› <i>Lindskog</i>	› 5 › › › 21 ›	
› <i>Werner i Hultsfred</i>	› 5 › › › 20 ›	
› <i>Bergström</i>	› 5 › › › 19 ›	
› <i>Hedlund i Östersund</i>	› 8 › › › 19 ›	
› <i>Pettersson i Hällbacken</i>	› 2 › › › 24 ›	och
› <i>Falk</i>	› 6 › › › 19 ›	.

Kammarens ledamöter åtskildes härafter kl. 1.50 på natten.

In fidem
Sune Norrman.